

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

ПОЛИЦИЯТА И ПРАВАТА НА ЧОВЕКА5

Анна Йонкова и Бойко Славчев

ГРАЖДАНСКИЯТ КОНТРОЛ В РАМКИТЕ НА ДИСЦИПЛИНАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО - ФИЛОСОФСКИ КАМЪК ЗА ИЗВЛИЧАНЕТО НА ОБЩЕСТВЕНО
ДОВЕРИЕ КЪМ ПОЛИЦЕЙСКАТА ИНСТИТУЦИЯ 19

Михаела Преславска и Петър Хаджилалов

ЗАКРИЛА НА ПРАВОТО НА ЖИВОТ И ГАРАНЦИИ СРЕЩУ ИЗТЕЗАНИЯ
И НЕЧОВЕШКО И УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ПО БЪЛГАРСКИЯ ЗАКОН
И ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА..... 32

Здравка Калайджиева

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

КОМИТЕТ НА ООН СРЕЩУ ИЗТЕЗАНИЯТА

Енкарнасион Бланко Абад с/у Испания - становище от 14. 05.1998 г. 39

Ристич с/у Югославия - становище от 11. 05. 2001 г. 47

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Селмуни с/у Франция - решение от 28. 07. 1999 г. 55

Махмут Кайа с/у Турция - решение от 28. 03. 2000 г. 67

Ребок с/у Словения - решение от 28. 11. 2000 г. 77

Хю Джордан с/у Обединеното Кралство - решение от 04. 05. 2001 г. 83

НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ 95

ПУБЛИКАЦИИ 102

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

POLICE AND HUMAN RIGHTS	5
<i>Anna Yonkova and Boiko Slavchev</i>	
THE CIVIL CONTROL WITHIN THE FRAMEWORK OF DISCIPLINARY PROCEEDINGS - A PHILOSOPHER'S STONE FOR RECOVERING THE PUBLIC TRUST IN THE POLICE INSTITUTION	19
<i>Mihaela Preslavska and Petar Hadjilalov</i>	
PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE AND GUARANTEES AGAINST TORTURE AND INHUMAN AND DEGRADING TREATMENT ACCORDING TO BULGARIAN LAW AND THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS	32
<i>Zdravka Kalaydjieva</i>	

JURISPRUDENCE

UN COMMITTEE AGAINST TORTURE	
Encarnación Blanco Abad v. Spain - views adopted on 14/05/1998.....	39
Ristic v. Yugoslavia - views adopted on 11/05/2001	47
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	
Selmouni v. France- judgment of 28/07/1999	55
Mahmut Kaya v. Turkey - judgment of 28/03/2000	67
Rehbock v. Slovenia - judgement of 28/11/2000.....	77
Hugh Jordan v. the United Kingdom - judgment of 04/05/2001	83
NGOs	95
PUBLICATIONS	102

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Анна Гаврилова-Анчева - отговорен редактор

Диляна Гитева

Димитър Гочев

Екатерина Трендафилова

Калина Бозева

Кина Чутуркова

Красимир Кънев

Христо Кючуков

EDITORIAL BOARD

Anna Gavrilova-Ancheva - Editor-in-Chief

Dilyana Giteva

Dimitar Gotchev

Ekaterina Trendafilova

Kalina Bozeva

Kina Chuturkova

Krassimir Kanev

Hristo Kiuchukov

Застъпените от авторите становища не съвпадат непременно с тези на редакционната колегия.

Редакцията приема статии и коментари с нужното ниво на компетентност, академичен подход към проблемите и конструктивен и толерантен стил, както и актуална информация за събития, проекти, организации и публикации в областта на правата на човека.

Материалите не трябва да са публикувани в други български издания и се представят по възможност както на хартиен, така и на електронен носител.

Желателно е статиите да бъдат придружени от кратко резюме на английски език (15-20 реда).

Редакцията си запазва правото за чисто редакционни и други несъществени промени в текста.

Списанието може да бъде намерено и на интернет страницата на *Фондация Български адвокати за правата на човека* на адрес www.blhr.org.

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА 3/2002

Полицията и правата на човека

© Фондация Български адвокати за правата на човека
София, 2002

СТАТИИ

ПОЛИЦИЯТА И ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Анна Йонкова, магистър по психология;

*магистър по европейска политика**

*Бойко Славчев, магистър по право; магистър по икономика**

Въведение

Концепцията за правата на човека се заражда като коректив на съществуващите взаимоотношения между държавата и отделния човек. В наши дни, правата на човека са заложени в устоите на всяка една демократична държава и са не само мерило за цивилизованост, но и базисен механизъм за регулиране на обществения живот.

Всяка употреба на държавни правомощия в ущърб на вроденото достойнство и ценности на човешкото същество следва да бъде разглеждана като посегателство върху правата на човека, което е абсолютно недопустимо и несъвместимо с ролята, отредена на демократичната държава.

Полицията е държавна институция, чиято дейност в особено голяма степен има отношение към правата на човека. Смисълът и същността на полицейската институция е да защитава правата на хората. Задачите на българската полиция са установени в Закона за Министерството на вътрешните работи, където се посочва, че наред със задълженията си по опазване на общественения ред, предотвратяването и разкриването на престъпления, националната полиция "защитава правата и свободите на гражданите и съдейства за упражняването им"¹.

При изпълнение на своите задължения, полицията не бива да превишава дадените ѝ от закона правомощия при никакви обстоятелства, независимо от целите, които преследва. Обществото не трябва да бъде защитавано на всяка цена и да се толерират произволни посегателства върху правата на човека.

Предвид същността на своята дейност, полицията в редица случаи е изправена пред ситуации, в които лесно би могла да прекрачи границата на допустимото от закона, като степента на неправомерно поведение на полицейските служители може да варира в широки предели - от превишаване срока за законно полицейско задържане до неправомерна употреба на сила и изтезания. Такива и други нарушения често намират "морално" оправдание, попадайки в категорията "твърди" мерки, с които по-лесно може да бъде "преборена" престъпността. Подобна заблуда е недопустима за полицейски служители, призвани да следят за спазването на закона.

* специалист "Човешки ресурси" в Дирекция на Национална служба "Полиция", член на Комисията по правата на човека към ДНСП

* експерт в Министерство на вътрешните работи; бивш дългогодишен служител в полицията

¹ Чл. 59 от Закона за МВР, 1997

Защо се стига до нарушения на правата на човека от страна на полицията?

Причините са свързани както с личността на отделния полицаи и утвърдените индивидуални модели на поведение за справяне в критични ситуации, така и със степента на познаване на законодателството и със съществуващите вътрешни правила и етични ценности, наложени в рамките на полицейската организация.

В доклада на Световната организация против изтезанията се посочва, че изключително важен фактор в това отношение е и степента, в която полицаите се чувства застрашен от насилие. Това оказва влияние върху начина на възприемане на конфликтните ситуации и субективната оценка на степента на риск в тях. Според направеното от Световната организация против изтезанията изследване² сред български полицейски служители, опасността и рискът се оценяват твърде високо: в рамките на период от 12 месеца 20.9 % от полицаите са се сблъскали с насилие в повече от 6 случая при извършване на полицейска дейност за охрана на масово мероприятие, 55.4 % съобщават за застрашаващи живота ситуации в до 5 отделни случая на арест на заподозрян и 42 % съобщават за подобно положение при намесата им в конфликт между граждани. Подобни данни до голяма степен обуславят и проактивната нагласа, която се наблюдава сред полицейските служители по отношение на употребата на сила - полицейският служител може да използва сила преди изрична проява на опасност или агресивност от страна на заподозрян, като начин опасността или агресивността да бъдат предотвратени.

Субкултурата на полицейската институция и натискът от страна на обществото също са от значение, когато говорим за нарушения на правата на човека от страна на полицейски служители. Строгий принцип на субординация в полицейската работата налага ценности и модели на поведение, на които полицейският служител трудно би могъл да се противопостави, даже и те да противоречат на вътрешните му убеждения или законово установените норми, при определени ситуации.

Натискът на обществото също е част от уравнението. В условия на социално-икономическа криза и при наличието на значителен брой престъпления, обществото очаква от полицията преди всичко "да наказва престъпниците", а не да проявява толерантност и излишна загриженост за правата на задържаните от нея лица.

Важен фактор за нарушения са и онези празнини в законодателството, които предпоставят условия за незачитане на човешките права, било то с липса на категоричност или с наличие на противоречия, съотнесени спрямо международните стандарти, възприети от държавата.

От значение е и адекватността на предвидените механизми за противодействие на противозаконни действия, извършени от полицейски служители. Спрямо тях трябва да се предприемат адекватни мерки, за да се избегне чувството на безнаказаност, което потенциално "развързва" ръцете на полицаия, когато става въпрос за нарушения на човешките права.

И накрая, но не на последно място, влияние оказват политическите, социалните и икономическите фактори, които са решаващи за поведението на полицейските органи, защото създават финансовите, законовите, а в много случаи и оперативните рамки на полицейската дейност.

² "Правата на човека и полицейската практика в България: опит за отговор на някои съществени въпроси": Доклад от проучване за България на Световната организация против изтезанията (ОМСТ) в сътрудничество с Центъра за подпомагане на хора преживели изтезание - ACET, 2000

Полицията - минало и настояще

Полицията е една от основните институции във всяко общество. Нейното състояние, като функционираща система, в голяма степен е показателно за степента на обществено развитие във всяка конкретна държава. Тоталитарната система обуславя съществуването на полицейска организация, която е несъвместима с изискванията на демократичното общество. От тази гледна точка, демократичните промени, които повече от десетилетие се осъществяват в България, бяха насочени и към полицейската институция.

До 1989 г. Народната милиция дължеше своята ефективност на редица тоталитарни черти, най-важните от които бяха: непрозрачност в действията, непълно зачитане на човешките права, обслужване на целите на ръководната политическа сила.

Значителна част от силата на милицията се дължеше на липсата на отчетност и прозрачност пред обществото. Тя винаги можеше да стовари своя силен юмрук в показаната от комунистическата партия посока. Действията на служителите от милицията се характеризираха с тайнственост и изненада.

Основна характеристика на всяка правозащитна система е спазването на човешките права. До началото на демократичните промени, България не беше член на Съвета на Европа и не беше ратифицирала Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ). Това не означава, че милицията тотално и безпрекословно е нарушавала човешките права. Напротив - в една немалка степен те са били спазвани. В редица случаи обаче, правата на човека са били нарушавани и това е било продиктувано от принципа на целесъобразността. В условията на старата обществено-политическа система този принцип често влизаше в противоречие с принципа за законност, като конфликтът завършваше с победа на целесъобразността. В условията на едно демократично общество е невъзможно принципът за законност да бъде подменен с какъвто и да било друг принцип.

Демократизирането на българската полиция е процес, съпътстван от немало трудности. Идеята за коренна промяна на ролята на полицията в обществото по посока на по-голяма откритост и абсолютно зачитане на човешките права нерядко се възприема като нещо не съвсем понятно в условията на икономическа криза и огромен за страната ни ръст на престъпността през последното десетилетие. В подобна ситуация управляващите нерядко са изкушавани да решават проблемите на полицията в зависимост от приоритетите на деня, като често линията на промяна преследва неясни и размиващи се във времето цели. Визията за ролята на полицията безпроблемно се променяше, в рамките само на няколко години, от "нулева толерантност" (разбирана като силов подход при решаване на проблемите на престъпността) до "вежливост, професионализъм, уважение". Липсата на единна и цялостна рамка на осъществяващата се в полицията реформа до голяма степен спъва и развитието на една кохерентна концепция за правата на човека, касаеща полицейската практика.

Към днешна дата, България е член на Съвета на Европа и страна по редица международни конвенции, между които и Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи, определяна като най-ефективния международен договор за правата на човека. Промени ли това с нещо българската полиция?

Промени безспорно има и те са регламентирани в нормативните актове на полицията.

През изминалите години на демократични промени всеки нов ръководител от вътрешното министерство встъпваше в длъжност с думите, че под негово ръководство предстоят реформи в полицията. Обикновено тези реформи се изразяваха в промени в нормативната база (нови закони, правилници и пр.), структурни и кадрови промени на ръководния състав.

Безспорно промените в нормативната база бяха наложителни. Тяхната цел бе да адаптират дейността на полицията към променените обществени отношения и към предприетия път на зачитане на човешките права и демократичните ценности в обществото. Усъвършенстването на нормативните актове е важно условие за ефективната и общественополезна дейност на полицията. Въпреки това обаче, за немалка част от полицейските служители и техните ръководители нуждата от спазване на човешките права продължава да не се приема с необходимата сериозност. Това ясно показва, че пътят на реформи не е извървян докрай. Формално предприетите стъпки на промяна все още не са изкристализирали във вътрешна убеденост, както за редовия полицейски служител, така и за една немалка част от ръководния състав на полицията.

Към днешна дата, процесът на реформа в полицията по посока на по-пълното гарантиране на правата на човека е в голяма степен резултат от външен натиск, който може да бъде разглеждан в няколко посоки:

- задълженията, произтичащи от членството на България в редица между-правителствени организации като ООН, Съвета на Европа, ОССЕ;
- стремежът към изпълнение на политическите критерии за членство в Европейския съюз и НАТО;
- натискът от страна на различни български и международни неправителствени организации, които под формата на доклади и становища пред международни организации участват във формирането на политическия рейтинг на държавата;
- медиите.

Институции като полицейската трудно биха могли да се променят без огромна доза външен натиск. В общия случай, полицията е затворена система, която е силно йерархизирана и резистентна към всяка промяна, възприемана като стесняване на широкия ѝ кръг от правомощия. Ето защо, външният натиск не просто благоприятства, но се явява задължително условие за осъществяването на промени по посока гарантиране правата на човека от страна на полицейските органи.

Едновременно с това, външният за полицията натиск следва да бъде "преведен" на полицейски език и да бъдат намерени убедителни вътрешни, позитивиращи промяната аргументи, от типа "ефективност" и "професионализъм". В противен случай се стига до формализиране на промяната и нейното извеждане на повърхността, без в същото време да се засяга истинската същност на полицейската дейност.

За да бъде гарантирано спазването на правата на човека от страна на полицията, са необходими, като минимум, следните предпоставки:

- политическа воля и не-формално залагане на правата на човека като приоритет в работата на полицията;
- законодателна рамка, съобразена с европейските и универсални стандарти за правата на човека;
- цялостна промяна на структурата на полицията и модела на полицейска работа в посока "служба", а не "сила", и изместване на критериите за успешност спрямо отделния полицейски служител от количествени към качествени показатели;
- адекватно обучение по правата на човека за полицейските служители, както в стадия на първоначалната им подготовка, така и по време на тяхната служба;
- независима, прозрачна и достъпна процедура за подаване и разглеждане на жалби на граждани спрямо полицейски произвол;
- наличие на механизми за граждански контрол върху дейността на полицията (напр. допускане на представители на обществеността при осъществяването на определени полицейски процедури);
- наличие на строг контрол и незабавни мерки спрямо всяко посегателство от страна на полицейски служители над права на граждани;
- материално-технически условия, които гарантират спазването на човешките права, предпоставят ефективност и създават среда, нетолерантна към насилие.

Основни проблеми на полицията, свързани с правата на човека

Очакваните реформи в полицията са от съществено значение за издигането на нейния обществен престиж. Това е важно не само за гражданите, които трябва да получат от полицията полагащата им се защита, но и за самите полицаи, които по този начин ще получат оценка за нелекия си труд. Важно е и за държавата, защото това е един от критериите по пътя ни за присъединяване към Европейския съюз.

В нашето общество е широко разпространено мнението, че полицията трябва да бъде силова структура, т. е. на нея се гледа като на репресивен орган на властта. Това мнение се затвърждава както от отговорни ръководители и водещи политици, така и от медиите. Подобно отношение към полицията е вредно и опасно и противоречи на нейната мисия в едно демократично общество.

Реформите по посока на хуманизиране дейността на полицията включват и промяна в отношенията ѝ с общността. Това е наложително, тъй като несъобразяването на полицейската работа с потребителите на полицейската дейност и техните очаквания неминуемо води до намаляване на качеството на предлаганите от полицията услуги по отношение на гражданите. Стриктното спазване на правата на гражданите е фактор, който би спомогнал за намаляване на съществуващото недоверие на обществото към полицията. Задължителна стъпка в тази посока е наличието на ясен политически ангажимент за издигане на човешките права в приоритетна стратегия на работа в рамките на полицейската дейност. Това до голяма степен означава и изместване на фокуса при оценката на резултатите от полицейската дейност от чисто количествени към съобразени с качеството на работа на

отделния служител критерии. С други думи, измерването на успешността на полицията единствено посредством броя на разкритите престъпления нерядко води до пренебрегване на качествените аспекти в работата на полицейските служители, между които е и зачитането на правата на човека.

Прозрачността в дейността на полицията все още не е изведена като приоритет в нейната работа. В това отношение България изостава от демократичните ценности и в много случаи положението наподобява криво огледало. Липсва широк обществен контрол върху дейността на полицейските служители; все още не е налице истински конструктивен диалог между общество и полиция. Нещо повече - полицейската система не е достатъчно подготвена за такъв контрол и диалог. Причината за това до голяма степен е и в трудно променящото се отношение на управляващите към полицията. Опитът през годините на преход показва, че управляващите партии, независимо от политическия си цвят, нерядко възприемат полицията като средство, което ефикасно могат да употребят в името на собствените си политически цели. Подобна позиция не допринася за демократизирането на полицията и зачитането на човешките права от страна на нейните служители.

В полицейските среди съществуват основно три разбирания, които в по-малка или по-голяма степен се противопоставят на идеята за безусловно спазване на човешките права. Защитниците на първата теза заявяват, че полицията по закон защитава правата на гражданите и е неприемливо служителите на тази институция да се окачествяват като потенциални нарушители на това, което защитават. Според втората теза обществото вижда само лошото в действията на полицаите, като забравя и не обръща внимание на всичко добро, което е направено от тях. Трети смятат, че страданията на жертвите на престъпленията са много големи от твърдите мерки, които могат да се приложат към престъпниците, и по този начин оправдават употребата на физическо насилие спрямо задържаните.

Нито едно от тези твърдения не може да бъде прието за издържано. Наистина основна функция на полицията е да защитава човешките права, но важното в случая е самите полицаи да не ги нарушават, когато изпълняват тази функция. Вярно е, че полицаите ежедневно вършат редица добри дела, които не получават обществено признание, но в това се състои съдържанието на техните служебни задължения. Не е необходимо за всяко изпълнено полицейско задължение да се търси специално обществено признание. Без съмнение мъките на жертвите на престъпленията са неизмерими, но в никакъв случай това не може да бъде повод за физическо насилие срещу престъпниците. В противен случай самите полицаи ще се превърнат в престъпници.

Съществуващите процедури за подаване на жалби в рамките на полицията трудно могат да бъдат определени като ефективни, а още по-малко като независими или прозрачни. От доклада от проучването за България на Световната организация против изтезанията става ясно, че според полицейските служители жалбите, подадени срещу тях, не са обосновани и целят избягване на обвинение или разрушаване кариерата на полицейския служител. Те също така смятат, че обясненията, които получават след приключване на проверката по случая, най-често са неадекватни. Освен това полицаите считат, че военните прокурори са твърде сурови към полицията. Според същия доклад, оплакванията на гражданите наподобяват твърде много тези на полицаите, що се касае до неефективността и липсата на

обратна информация, съпътстващи процедурата на подаване на жалба. В допълнение гражданите смятат, че военният прокурор е на страната на полицията и шансът им да осъдят полицейски служител е малък, тъй като помежду си се възприемат като колеги. Очевидно е, че съществуващата към момента система за контрол и подаване на жалби за неправомерни действия на полицията се възприема еднакво негативно и от двете страни.

В момента контролът по спазване на човешките права се осъществява от полицейските началници. Това касае както правата на гражданите, така и правата на самите полицейски служители. Така например, ако полицейски служител желае да подаде жалба, същата трябва да бъде придвижена от неговите началници. Очевидно е, че ако подобна жалба zlepоставя по някакъв начин работата на ръководството, тя няма шанс да бъде решена по най-обективния начин. На някои места съществуват обособени звена или служители, които да извършват проверка по жалбите на гражданите. Безспорна истина е обаче, че вътрешноведомственият контрол винаги крие риск от прикриване и изопачаване на факти в името на криворазбрана колегиалност и солидарност.

От казаното по-горе става ясно, че полицейските началници играят изключително важна роля по отношение на спазването на човешките права. Ръководителите са тези, които обучават в практиката подчинените си, контролират действията им, организират и ръководят полицейските операции по начин, недопускащ нарушаването на човешките права, правят разбор на действията на полицаите след приключването на операцията. В тази връзка изключително важно е кадровото обезпечаване на ръководните полицейски длъжности да се извършва на базата на професионални критерии, които да позволят растеж в кариерата на хора с необходимите качества и подготовка.

В противовес на това, след започване на демократичните реформи се извършиха не малко кадрови чистки в полицейската система. Почти като правило всяка смяна на властта в МВР се съпровождаше от тотална смяна на началници. Това лиши ръководния потенциал от професионалисти и демотивира редовия изпълнителски състав. Фактор в това отношение е и липсата на конкурсно начало при назначаването на служители, както и на ясни критерии за растеж по време на службата.

В допълнение, съществуващите общи изисквания за заемане на длъжност в полицията служат и като аргумент за невъзможността представители на ромската етническа общност да бъдат назначавани на постове в тази институция. Така кадровата реформа не осигурява възможност за привеждане на социалната и етническа структура на личния състав на полицията в съответствие със социалната и етническа структура на обществото. Положителният световен опит е доказал ефективността на подобен кадрови модел. Полицията действа успешно и съответно на обществения интерес, когато нейните служители са от същата социална и етническа група, от която са потенциалните обекти на полицейска намеса.

Казаното по-горе в пълна степен важи и за извършваните промени в полицейските структури. От теорията на управлението е известно, че една система може да действа успешно, само ако има изградена адекватна на функциите и задачите си структура. През последните години може да се забележи тенденция към засилване на централизма в полицейската йерархия. В една подобна ситуация съществу-

ва опасност за изземване на редица организационни функции от местните полицейски ръководители, а това е неприсъщо на развитите демократични държави, където регионалните полицейски началници притежават всички организационни лостове (кадрови, финансови и пр.), с които ефективно да ръководят подчинените си структури и по този начин да стоят по-близо до обществените интереси по места. Освен това е добре известно, че една силно централизирана структура е много по-лесно да бъде манипулирана и насочвана в посоки, които не винаги са в съзвучие с обществения интерес. Подобна структура може много по-лесно да се самоизолира, капсулира и да работи на поръчков принцип.

Важна стъпка към по-пълно зачитане на правата на човека от полицията е обучението на полицаите. Реформата в обучението трябва да засегне преди всичко неговата организация. В момента първоначалната подготовка на полицаите е в рамките на 6 месеца, в които е включено времето за подготовка и явяване на изпити и практически стаж. Очевидно е, че и най-качественото и интензивно поднасяне на учебния материал не е в състояние да компенсира този изключително кратък период.

Реформата в обучението задължително трябва да засегне и подготовката на ръководни кадри. Всяко едно стъпало в кариерата трябва да се съпътства от съответна подготовка и полагане на изпити. В никакъв случай не бива да се допуска служители без опит и квалификация да заемат началнически длъжности и от техните решения да зависят животът и съдбата на мнозина.

В рамките както на първоначалната, така и на последващата подготовка за полицейски служители от всички нива, правата на човека трябва да бъдат обособени в отделен модул, който да бъде приоритетна част от цялостната учебна програма. Нещо повече, обучението по правата на човека трябва да бъде осъществявано от квалифицирани за целта преподаватели, като в това отношение е много важно да бъде използван и потенциалът на неправителствените правозащитни организации, на назначените експерти по проблемите на малцинствата към областните управи и на други външни за системата на МВР специалисти.

В нормативен план, основните закони, регламентиращи дейността на полицията - Закон за МВР и Правилник за прилагане на ЗМВР, НК и НПК - бяха многократно променяни през последните години, като стремежът бе те да инкорпорират в себе си по-цялостно идеите за променената роля на правораздавателните органи в обществото, в това число и идеята за по-пълно зачитане на правата на човека, в съответствие с разпоредбите на ЕКПЧ. Независимо от това, все още са налице празнини или явни противоречия в българското законодателство, що се касае до европейските и международни стандарти за правата на човека. Пример за това е член 80 от ЗМВР, регламентиращ употребата на огнестрелно оръжие от страна на полицейски служители. В последните две години в полицията пристигнаха становища от неправителствени организации като Амнести Интернешънъл и Български хелзинкски комитет, доклад на мисията на експертите Морие и Фокенброк (изготвен по поръчение на ВКБООН с цел проучване съответствието между българското законодателство и това на ЕС), бележки на групата за наблюдение към Генералния секретар на Съвета на Европа, във връзка с текста на чл. 80 от ЗМВР. В тях се посочва, че тази норма позволява използването на огнестрелно оръжие при задържане на лице, извършващо или извършило дори дребно престъпление, или за предотвратяване на бягство на лице, задържано за извършено престъпление. Според посочените становища, чл. 80 от ЗМВР разширява прекалено целите,

признати като законни от ЕКПЧ, като разрешава използването на оръжие като "крайна мярка", а не само при "абсолютна необходимост", и противоречи на принцип 9 от Основните принципи на ООН относно използването на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи.

Твърде широка формулировка предлага и чл. 71 на ЗМВР, регламентиращ гаранциите за законосъобразност при задържане. Към настоящия момент в ЗМВР не са регламентирани изрично правото на задържания да уведоми близък родственик или трето лице за своето задържане и правото на медицински преглед, включително от лекар по избор на задържания. Съгласно разпоредбата на чл. 71 от ЗМВР обаче, на задържаните лица по чл. 70, ал. 1, т. 1-5 не могат да бъдат ограничавани други права, освен правото на свободно придвижване. В докладите от редовните си посещения в България от 1995 г. и 1999 г. Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията препоръчва на българското правителство при задържане на лице да бъдат гарантирани следните права:

1. Право на адвокатска защита и на обжалване пред съд законността на задържането. Това право е гарантирано в чл. 70 ал. 3 и 4 от ЗМВР.
2. Право на медицински прегледи, за което лекарят съставя писмен документ за здравословното му състояние. Този въпрос не е законодателно регламентиран.

Медицинският преглед може да се извършва:

- по искане на задържаното лице;
- по решение на органа, осъществяващ задържането;
- допълнителен медицински преглед от лекар, посочен от задържаното лице, за негова сметка.

Предвид провежданата здравна реформа, не е решен въпросът кои медицински органи да извършват прегледа в първите два случая и от кого ще се поемат разходите.

Не е решен нормативно въпросът и по отношение на начина, по който следва да се осъществява гражданският контрол върху дейността на полицията. Към настоящия момент в НС "Полиция" се прилага следната практика: в случай, че правозащитна организация представи проект, свързан с посещения в помещения на МВР, организацията представя в Дирекция на Национална служба "Полиция" (ДНСП) съдебната си регистрация, списък на лицата, които ще участват, времевите рамки и структурните звена, които ще бъдат посетени. При положително решение, ДНСП издава временни пропуски и уведомява структурните звена.

Налице са все още и редица вътрешнонормативни за полицията документи, които не са осъвременени в съответствие с международните стандарти за спазване правата на човека.

Нерешен проблем в момента е и осигуряването на безплатни услуги, свързани с пребиваването на лицата в поделенията на МВР (преводач, медицинско обслужване, адвокат, храна, подходящи помещения, битово осигуряване, телефон и др.). Решаването на всички тези въпроси е свързано с промяна в нормативната база, регламентираща дейността на МВР (както законова, така и подзаконова), а също и с осигуряването на бюджетни и други средства за реализирането на тази дейност.

Липсата на финансови средства се отразява негативно и на друг, изключително важен, аспект от полицейската работа, който най-често, и с основание, е обект на критика - условията в местата за задържане. Много от местата за полицейско задържане не отговарят на минималните стандарти на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията. В последния публикуван доклад за България³, Комитетът препоръчва условията за задържане в посетените полицейски подразделения, както и в другите български полицейски подразделения, да бъдат преразгледани, за да се гарантира оборудването на всички килии с пособия за почивка, на всички задържани да бъдат осигурени през нощта чисти дюшеци и одеала, осветлението и вентилацията да бъдат подходящи. Подобни основателни препоръки могат да бъдат изпълнени в рамките на мащабен проект за обновление на помещенията за полицейско задържане, за който засега полицията безуспешно търси финансиране. В допълнение към изброените по-горе минимални стандарти за местата за задържане, въвеждането на широко използваното в някои европейски полицейски служби видео-наблюдение би било допълнителна гаранция за действията на полицейските служители спрямо задържаните.

Позитивни стъпки, предприети от българската полиция по посока на по-пълното зачитане на правата на човека

Към настоящия момент може да се говори за наличие на не малко позитивни промени в полицейската работа. Българската полиция направи редица положителни крачки, които би било уместно да отбележим, дори и само за да не изпаднем в положението "за българската полиция или лошо или нищо".

През м. август 2000 г. в Дирекция на Национална служба "Полиция" бе сформирана специализирана Комисия по правата на човека, която координира цялостната дейност по превенция на полицейското насилие. Основните функции на комисията са:

- анализ на констатациите в докладите на Комитета за предотвратяване на изтезанията и на неправителствените организации, осъществяващи мониторинг върху дейността на полицията, и разработване на препоръки за отстраняване на допуснатите нарушения;
- привеждане на вътрешнонормативните документи на полицията в съответствие с международното и вътрешното законодателство;
- създаване на организация за обучение на ръководния и изпълнителския състав по проблемите на правата на човека и международните стандарти за работа на правоохранителните органи.

С окръжно писмо на директора на НСП от месец март 2002 год., на териториалните подразделения на полицията в страната бе наредено, при фиксирани конкретни срокове:

- да контролират стриктното водене на документацията по задържането на лица в полицейските подразделения;
- да положат усилия за подобряване на материалните условия в местата за задържане;

³ Доклад пред българското правителство за посещението в България на делегацията на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, приет на 18. Ноември 1999 г.

- при преместване на задържано лице от едно териториално поделение на МВР в друго (напр. от РГС в РПУ) да се следи за спазване на първоначално определения 24-часов срок на задържане, който започва да тече от времето на физическото залавяне на лицето.

С горепосоченото окръжно писмо се въвежда нова бланка - декларация, засягаща три основни права на задържаните: право на достъп до адвокат, право на информиране на близък или член на семейството и право на медицинска помощ от лекар по тяхно желание. Декларацията съдържа волеизявленията на задържаното лице във връзка с неговите права: желае ли да ползва услугите на адвокат; желае ли фактът на задържането му да бъде съобщен на близък родственик или трето лице; какво е здравословното му състояние, има ли оплаквания, поради които желае медицински преглед; желае ли да се свърже с консулските власти, в случай че не е български гражданин.

С въвеждането на декларацията се засилват гаранциите за правата на задържаните, в съответствие с препоръките на Комитета за предотвратяване на изтезанията и донякъде се компенсира фактът, че към настоящия момент в ЗМВР не са регламентирани изрично правото на задържания да уведоми близък родственик или трето лице за своето задържане и правото на медицински преглед, включително от лекар по избор на задържания.

Основната цел при попълването на декларацията, непосредствено след задържането, е да направи прозрачни и доказуеми полицейските действия спрямо задържаното лице. По този начин биха отпаднали съмненията към полицейските служители дали са предоставили възможност за осъществяване на гарантираните права на лицата.

Обучението на полицейските служители е основен фактор за подобряване на полицейската работа по спазване правата на човека. Една от първите стъпки, предприети от полицията в тази посока, бе целенасочено ориентирана към ръководния полицейски състав, по смисъла на Закона за Министерство на вътрешните работи. През 2000 г. бяха проведени 5 семинара, на всеки от които присъстваха по 100 ръководни полицейски служители от всички регионални дирекции на вътрешните работи в страната. Обученията бяха реализирани с финансовата помощ на Министерство на финансите на САЩ и постигнаха целта си - да създадат чувствителност по темата за правата на човека у ръководния състав на националната полиция. Темите, разгледани по време на семинарите, бяха представени от външни лектори - представители на неправителствени организации (като Български хелзински комитет и Център за обучение на магистрати), прокуратурата и следствието. Засегнати бяха два основни проблема - европейските стандарти за правата на човека (Европейска конвенция за правата на човека - чл. 2, 3, 5 и 8 и Европейската конвенция против изтезанията) и промените в НПК, имащи конкретно отношение към зачитането на тези стандарти.

През същата година Дирекция на Национална служба "Полиция" участва в реализирането на съвместен проект с Центъра за подпомагане на хора, преживели изтезания (АСЕТ) и Световната организация против изтезанията, предвиждащ изследване на причините за неправомерното използване на физическа сила от страна на полицейски служители. В рамките на проекта бяха проведени семинари с участието на 180 полицейски служители от София, Пловдив и Варна. По време на семинарите бяха дискутирани проблемите, свързани с правата на човека и спазването на професионално-етичните стандарти, в контекста на ежедневната

полицейска работа. В рамките на проведените дискусии бе направен опит да се установят причините за насилието и неправомерната употреба на сила в полицейската практика, които поставят в уязвима позиция както отделния полицейски служител, така и полицейската организация като цяло. Участниците попълниха въпросници, засягащи вътрешните взаимовръзки в полицейската организация, полицейското насилие и насилието срещу полицейски служители, както и процедурите за подаване и разглеждане на жалби. Крайният доклад по проекта включва качествен и количествен анализ на законодателството, вътрешните отношения в полицейската организация и процедурите за подаване на жалби от и срещу полицейски служители в България, Румъния и Полша. Научният подход към проблема даде възможност за набелязването на стратегии за бъдеща работа, свързана с обучение по правата на човека.

За да бъде обвързана дейността на Комисията по правата на човека с полицейските структури по места, бяха определени координатори по правата на човека за всяка от регионалните дирекции на вътрешните работи. Всички регионални координатори преминаха през два курса на обучение по правата на човека в рамките на програма ADACS, както и по програмата за междуправителствените дейности на Съвета на Европа, в които бяха запознати с теоретичните аспекти и практическите измерения на темата. Проведените обучения очертаха необходимостта от учебни пособия, които да бъдат целенасочено създадени за нуждите на полицията. За целта бе издаден на български език комплектът от учебни пособия по правата на човека на Съвета на Европа:

- "Правата на човека и полицията" - наръчник за практически насочено обучение;
- "Правата на човека и полицията" - методи за провеждане на дискусия;
- "Посещение на Комитета за предотвратяване на изтезанията - за какво става дума?";
- "Полицейска практика и права на човека - европейско въведение";
- видеокасета "Полиция и права на човека - нека бъдем внимателни!"

Разработени бяха и излязоха от печат през 2002 г. два български наръчника за практическо обучение по правата на човека. Първият е издаден от фондация "Български адвокати за правата на човека" и е предназначен за обучение на сержантите от полицията. Организацията за разработването на втория наръчник е осъществена от Датския център за правата на човека - Копенхаген. Тези наръчници са предназначени основно за перманентно обучение на полицаите в районните полицейски управления без откъсване от работа.

През 1999 г. стартира пилотен проект "Работа на полицията с етническите малцинства", който се реализира в РДВР - Пловдив по програма на Know-How Fund на Великобритания за сътрудничество с Национална служба "Полиция" и МВР. Създаден бе учебен център за работа на полицията с малцинствата към ОВ РПУ - Пловдив и към днешна дата са проведени десетки курсове за полицейски служители, работещи в райони, населени от компактни маси ромско население. Целта на тези занятия е полицейските служители да се запознаят по-добре с историята, обичаите, традициите и религиозните вярвания на различните етнически групи и в частност тази на ромското население, с цел подобряване на междуличностното общуване, свързано с полицейската работа с малцинствените групи в страната.

Редица обучения по проблемите на малцинствата и по-общо по правата на човека се провеждат и в рамките на академията на МВР. Темата е залегнала в учебната програма за полицейски служители на академията на МВР, както и в голяма част от провеждащите се там курсове за допълнителна квалификация на полицаи. Лекции по правата на човека са предвидени и в обучителния курс по евроинтеграция на сержантските училища в страната. Издадени или преведени са редица учебни пособия. Опитът обаче показва, че са необходими допълнителни стъпки за повишаване ефективността на обучението по правата на човека, посредством увеличаване броя на часовете за неговото провеждане и по-практическата му ориентация.

Още в началото на 2000 г. Дирекция на Национална служба "Полиция" определи обучението по правата на човека за един от основните приоритети по време на занятията, провеждащи се през служебната учебна година за полицейски служители от националната полиция.

През 2001 г. стартира проект на център АСЕТ и Дирекция на Национална служба "Полиция" за обучение на обучители по правата на човека. Целта на проекта бе да се избегне практиката на изолирано и хаотично обучение на полицейски служители и да се инвестира в подготовката на лектори по правата на човека, които да бъдат експерти по темата и да обучават своите колеги по време на служебната учебна година, провеждаща се по места. Проблем представлява фактът, че определените за координатори и обучители полицаи съвместяват тези си функции с преките задължения на полицейски служители. Тепърва предстои развитието и укрепването на вече създадената структура. Необходима е допълнителна специализирана подготовка и по-нататъшни целенасочени усилия за повишаване ефективността на обучението по места. В тази връзка, изключително ценни в процеса на обучение са опитът и помощта на неправителствените организации.

Част от стоящите пред полицията проблеми, свързани с правата на човека, за които стана въпрос по-горе, трудно биха могли да се решат вътрешноведомствено от Национална служба "Полиция". Не бива да се забравя освен това, че в рамките на МВР съществуват и други национални служби с полицейски правомощия, които също трябва да участват активно при реализирането на реформите, касаещи дейността по подобряване на полицейските практики, свързани с правата на човека. В тази връзка наскоро се създаде постоянна работна група по правата на човека, обхващаща представители на всички компетентни институции в рамките на МВР. Участващите в нея експерти ще потърсят начини за решаване на належащите проблеми, визирани в докладите на ЕКПИ.

Продължава дейността на Национална служба "Полиция" по привеждане на вътрешнонормативните документи на полицията в съответствие с международното и вътрешното законодателство, засягащо правата на човека. Пример в това отношение е инструкцията за употреба на сила и помощни средства, при разработването на която бе използвана експертната помощ на Български хелзинкски комитет. Нейната цел е да регламентира хипотезите на употреба на сила и помощни средства и последващите задължения на полицейските служители.

Съществува практика в Комисията по правата на човека към Дирекция на Национална служба "Полиция" да бъдат разглеждани предприетите действия по конкретни жалби и сигнали за извършени нарушения от страна на полицейски служители. Към ДНСП съществува и звено "Жалби", което извършва проверки по всички жалби за случаи на полицейско насилие, с които ДНСП е сезирана. За 2001 г., например, са разгледани 197 жалби, свързани с неправомерни полицейски

действия, като за основателни са приети 19. Наложени са дисциплинарни санкции на 9 служители, а в три от случаите материалите са изпратени по компетентност на Военна прокуратура. При конкретни данни за неправомерни полицейски действия, предоставени от медии или неправителствени организации, се предприемат проверки, а в случай на необходимост и дисциплинарни мерки.

Опитът на редица държави показва, че няма полицейска институция, която да е решила в пълна степен проблема за спазването на правата на човека. Причината за това е не само в невъзможността нарушенията да бъдат сведени до нула, но и във факта, че обществените отношения непрекъснато еволюират, концепцията за правата на човека е изключително динамична, а полицейските институции непрекъснато трябва да променят практиката си така, че да отговоря по-пълно на обществените нужди. Отдавна вече не е достатъчно полицията да се въздържа от определени действия, в името на това да не се нарушават човешките права; от полицейските служители се изисква да възприемат активна позиция и конкретни мерки, с които да гарантират правата на всички хора, включително и на тези, за които са налице подозрения, че са извършили престъпление. За да бъде полицията правоохранителен орган, гарантиращ правата на всички хора, е необходимо полицейската работа да бъде в достатъчна степен прозрачна и податлива на обществен контрол. Утопия би било да смятаме, че една институция, разполагаща с власт, е в състояние да контролира тази власт сама, а в определени случаи и в свой ущърб. Ето защо, позитивната промяна в работата на полицията е не само въпрос на "вътрешно самоусъвършенстване", но и проблем на цялото общество и на всички политически и обществени организации, призвани да защитават правата на човека.

Summary

Police and Human Rights

Anna Yonkova, Boyko Slavchev

Police, as a public institution, must have respect for human rights of all the citizens. In spite of that, during the years of totalitarian regime police had often neglected that fundamental principle.

Current reforms at the police are accompanied by certain steps, which aim at more transparency, openness and accountability of the police institution. However, that process has been impeded by a number of problems, such as lack of a coherent political strategy with regards to the reforms, inadequate dialogue between police and community, insufficient control over excessive use of power on the part of police officers, certain gaps in the legislation in relation to the international human rights standards, etc.

Nevertheless, certain positive steps have been undertaken towards improvement of police practices related to human rights, as a result of external pressure. There are particular developments concerning the police training in human rights issues, and the establishment of police structures responsible for control and promotion of human rights practices within the police.

Yet, there are many problems left which need to be resolved by the police. Human rights standards should become a basic dimension of police practice so that the police institution to be able to take its proper place within the democratic society.

**ГРАЖДАНСКИЯТ КОНТРОЛ В РАМКИТЕ
НА ДИСЦИПЛИНАРНОТО ПРОИЗВОДСТВО - ФИЛОСОФСКИ
КАМЪК ЗА ИЗВЛИЧАНЕТО НА ОБЩЕСТВЕНО ДОВЕРИЕ
КЪМ ПОЛИЦЕЙСКАТА ИНСТИТУЦИЯ**

Михаела Преславска, юрист

Петър Хаджилалов, член на Българската асоциация по криминология

В своето историческо развитие съвременните демокрации са претърпели колкото своеобразни, толкова и сходни периоди на драматични кризи в отношението полиция - общество. Сходствата в опита на различните държави се дължат на общовалидната амбивалентна същност на полицейската институция - от една страна основен лост на държавния механизъм за поддържането на мира и сигурността в териториалните граници, а от друга страна орган, чрез който държавата осигурява изпълнението на своите международноправни задължения и политически дълг пред гражданите под нейна юрисдикция за защита на техните права и свободи. Именно трудностите при изграждането на необходимия баланс в тази двойствена функционалност стоят в основата както на проявите на полицейски произвол, така и на тяхното естествено и закономерно противодействие - стремежът на обществото за създаване на ефективни системи за отчетност и контрол на полицейската дейност.

Безспорно е, че при изпълнението на служебните си задължения полицейските служители често са изправени пред морални дилеми; в редица противоречиви ситуации те могат да бъдат предизвикани да нарушат закона в името на постигането на резултатите, които обществото очаква от тях, а нерядко са подложени и на целенасочени влияния за корумпирането им. Точно поради тези трудности и рискове в полицейската работа, от фундаментално значение е възприемането на утвърдените в условията на демокрация корективи по отношение на дейността на полицейската институция. В отсъствието на такива механизми специфичните и необходими правомощия на полицията - за използване на физическа сила, помощни средства, огнестрелно оръжие, за задържане на лица и т. н. - често прерастват в полицейски произвол и самоцелно упражнявано насилие, които вкореняват общественото недоверие. Веднъж лишена от подкрепата на обществото, полицейската институция губи една от основните предпоставки за успешното провеждане на своята дейност.

I. ПОЛИЦЕЙСКОТО НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

През 1998 г., в резултат на взаимните нападки между изпълнителната и съдебната власт относно решаването на проблемите, свързани с противодействието на престъпността, се появи **писмото на Главния прокурор и Директора на Националната следствена служба до председателите на парламентарни**

групи¹. То, макар и до голяма степен да е плод на политическата конюнктура и специфичните междуинституционални отношения през този период, е придружено от голям брой приложения, съдържащи конкретни данни за полицейско насилие.

В **Приложение № 2** се съдържа информация за 135 лица, пребивавали в полицейските управления и впоследствие постъпили в арестите на следствените служби със следи или оплаквания от упражнено спрямо тях физическо насилие. Анализът на разположението по тялото и на начина на нанасянето на телесните повреди позволява да се заключи, че в по-голямата част от случаите става дума за **полицейско насилие, излизащо далеч извън пределите на закона** - например: натъртвания и кръвонасядания по седалищните части са установени в 25 случая, натъртвания и кръвонасядания по задната част на краката - в 13, натъртвания и кръвонасядания по петите - в 7, натъртвания и кръвонасядания по плешките - в 20. При трима от пострадалите следите от насилие са многобройни и на различни места по тялото, което ясно сочи, че се касае до побой. Тези травми по никакъв начин не указват на съпротива от страна на задържаното лице, а тъкмо обратното - на безпомощност на жертвата по време на насилието.

В **Приложение № 4** се съдържат данни относно 69 следствени дела за престъпления против личността от компетентността на военните съдилища. Част от тях не представляват интерес, доколкото се отнасят до случаи на убийство по непредпазливост със служебно оръжие, убийства на битова основа и т.н. Описанията на деянията, съдържащи се в останалите около 40 следствия, дават представа за неправомерното насилие, извършено от полицейски служители в това им качество и при изпълнение на служебните им задължения. В 13 от аноациите на следствените дела се съдържат изрични данни, че насилието е извършено в арест на районно полицейско управление или други помещения, използвани от полицията. Травмите са били нанесени с полицейски палки или други твърди предмети - тояги, бухалки. Неизбежен е изводът, че вероятно става дума за побой, извършен с цел саморазправа или насочен към изтръгване на самопризнания от задържаните. Според 14 описания броят на полицаите, упражнили насилието, е по-голям от броя на пострадалите - съотношението е един задържан към двама или повече полицаи. В крайна сметка, в 22 от 40-те разглеждани случая е налице поне един от двата описани по-горе признака, говорещи за престъпно полицейско поведение.

Тези официални данни² основателно повдигат въпроса за възможностите на обществото и отделния гражданин да ангажират отговорността на виновните лица в случаи на подобни драстични, а и на по-незначителни нарушения на основни човешки права и свободи от страна на полицаи и изобщо от служители на МВР в това им качество.

¹ Изх. № 229/6.05.1998 на Главна прокуратура и № 4501/6.05.1998 на Националната следствена служба.

² Проблемът с полицейското насилие в България се потвърждава и от редица изследвания и наблюдения, проведени от различни неправителствени и международни организации. Вж. например социологическото изследване на ACG Ltd от февруари - юни 2000 г., възложено от Фондация "Български адвокати за правата на човека" в рамките на проект "Полицията - структура насочена към обществото".

II. УРЕДБА НА ДИСЦИПЛИНАРНАТА ПРОЦЕДУРА У НАС

Законът за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) съдържа **дефиниция на дисциплинарното нарушение**.³ Без съмнение, винаги когато е налице превишаване на власт или злоупотреба с власт при използването на сила, помощни средства, огнестрелно оръжие и т. н. от полицейски служители, случаят попада в категорията на действията, които законодателят недвусмислено е обвързал с последиците на дисциплинарната отговорност.

Дисциплинарните санкции, тяхното определяне, налагане и обжалване се регламентират от ЗМВР и Правилника за неговото прилагане (ППЗМВР). **Дисциплинарната процедура** се осъществява **изцяло в рамките на вътрешноведомствения контрол**. Сигналите от граждани за правонарушения, извършени от полицейски служители, се подават до съответните управления, дирекции или самото министерство. Липсва специално уредена процедура за разглеждане на индивидуални жалби срещу неправомерни действия на полицейски служители, с които се нарушават основни права и свободи на гражданите. По силата на чл. 206, ал. 1 от ППЗМВР⁴ сигналите от граждани за извършени нарушения се третират като "данни", чието наличие е процесуална предпоставка за извършване на служебна проверка.

Тези сигнали се разследват от служители на МВР. Компетентни да установяват извършените нарушения са преките началници. Резултатите от тези проверки, а също и установените с тях факти, остават напълно непрозрачни за обществото. По силата на чл. 212, ал. 2 от ППЗМВР, служебната проверка приключва със справка, с която единствено засегнатият офицер или сержант следва да бъде запознат срещу подпис и може да даде допълнителни обяснения и възражения.⁵ За осведомяване на подалия съобщението гражданин относно резултата от проверката не става и дума.

Дисциплинарните наказания се налагат от съответните ръководни служители и от министъра на вътрешните работи. По този начин цялото производство по случая и информацията, свързана с него, остават затворени в институционалните рамки на МВР. Не съществува възможност за външен контрол върху решенията на полицейските органи по такива жалби. Гражданите са лишени от каквито и да било средства за въздействие върху преценката за необходимостта от образуване на дисциплинарно производство, както и от право на участие в процедурата или на обратна връзка относно последиците от такова производство и наложените наказания.

Неслучайно тази процедура не е кредитирана с доверието на гражданите, които рядко са склонни да я използват, поради убеждението за нейната изклю-

³ Вж. чл. 234 от ЗМВР - "Виновното неизпълнение на разпоредбите на този закон и издадените въз основа на него подзаконови нормативни актове, на заповедите и разпорежданията на ръководството на МВР и на началниците на служби, както и извършването на действия, с които се нарушава установеният обществен ред, съставлява нарушение на служебната дисциплина".

⁴ "Чл. 206. (1) Данни за извършени дисциплинарни нарушения са:

1. съобщения до службите на Министерството на вътрешните работи от държавни органи, организации, длъжностни лица и граждани; ... "

⁵ Чл. 213, ал. 3 от ППЗМВР.

чително ниска ефективност. Този факт се подкрепя от данните в социологическото изследване на ACG Ltd, възложено от фондация "Български адвокати за правата на човека" в рамките на проект "Полицията - структура насочена към обществото" и проведено в периода февруари - юни 2000 г. Едва 6,4 на сто от анкетирани лица считат, че понастоящем гражданските организации осъществяват контрол над работата на полицията, докато от друга страна 32,5 на сто смятат, че е необходимо това да е така.

В подкрепа на казаното дотук, анализът на достъпните доклади на МВР показва, че наложените наказания са изключително за нарушения на вътрешния ред и дисциплина и не се отнасят за действия на полицейски служители, с които се нарушават правата на отделни граждани.

Липсата на достъпна за обществеността информация относно дисциплинарното производство в полицията се подсилва и от съществуващото положение на съдебния контрол върху наложените наказания. По принцип законосъобразността на заповедите за налагане на дисциплинарни наказания, независимо от техния вид, подлежи на **съдебен контрол** по пътя на обжалването, тъй като ЗМВР не съдържа разпоредба, която изрично да изключва общото правило⁶. В този смисъл също така са Решение № 13 от 1993 г. и Решение № 21 от 1995 г. на Конституционния съд. При обжалването се прилагат съответните правила на *Закона за административното производство* и *Закона за върховния административен съд*. Поради известни законодателни несъвършенства обаче, се утвърди търсенето на защита чрез съдебен контрол само при налагането на най-тежките наказания - уволнение и лишаване от звание. Следва да се отбележи, че състав на Върховния административен съд също е имал случай да приеме, че на съдебен контрол подлежат всички заповеди за налагане на дисциплинарни наказания⁷. Преодоляването на практиката за търсене на съдебен контрол само при налагането на най-тежките дисциплинарни наказания ще допринесе за въвеждането на повече прозрачност в тази административна процедура и ще спомогне за повишаването на общественото доверие в нея.

III. ДИСЦИПЛИНАРНОТО ПРОИЗВОДСТВО - МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ И МОДЕЛИ В ДРУГИ СТРАНИ

Критериите, които са се утвърдили като международни стандарти относно устройството и дейността на полицията в условията на демокрация, са формулирани в редица международни документи.

Съгласно *Резолюция 34/169 на Генералната асамблея на ООН от 17 декември 1979 г.*, с която е приет Кодексът за поведението на правоприлагащите органи, се въвежда като изискване на международно равнище действията на правоприлагащите органи да бъдат обект на **обществен контрол**. В този документ се под-

⁶ Съгласно чл. 120 от Конституцията на РБ: "(1) Съдилищата осъществяват контрол за законност на актове и действия на административните органи. (2) Гражданите и юридическите лица могат да обжалват всички административни актове, които ги засягат, освен изрично посочените със закон."

⁷ Вж. Определение № 5856 от 27.09.2000 г. на ВАС по адм. д. № 5270/2000 г., III о., докладчик председател на отделение Боян Магдалинчев във връзка с прилагането на чл. 241 от ЗМВР и чл. 35, ал. 2 от ЗАП, а в тази връзка също и Решение № 4209 от 23 юли 1999 г. на ВАС по адм. д. № 211 от 1999 г.

чертава, че: "...като всяка институция в системата на наказателното правосъдие, една правоприлагаща структура трябва да носи признаците **представителност, отговорност и отчетност** по отношение на обществото като цяло." Тези три признака са с основополагащо значение за провеждането на полицейската дейност в демократичните държави.

Представителност означава, че съставът на полицията следва да се формира по такъв начин, че да бъде осигурено реално участие на обществеността, която полицейската структура обслужва, на различните социални групи в нея⁸.

Отговорност означава полицията да бъде наясно с потребностите и очакванията на обществото и да носи отговорността за осъществяване на своята дейност в съответствие с тях. Безспорно, основните очаквания на обществото са полицията да предотвратява и разкрива престъпления и да поддържа обществен ред, но в тази връзка следва да се отчитат също и средствата, с които обществеността разчита да бъдат постигнати тези цели, а именно - по законен и хуманен начин. Трябва да се отчитат също и специфичните нужди на обществото към даден момент или място. Друг аспект на принципа за отговорност на полицията, който е тясно свързан и с принципа на отчетност, е изискването действията на полицейските служители да могат да бъдат обект на официална проверка от страна на обществеността. Начините, по които този аспект на отговорността може да бъде реализиран, са указани в параграф "d" от преамбюла на *Резолюция 34/169 на Генералната асамблея на ООН от 17 декември 1979*. Органите, които следва да извършват такава официална проверка, са описани в този текст като "наблюдателен съвет, министерство, специална комисия, съдебна власт, омбудсман, граждански комитет или комбинация от тези органи".

Отчетност означава, на първо място, в провеждането на своята дейност полицейските служители да се ръководят от закона и да отговарят пред него. На второ място, полицията следва да се отчита пред обществеността, на която служи, чрез демократичните политически органи на управление (т.е. органи на изпълнителната власт, парламент). На трето място, като допълнителен елемент се явява и икономическата отчетност за начините, по които полицията е използвала предоставените ѝ ресурси (бюджетни средства и др.). Това осигурява косвен контрол над цялостното ръководство, управление и администриране на полицейската институция. Разбира се, тук могат да се отнесат и други по-неформални методи за отчетност - интензивни контакти между полицията и обществеността на местно ниво, полицейско-граждански групи за сътрудничество и взаимодействие и т.н.

По отношение на отговорността и отчетността на полицията в контекста на гражданския контрол, конкретни разпоредби се съдържат и в *Резолюция 1989/61 на Икономическия и социален съвет на ООН от 24 май 1989 г.*, с която се приемат Правилата за ефективно прилагане на Кодекса за поведението на правоприлагащите органи. В този документ се препоръчва държавите законодателно да създадат "ефективни механизми за осъществяването на вътрешен и външноведомствен контрол, както и надзор над правоприлагащите органи"⁹. Въвежда се

⁸ За правото на гражданите на участие в държавното управление и достъпа до държавна служба вж. чл. 25 от Международния пакт за граждански и политически права, чл. 21 от Универсалната декларация за правата на човека и чл. 3 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека.

⁹ Вж. Част I. В, параграф 3.

също и изискване за наличието на специални процедури за подаване на жалби от граждани, както и за тяхната реална достъпност като средство за защита правата на гражданите и форма на обществен контрол.¹⁰ Отделни разпоредби, с които се създават международни стандарти относно санкционирането на неправомерните полицейски действия, се съдържат и в редица други документи. Например, *Декларацията за защита на всички лица от подлагане на изтезания и друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание* изисква всеки случай на таква действия да бъде разследван, дори и без да е налице подадена жалба, както и отговорността на виновните служители да бъде привлечена в рамките на наказателно или дисциплинарно производство¹¹; *Конвенцията на ООН против изтезанията и друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание* изисква от държавите да осигурят незабавното и безпристрастно разследване по случаи, свързани с неправомерни полицейски действия, както и да осигурят ефективна защита на жалбоподателя и свидетелите срещу всякакви негативни последици от участието им в разследването¹²; *Принципите за защита на задържаните и лишените от свобода* препоръчват, при нарушения на правата на тези категории лица от правоприлагащите органи, всеки гражданин да разполага с процесуална възможност за подаване на жалба или молба по случая пред компетентните да преустановят или разследват нарушението органи¹³; *Основните принципи при употребата на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи* изрично изискват независим орган да разследва или да контролира разследването за нарушения, свързани с тези полицейски правомощия, както и пострадалите граждани да имат достъп до тази независима процедура¹⁴.

Международните стандарти възплащават натрупания политически и социален опит на държавите и същевременно ги обвързват за тяхното прилагане, но въпреки това защитата на правата и свободите на гражданите остава на първо място задача и висша отговорност на националните власти. Всяко общество подхожда към уредбата на контрола над полицията според своите социо-културни, политически и етно-психологически специфики. В държавите, в които обществеността е участник в контролните механизми, доверието на гражданите към полицейската институция е значително по-високо. Следващото изложение представя модели на дисциплинарното производство, утвърдени в други демократични страни.

1. Дисциплинарното производство във Великобритания

Органът, който осъществява гражданския контрол при провеждането на дисциплинарното производство в полицейските структури на Обединеното кралство, е Службата за жалби срещу полицейски служители (The Police Complaints Authority), създадена със *Закона за полицията и доказателствата в наказателния процес (Police and Criminal Evidence Act)* от 1984 г. В исторически план, нейното създаване е последица от поредица демонстрации на обществено недоволство,

¹⁰ Вж. Част I. В, параграф 4.

¹¹ Вж. съответно чл. 9 и чл. 10.

¹² Вж. съответно чл. 12 и чл. 13.

¹³ Принцип 33.

¹⁴ Принципи 22 и 23.

свързано с проявите на полицейски произвол в страната. Политическите анализи от този период виждат като възлов елемент в причинологията на тази гражданска реакция "широко разпространената и опасна липса на обществено доверие в съществуващата система за разглеждане на жалби срещу полицията...".¹⁵

Членовете на така създадения орган за граждански контрол са с различни професионални профили, но общото между тях е, че **никога не са били полицейски служители**. Участието им в работата на Службата е под формата на постоянен и основен ангажимент, а не като допълнителна функция. По този начин са създадени **гаранции за независимостта и безпристрастността** на този орган, който освен това се отчита чрез парламента пред обществото, на което служи.

Службата за жалби срещу полицейски служители има **три основни правомощия**. Първото е да наблюдава разследването на най-сериозните жалби от граждани срещу полицейски служители. Втората ѝ функция е да наблюдава разследвания, които не са инициирани въз основа на жалба, а са ѝ прехвърлени по преценка на полицейските служби, поради тежестта на разследваните нарушения - инциденти с огнестрелно оръжие, смъртни случаи при задържане в полицията, тежки случаи на корупция и други. Третото ѝ правомощие е да разглежда резултата от всяко разследване, независимо дали е било наблюдавано или не, и да решава дали срещу съответния полицейски служител следва да се предприемат дисциплинарни мерки.

Организационното устройство на Службата включва два самостоятелно обособени отдела - единият има функции само по наблюдението на разследванията, а другият разглежда резултатите от приключилите разследвания и взема решението относно необходимостта от налагане на дисциплинарни наказания.

Законът за полицията и доказателствата в наказателния процес изисква всяка жалба да бъде регистрирана в полицейското подразделение, срещу чиито служител/и е подадена. Жалбите се подават лично от гражданите или от тяхно име, трябва да бъдат насочени срещу действащ служител на полицията и не могат да се основават на общи въпроси, свързани с управлението и контрола на полицията. Те могат да бъдат адресирани или до конкретната полицейска част, или направо до Службата, която ги препраща към съответното подразделение за регистриране.

Законодателството предвижда по-леките жалби да се обработват по неформална процедура за разрешаване на възникналия конфликт между гражданина и полицията, която може да включва подходящо извинение, обяснение и др. Между 30 и 40 % от всички регистрирани жалби се обработват по този начин, без да достигат до Службата. Ако обаче жалбоподателят е неудовлетворен от резултата на неформалната процедура, той има право да отнесе жалбата към компетентните органи за официално разследване на случая.

Разпоредбите на Закона позволяват на Службата при определени предпоставки да освободи съответната полицейска част от задължението да разследва жалбата - ако тя е анонимна или е подадена няколко пъти; ако цели само обезпокояване, натиск или процедурна злоупотреба; ако при подаването на жалбата са

¹⁵ Вж. Доклад от проведеното разследване, възложено от министъра на вътрешните работи по повод масовите безредици в страната през 1981 г. - Lord Scarman's Report on the 1981 Brixton Disorders, "Police Complaints Authority - The First Ten Years", Published by HMSO in the United Kingdom, 1995.

изминали повече от 12 месеца от инцидента; ако провеждането на разследване не би било оправдано; а също и когато жалбоподателят откаже по-нататъшно съдействие в хода на разследването и с това създаде непреодолима пречка за успешното му провеждане. Във всички тези случаи Службата извършва обстойни и внимателни проверки, като се ръководи от съзнанието, че решението ѝ може да засегне едно основно право на гражданите - жалбата им да получи разследване.

Законодателството дефинира типа жалби, които полицията задължително следва да представи на Службата за наблюдение, но полицейските подразделения могат да представят и всякакви други жалби или случаи, за които преценят, че е обосновано да бъдат наблюдавани. Службата задължително наблюдава разследванията на жалби, свързани със смъртни случаи или сериозни телесни повреди. За по-леките случаи тя има дискреция при преценката за необходимостта от провеждане на контрол. Службата има правомощие да вземе под наблюдение и жалби, които не са представени пред нея от полицията.

В наблюдаваните случаи Службата одобрява назначението на разследващия полицейски служител, получава достъп до свидетелските показания и всички останали доказателства. Тя има правомощия да налага изисквания относно начина на провеждане на разследването, които имат за цел да осигурят неговата цялостност, безпристрастност и ефективност. Когато разследването приключи, Службата представя официално становище, в което изразява оценката си за неговото качество и уточнява всички въпроси, по които проявява загриженост.

Независимо дали разследването е било наблюдавано или не, заключителният полицейски доклад се представя на заместник или помощник-началника на съответната полицейска част, който преценява наличието на данни за извършено престъпление и необходимостта от повдигане на обвинение. Когато тези обстоятелства са налице, преписката се изпраща в Кралската прокуратура, която решава дали да образува наказателно производство. Службата има и самостоятелни правомощия да препрати случая на прокуратурата, независимо от преценката на ръководните полицейски органи.

При образуване на наказателно производство, делото се гледа в наказателните съдилища. Какъвто и да е изходът от него, полицейският служител не може да бъде наказан дисциплинарно въз основа на същите факти. Във всички останали случаи, ръководният полицейски орган представя мотивирано писмено становище пред Службата относно необходимостта от налагане на дисциплинарно наказание. Службата разглежда резултатите от разследването и взема решение дали да приеме становището на полицейския орган. В случай, че Службата констатира основания за налагане на дисциплинарна отговорност и това е в противоречие с официалната позиция на полицейския орган, тя има правомощие да постанови решение със задължителни указания за предприемането на съответните мерки.

В значителен брой случаи разследването приключва с констатирани основания за налагане на мерки с административен характер, които не представляват дисциплинарно наказание по смисъла на британското законодателство. Те могат да бъдат забележка, предупреждение или препоръки за определено поведение в бъдеще. Тези мерки се възприемат като последици със сериозен характер, а в някои случаи биват и регистрирани.

В края на процедурата представител на Службата уведомява писмено жалбоподателя за резултатите от разследването, за взетото решение и мотивите към

него. Детайлите около фактите, разкрити в хода на разследването, остават засекретени. Копие от писмото се изпраща и до съответната полицейска част, за да може засегнатият служител да бъде информиран за резултата.

Службата наблюдава годишно разследването на над 900 сериозни жалби и около 100 случая извън тях. След повече от 16-годишна дейност на този обществен орган във Великобритания се отчита безспорен положителен ефект върху качеството и стила на полицейската работа. Службата се възприема като инстанция с неоченима роля като медиатор, еднакво достъпна за гражданите, полицията и правителството.

2. Дисциплинарното производство в САЩ

В САЩ няма единен модел за граждански контрол върху дейността на полицията, тъй като различните обществени условия в отделните щати са довели до формирането на **разнообразни системи** от органи с такива функции. Там първите обществени институции с подобен характер възникват още през 50-те години на миналото столетие.

Една от формите на граждански контрол, познати в САЩ, е **Полицейско-гражданската контролна комисия** (Police-Civilian Internal Affairs Review Commission), която е съставена от представители на обществеността и полицейски служители. Тази комисия разглежда резултатите от приключилите разследвания по случаи, свързани с превишаване на власт при употребата на физическа сила, злоупотреба с огнестрелно оръжие, дискриминация, слаби връзки с обществеността и всякакви други жалби, по които бъде сезирана от кмета или началника на полицията.

Всяко лице, което счита, че действията на полицейски служител нарушават негови или чужди права, може да подаде жалба в Отдела за вътрешни разследвания при гражданския координатор на Комисията, при отделен член на Комисията или в служба "Жалби" при кметството. **Гражданският координатор** е полицейски служител, чиято главна длъжностна функция е да оказва съдействие на гражданите при подаването на жалбите им срещу полицията и да укрепва доверието на обществеността в процеса на разследването по случаите. Гражданският координатор е член по право на Комисията. Жалбите се разглеждат в срок от шест до осем седмици. Отделът за вътрешни разследвания е оперативното звено по разследването на такива жалби. Изискванията за получаване на назначение в Отдела за вътрешни разследвания са доказана безпристрастност и умения за разследване, честност, отлично професионално досие, екипност. Полицейско-гражданската контролна комисия има правомощие да наеме независим следовател в отклонение от стандартната процедура. Тази възможност обаче може да бъде използвана само при постигане на съгласие между началника на полицията и председателя на Комисията относно необходимостта за провеждането на конкретно разследване от външен за засегнатото полицейското подразделение орган. Служителите на Отдела предоставят събраните доказателства на полицията и на Комисията, за разглеждане и постановяване на решение. След преглед на резултатите от разследването, Комисията изготвя становище с препоръки относно диспози-

тива¹⁶ на решението по случая и налагането на дисциплинарно наказание. Началникът на полицията може да приеме препоръките на Комисията, а при несъгласие с тях той трябва да се срещне с председателя на Комисията в 5-дневен срок, за постигане на общо окончателно решение по случая.

Жалбоподателят бива уведомен за решението и за конкретните действия, предприети спрямо виновния служител. Обясненията на пострадалия и на засегнатия служител, показанията на свидетелите и другите доказателства, събрани в хода на разследването, остават засекретени.

Друг разпространен модел на граждански контрол над полицията в САЩ е институтът на *одитора*, който не е овластен с правомощия за действия по конкретни случаи, но осъществява общо наблюдение на процедурите по разследването на неправомерни полицейски действия, с които се засягат граждански права и свободи, и дава препоръки за промени в управлението и работата на полицейската институция. Положителен аспект на този институт е фактът, че при него отсъства проблемът с блокирането на системата от огромния брой жалби, срещан при други видове наблюдателни органи с правомощия по разследването на индивидуални жалби. От друга страна обаче, липсата на правомощия за въздействие по конкретни случаи прави функциите на одитора недостатъчни за укрепването на общественото доверие в независимостта и безпристрастността на процедурите за разглеждане на жалби срещу полицейски служители. Поради това, независимо че има важна контролна функция, одиторският модел често се среща в съчетание с други наблюдаващи органи, които осъществяват съдържателната част от надзора по разследването на индивидуални жалби за неправомерни полицейски действия.¹⁷

3. Дисциплинарното производство в Германия

Историческото развитие на гражданското общество в Германия не е довело до възникването на специализирани обществени органи за наблюдение на процедурите по разследване на жалби срещу полицията. **Полицейските служби са изградени на местен принцип** и надзорът върху дейността им е в компетентността на местното правителство на съответната провинция. Тъй като германската правна доктрина третира полицейските действия в светлината на теорията на "административните актове", материята по контрола и отчетността на полицията се регулира от *Закона за административното производство (Verwaltungsverfahrensgesetz)*.

Жалбите срещу незаконосъобразни действия на полицейски служители се подават чрез ръководителя на засегнатото полицейско подразделение, но разследването се извършва от външен орган. Жалбите се препращат до йерархично по-висока институция, която по правило е гражданска. Най-често това е органът на местното правителство, който е компетентен да назначава ръководителя на

¹⁶ Възможните диспозитиви на решението са следните: *жалбата е необоснована* - твърденията са неистинни или фактически несъстоятелни; *жалбата е недоказана* - няма достатъчно доказателства, за да бъде потвърден или отречен инцидентът; *оправдателно решение* - инцидентът е доказан, но действията са били правилни и законосъобразни; *жалбата е основателна* - твърденията са подкрепени с достатъчно доказателства, за да се обоснове основателно заключение за виновно поведение.

¹⁷ Вж. "External Review: Citizen Review Mechanisms", Police Brutality and Accountability in the United States, Human Rights Watch, 1998.

местната полицейска структура. Той е обвързан със законен срок за произнасяне по жалбата. Актът, постановен от него, подлежи на административно обжалване пред местното правителство.

Германската конституция гарантира съдебен контрол за всички административни действия и актове, с които се засягат правата и свободите на гражданите. Административните съдилища могат да бъдат сезирани с жалби на граждани в два общи случая: "когато увреждането на правата е толкова сериозно, че обжалване по административен път е безсмислено; средствата за обжалване по административен път са изчерпани и жалбата е останала без последици"¹⁸. Първоинстанционното решение по делото подлежи на обжалване пред Върховния административен съд, а Конституционният съд действа като трета инстанция по тези дела. Той е компетентен също така да разглежда като първа инстанция жалби, свързани с нарушения на основните конституционни права и свободи на гражданите, формулирани в първите 25 члена на Конституцията.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сравнителният анализ на нормативната уредба на дисциплинарното производство в България, на международните стандарти и на изградените модели в други демократични страни ярко очертава контраста между достъпността и прозрачността на тази процедура у нас и по света. **Вътрешноведомственият контрол над дейността на българската полиция остава напълно непрозрачен** както за външни на МВР органи на изпълнителната власт, така и за обществеността.

Липсва конкретна регламентация на дисциплинарното производство, иницирано от граждани. Отсъствието на специална нормативна уредба по този въпрос е един от корените на неравнопоставеността на полицейската институция и на отделния гражданин пред закона, а от тук и на битуващото обществено недоверие към дейността на органите на полицията.

Възможните решения на този проблем са две: самостоятелно нормативно уреждане в ЗМВР и ППЗМВР на специална процедура за разглеждане на жалби на граждани или допълване на сега действащата процедура по такива случаи. Независимо кой от тези законотворчески подходи бъде възприет, в уредбата обезателно трябва да се включат няколко основни пункта, чието логично място е в раздел VIII на глава четвърта от ППЗМВР, а именно: **завеждането на жалбата на гражданина като отделно обособена категория материал; уведомяването на жалбоподателя за основните резултати от проведената проверка и за наложената дисциплинарна мярка, когато е налице такава; възможност за обжалване на решението на наказващия орган.**

Друг изключително сериозен проблем, в частност произхождащ от предишния, е фактът, че лицето, подало жалба пред органите на МВР за извършено спрямо него насилие или друго неправомерно действие, **не се явява субект** в последващите процедурни действия по случая. Сигналите на гражданите, както въпреки и останалите "данни" за неправомерни полицейски действия, по силата

¹⁸ "Гражданският контрол над полицията", Издателство "Албатрос", София, 1996 г., стр. 148.

на чл. 206, ал. 1 от ППЗМВР, в контекста на дисциплинарното производство са приравнени на "публикации и предавания в средствата за масово осведомяване". По този начин нормативно е заложена липсата на каквото и да било правно средство на пострадалия да въздейства върху хода на проверката, както и относно крайния резултат от нея.

Така на практика пострадалият от неправомерни полицейски действия може да търси защита на правата си единствено по пътя на наказателното или гражданското съдебно производство, с което се предпоставя най-сложното и най-продължително технологично решаване на възникналия конфликт. Следва обаче да се отбележи, че Европейският съд по правата на човека в своята юриспруденция многократно е подчертавал, че за да изпълни задължението си¹⁹ за предоставяне на "ефективно средство за защита" в особено тежките случаи на неправомерни полицейски действия (причиняване на смърт, изтезания и др.), държавата трябва да осигури такова разследване, "което е в състояние да доведе до идентифициране и наказване на отговорните лица", като липсата му "накърнява ефективността на всички други средства за защита, които може да са съществували"²⁰. Тук няма да обсъждаме ефективността на наказателното производство срещу полицейски служители у нас, но с горното държим да подчертаем, че препоръчаните реформи на дисциплинарната процедура ще допринесат за спазването на международните задължения, поети от България.

От друга страна обаче, гражданинът често е поставен в невъзможност да научи името, званието и служебното положение на полицейския служител, за когото твърди, че е извършил неправомерни действия. Това обстоятелство илюстрира нуждата от процедурно обвързване на вътрешното разследване с последващ съдебен контрол върху всички дисциплинарни производства, тъй като, ако при образуването на проверката не е посочен извършителят на нарушението, началникът разпорежда действия за неговото установяване. Логично е тъкмо тази процедура да предхожда съдебното преследване на надвишилите правата си полицаи.

Друг основен проблем е **липсата на специален орган с обществено участие**, който да наблюдава дисциплинарните производства. Не може, а и не е редно да се очаква, че всички данни от извършената проверка могат да станат обществено достояние, тъй като голяма част от тях са с поверителен характер. В много страни този проблем е решен посредством нормативното обвързване на съществуващия обществен орган с правила за секретност на предоставената му информация. Създаването на възможност вътрешните проверки да бъдат наблюдавани от независим орган ще доведе до по-висока степен на тяхната безпристрастност, всеостранност и обективност. Засега самата идея за това явно остава дори извън съзнанието на законодателя, за което говори както отсъствието му в сравнително новия ни Закон за МВР, така и липсата на такава инициатива в последвалите проекти за неговото изменение и допълнение²¹. Мястото на един такъв

¹⁹ По чл. 13 от Европейската конвенция за правата на човека.

²⁰ Вж. решение от 18.12.1996 г. по делото Аксой срещу Турция, решение от 18.05.2000 г. по делото Аня Великова срещу България и др.

²¹ Законът за Министерството на вътрешните работи е създаден през 1997 г. и оттогава девет пъти претърпя различни реформи, като към момента отново има внесен в парламента законопроект за неговото изменение и допълнение.

орган, неговата структура и задачи би следвало да станат **предмет на специално законодателно предложение**, съобразено с даденостите у нас, международните стандарти и позитивния опит на други страни. Същността на дисциплинарното производство е не просто да предостви средство за индивидуална защита на правата и свободите на гражданите, а преди всичко да обслужи общественя интерес за поддържането на добри стандарти в полицейската практика. Създаването на независим орган от една страна ще бъде изключително полезен коректив на вътрешните разследвания, а от друга - ще възвърне оттегленото обществено доверие в полицейската институция и ще бъде от полза за страната ни в стремежа за утвърждаването ѝ като демократична държава както пред българската обществено, така и на международната политическа сцена.

Summary

The Civil Control within the Framework of Disciplinary Proceedings - a Philosopher's Stone for Recovering the Public Trust in the Police Institution

Michaela Preslavska, lawyer

Petar Hadjilalov, member of the Bulgarian Association of Criminology

The article focuses on the necessity to promote through civil participation the establishment of control mechanisms over the police activities in Bulgaria.

By means of a comparative legal and socio-political analysis, the authors examine the prerequisites determining the establishment of such bodies and procedures in the democratic societies. A review of the situation of police violence in the country is presented as well as the current settlement of the disciplinary proceedings within the Ministry of the Interior. The data from this review are compared with the existing international standards and the models for civil control over the police institutions in the United Kingdom, USA and Germany.

The summed up results from the survey point at the complete closeness of this institution in Bulgaria and at the lack of transparency of the disciplinary proceedings regarding police misconduct. This fact seriously contradicts both the settlement of disciplinary proceedings in the democratic countries and the international standards. According to the Bulgarian legislation, the person lodging a complaint is not a subject of the disciplinary proceedings and has no means for influencing its course and outcomes. There is no separate procedure for considering the litigations of citizens - they are handled as any other signal, including materials in the mass media. A legal body with civil participation that supervises the disciplinary proceedings and their outcome is also missing.

In conclusion, the authors make recommendations about the legislative measures that should be taken in order to overcome the shortcomings of the existing normative basis and police practices in Bulgaria and to recover the lost public trust in the police institution.

**ЗАКРИЛА НА ПРАВОТО НА ЖИВОТ И ГАРАНЦИИ
СРЕЩУ ИЗТЕЗАНИЯ И НЕЧОВЕШКО И УНИЗИТЕЛНО
ОТНАСЯНЕ ПО БЪЛГАРСКИЯ ЗАКОН И ЕВРОПЕЙСКАТА
КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА**

Здравка Калайджиева, адвокат

Според чл. 28 от българската конституция, "всеки има право на живот. Посегателството върху човешкия живот се наказва като най-тежко престъпление". Чл. 29 разпорежда, че "никой не може да бъде подлаган на мъчение, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение." Основният ни закон предвижда също, че "всеки гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени неговите права или законни интереси", каквито безспорно са правото на живот и закрилата срещу изтезания, както и че "държавата отговаря за вреди, причинени от незаконни актове или действия на нейни органи и длъжностни лица" (чл. 7) - каквито безспорно са посегателствата върху тези две основни права.

Въпреки това, обществото ни е свидетел на нерядко излишна, прекомерна и/или незаконосъобразна употреба на сила и оръжие от държавни служители спрямо задържани, преследвани или дори случайни граждани. Това създаде и лоша репутация на страната ни пред света. В сравнение с международния стандарт, българският закон предвижда доста по-широк кръг от случаи на допустима "законосъобразна" употреба на сила и оръжие от служителите на органите на Министерството на вътрешните работи и правоохранителни органи. Предвиденият в Закона за Министерството на вътрешните работи регламент не съответства на отдавна приетите от ООН стандарти за работата на полицията. Случаите на допустима употреба на сила и оръжие не са ясно очертани в нашия закон, а и обучението на служителите на тези структури като че ли е фокусирано повече върху практическата употреба на сила и оръжие, а не върху избягването им. Същевременно, силовите акции и прояви нерядко се поощряват от високопоставени ръководители на съответните структури, а в обществото се насажда убеждението, че именно това са нормалните методи на работа на полицията и другите правоохранителни органи. В случаи на оплаквания от пострадали лица, търсенето на отговорност за посегателствата обикновено се провежда неефективно и не довежда нито до посочване на извършителите, нито до наказване на виновните, нито до компенсирани на пострадалите лица - от самите извършители или от държавата.

В доклади по този въпрос се казва, че малтретирането от страна на полицията ... е широко разпространено в България От 1992 г. поне 14 роми в България са починали, след като са били видени за последен път живи при задържането им от полицията, или в резултат от незаконна употреба на огнестрелно оръжие от правоприлагащи органи Като правило взетите следствени и съдопроизводствени мерки са редки.¹ Сочи се също, че "[р]ядкото налагане на дисциплинар-

¹ Годишен доклад на специалния докладчик към ООН по съвременните форми на расизъм, расова дискриминация, ксенофобия и свързаната с тях нетолерантност - UN Document/E/CN.4/1999/15/15.01.1999.

ни санкции и рядкото предприемане на разследване, довело до наказателно преследване, както и буквалната липса на успешно преследване на отговорните, могат единствено да доведат до атмосфера на безнаказаност."²

Защитата на пострадалите лица при такива нарушения и практическото осъществяването на отговорността на държавата според законите на страната бяха намерени за неефективни и несъответстващи на изискванията на Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ).

През последните четири години Европейският съд по правата на човека в Страсбург постанови срещу България три решения (по делата на Асенов, на Великова и на Ангелова), в които намери нарушения на правото на живот (чл. 2 от ЕКПЧ) и на забраната на изтезания и нечовешко и унижително отнасяне (чл. 3 от Конвенцията), извършени от българските власти. Във всяко от тях Съдът прие, че отказът на властите да извършат навременно и обективно разследване на защитими оплаквания от употреба на сила съставлява нарушение на изискванията на Конвенцията за процедурни гаранции на тези права, както и че съществуващите български правни средства не съответстват на изискванията на чл. 13 от Европейската конвенция за правата на човека.

В решението по делото Асенов Съдът припомни, че чл. 3 "закриля една от основните ценности на демократичното общество" и "налага абсолютна забрана на изтезанията, нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, дори и при най-трудни обстоятелства - като борбата с тероризма или престъпността. За разлика от повечето материалноправни разпоредби на Конвенцията ... чл. 3 не допуска изключения и не позволява освобождаването на държавата от това задължение ... дори при извънредно положение, застрашаващо съществува-нето на нацията..." (§ 93 от решението).

По същото дело, след като обсъжда извършената по случая предварителна проверка и отказа на властите - въпреки данните - да образуват наказателно производство, Съдът постанови за първи път становище, че "когато едно лице твърди, че е било малтретирано от полицията или други държавни служители незаконно или в нарушение на чл. 3, тази разпоредба, във връзка с общото задължение на държавата по чл. 1 от Конвенцията да "осигури на всяко лице под своята юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията", предполага и изисква задължение за официално разследване. Както и по чл. 2, изпълнението на това задължение трябва да е годно да доведе до издирването и наказването на отговорните лица Ако това не беше така, независимо от фундаменталното си значение, общата правна забрана на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение би била по същество неефективна и в някои случаи би станало възможно практически безнаказаното нарушение от страна на представители на държавата ..." (§ 102).

Това заключение на Съда въведе изискване за ефективно, обективно и навременно разследване и по отношение на оплаквания от изтезания, нечовешко или унижително отношение, като **процедурна гаранция срещу нарушения** на забраната на изтезания - подобно на постановеното по-рано от същия съд изискване за разследването на причинена от държавни служители смърт, като гаранция

² Доклад на специалния докладчик по изтезанията към Комисията на ООН по правата на човека - UN Document E/CN.4/1997/7/10.01.1997.

срещу нарушения на правото на живот. По този начин практиката на Европейския съд по правата на човека по тълкуването на съдържанието на тези текстове се доближи до Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание на ООН, която предвижда изрично задължение на властите на страните по този международен договор (между които и България) за образуване и провеждане на незабавно, обективно и безпристрастно разследване на подобни нарушения и изправяне на виновните пред наказателен съд.

По делото Великова срещу България, Европейският съд по правата на човека *"напомня, че задължението на държавата по чл. 2 да защитава правото на живот във връзка с общото ѝ задължение по чл. 1 от Конвенцията "да гарантира на всеки в рамките на юрисдикцията си предвидените [тук] права и свободи" съдържа в себе си изискването за някаква форма на ефективно официално разследване в случаите, в които хора са загинали в резултат от използването на сила. Разследването трябва да бъде, inter alia, обстойно, безпристрастно и внимателно..."* (§ 80).

По въпроса за защитата на правото на живот, Европейският съд поясни и по делото Ангелова срещу България, че *"основната цел на такова разследване е да се осигури ефективно прилагане на националните закони, които защитават правото на живот и - когато са замесени лица, представляващи държавата или държавни институции - да се постигне търсенето на отговорност от тях за смърт, причинена при обстоятелства за които те отговарят"* (§ 137).

По принцип Европейската конвенция и другите международни актове за защита на правата на човека не гарантират общо задължение на държавите да търсят наказателна отговорност от извършителите на престъпления. По отношение на гаранциите срещу нарушения на други права е достатъчно държавата да предоставя възможност за търсене на финансово обезщетение. Свободата от изтезания и правото на живот обаче изискват по-висок праг на защита - разкриването и изправянето на виновните държавни служители пред наказателен съд. Това изключение е отражение на изискването за по-високи гаранции за действителното спазване на забраната за изтезания и за осигуряване на реална защита на правото на живот, като най-висши ценности на демократичните държави. Задължението на държавата да образува и проведе ефективно наказателно производство срещу държавни служители, за които има данни, че са посегнали на правото на живот или са нарушили забраната за изтезания, нечовешко или унизително отношение, все още не намира място в българския закон.

Във всяко от трите споменати решения по български дела се съдържа критичен анализ на отказа да се проведе разследване или на начина, по който българските власти са провели образуването на наказателно производство. С ратифицирането на Европейската конвенция и приемането на юрисдикцията на Европейския съд по правата на човека, България пое ангажимент както да въведе съответни на Конвенцията изменения в законодателството си, така и да изпълнява задължителните решения на Съда, включително и като предприема необходимите законодателни промени. Макар след делото Асенов да бяха въведени някои промени, те не се отнасяха до възможностите на пострадалите да се защитят от посегателства спрямо живота и здравето им. Последвалите две осъдителни решения не само

повтарят по смисъл решението по това дело, но и стават все по-детайлни и настоячиви. По делото Великова "Съдът счита, че необясненото непредприемане на необходими и очевидни следствени действия трябва да бъде третирано с особено внимание. В подобен случай, когато липсва правдоподобно обяснение от страна на ответното правителство за причините, поради които не са предприети задължителни следствени действия, се ангажира отговорността на държавата за особено сериозно нарушение на нейното задължение по чл. 2 от Конвенцията да защитава правото на живот. Съдът отбелязва, че е имало очевидни способности за получаване на доказателства относно момента на нанасяне на уврежданията на г-н Цончев, както и на други важни доказателства за обстоятелствата около задържането му, здравословното му състояние и, следователно, за извършителите на тежкото престъпление, извършено срещу него. При все това, следователите не е пристъпил към събиране на такива доказателства, бездействие, санкционирано с постановлението от 19 март 1996 г. и писмото от 3 юни 1997 г. от страна на отговорния прокурор. Освен това следствието е замряло, като нищо не е било направено от декември 1994 г. за разкриване на истината за убийството на г-н Цончев" (§§ 82-83 от решението).

При постановвяването на последното от тези три решения - по делото Ангелова срещу България, Европейският съд изглежда се е видял принуден да сравни подробно проведените от властите действия и да даде съвсем конкретни указания за възприетите от него общи принципи за реално осигуряване на изискваните процедурни гаранции:

"Може най-общо да се каже, че за да бъде ефективно разследването в случаи на твърдения за незаконно отнемане на живот от страна на представители на държавата, е необходимо онези лица, които са отговорни и провеждат разследването, да са независими от замесените в събитията³ Това означава не само липса на йерархична или институционална връзка, но и практическа независимост (виж например решението по делото Ерги срещу Турция, §§ 83-84, в което прокурорът, разследващ смъртта на момиче, причинена по време на сблъсък, показва липса на независимост, като се доверява твърде много на информацията, предоставена от замесените в инцидента жандармеристи).

Разследването трябва да е и ефективно, в смисъл, че трябва да води към идентифицирането и наказването на отговорните лица. Това не е задължение за резултат, а за средства. Властите трябва да са предприели онези разумни стъпки, които са достъпни, за да се съберат доказателствата по случая, включително, *inter alia*, свидетелски показания, съдебномедицински експертизи и в съответните случаи - аутопсия, която дава пълна и акуратна картина на нараняванията и обективен анализ на клиничните находки, включително и на причините за смъртта.

Всеки недостатък на разследването, който подкопава годността му да установи причините за смъртта или отговорното лице, рискува да го направи несъответстващо на този стандарт.

³ Навсякъде в цитатите подчертаването е на автора.

Трябва да съществува и допълнителен елемент на обществено наблюдение върху разследването или върху неговите резултати, за да се осигури отговорност както на практика, така и на теория; за да се поддържа обществената убеденост, че властите се придържат към върховенството на закона, както и за да се предотврати създаването на впечатление за тайно споразумение или за толерантност към незаконни действия. Нивото на обществено наблюдение може да варира в различните случаи. Във всички случаи, обаче, най-близките на жертвата следва да участвуват в процедурите така, че да се осигури защитата на техните законни интереси (виж делата Гюлеч, § 82, където бащата на жертвата не е бил информиран за отказа от наказателно преследване; Йогур, § 92, където семейството на жертвата не е имало достъп до материалите по следственото и съдебното дело и Гюл, § 93; за пълен преглед на практиката по този въпрос виж Маккен срещу Обединеното кралство, §§ 111-115) (§§ 138-140 от решението).

Не е трудно за българския юрист да преведе този анализ на езика на българския закон и да оцени практиката на властите при провеждането на разследване в тази светлина. Известно е, че - противно на основното изискване за разследване - пострадалият от престъпление няма ефективни правни средства за влияние върху отказа на органите на прокуратурата да се образува наказателно производство. За разлика от постановленията за прекратяване на образувано производство и независимо от наличието на данни, отказът да се образува производство не подлежи на съдебен контрол. Провежданите вместо него предварителни проверки са процесуално нерегламентирани и се извършват на практика от онези органи и структури, срещу които е самото оплакване. Нерядко в случаите на образувани наказателни производства пострадалият или неговите близки нямат възможност да повлияят нито върху начина на разследването, нито върху неговото темпо. Пострадалите лица нямат ефективен достъп до процедурата (а и до материалите по делото), а техните искания за извършване на следствени действия нямат реална процесуална стойност. Едва ли може да се каже, че по този начин се осигуряват изискваните процедурни гаранции за обективно, навременно и всеобхватно разследване с участие на пострадалите. От постановяването на първото от тези три решения през 1998 година бяха извършени редица изменения в българския Наказателнопроцесуален кодекс, но нито едно от тях не се докосна до същността на системно сочените от Европейския съд недостатъци на българските закон и практика.

Тези недостатъци препятстват не само евентуалната наказателна отговорност на виновните длъжностни лица, но и правото на пострадалите да потърсят реално обезщетение за нарушенията на правата им и за претърпените от тях болки и страдания - пряко от извършителите или от държавата - както предвиждат и Европейската конвенция, и българската конституция. И в трите решения - по делата Асенов, Великова и Ангелова, Европейският съд по правата на човека намери, че е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията, който гласи:

"Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция, дори и нарушението да е извърше-

но от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти."

Задължението на държавите-страни по Конвенцията да осигурят такива вътрешноправни средства включва и ефективна възможност за търсене и получаване на компенсация за извършените нарушения. Съществуващите по българския закон самостоятелни възможности за търсене на обезщетение по гражданскоправен ред - извън наказателния процес - са обаче силно ограничени и дори илюзорни, тъй като са поставени в зависимост от изхода на наказателното дело. Същевременно, дори и такава възможност да беше безпрепятствено осигурена, по делото Ангелова срещу България изрично беше отбелязано, че "с оглед на фундаменталната важност на правото на защита на живота, в допълнение към изискването за заплащане на компенсация, когато е подходящо, член 13 изисква и всеобхватно и ефективно разследване, годно да доведе до идентифицирането и наказването на отговорните за лишаването от живот, включващо и ефективен достъп на оплакващия се до производството по разследването."

В мотивите на Европейския съд по същото дело се казва, че: "за нуждите на чл. 13, е следвало, съответно, [жалбоподателката] да разполага с ефективни и практически средства, годни да доведат до идентифицирането и наказването на отговорните лица и до присъждането на компенсация. Когато обаче наказателното разследване във връзка с подозрителната смърт е било неефективно, тъй като му е липсвала достатъчна обективност и всеобхватност - както в обстоятелствата по настоящето дело и по цитираното по-горе дело на г-жа Великова - като следствие от това се намалява и ефективността на всяко друго средство, което може да съществува, включително и на онова, на което се позовава правителството (възможността жалбоподателката да се конституира в наказателното производство като граждански ищец). В такива случаи Съдът намира, че държавата не е изпълнила задължението си по член 13 от Конвенцията."

Заклучението, че държавата ни не осигурява ефикасни вътрешноправни средства за защита на пострадалите от нарушения на правото на живот и на забраната на изтезания, унижително и нечовешко отнасяне, е отразено ясно и в другите две задължителни за българските власти решения - по делата на Асенов и на Ангелова, постановени от 1998 година до този момент. Едва ли е необходим коментар за спешната нужда от въвеждане на съответни изменения в закона и практиката на българските власти. Очевидно такива промени биха предоставили преди всичко защита на гражданите срещу посегателства върху живота и здравето им, биха подобрили образа на страната ни пред международната общност и - за да си послужим с аргументите на властите - биха спестили дължими от държавата (разбирай данъкоплатеца) обезщетения за нарушения на основни права.

Summary

Protection of the Right to Life and Guarantees against Torture and Inhuman and Degrading Treatment According to Bulgarian Law and the European Convention on Human Rights

Zdravka Kalaydjieva, Attorney at Law

The article compares several repetitive findings of the European Court of Human Rights, concerning the Bulgarian domestic remedies against violations of the right to life and the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment.

The Bulgarian Constitution proclaims the protection of the right to life and prohibits torture and inhuman treatment as well as the responsibility of the state for any damages and/or violations of individual rights. Despite this fact, the Bulgarian law and practice remain insufficiently developed to provide proper procedural guarantees for the rights under Articles 2 and 3 and effective legal remedies against their violations - as required by Article 13 of the European Convention. The analyzed judgments in the cases of Assenov, Velikova and Anguelova contain similar criticism of the existing situation and were delivered in the period 1998 to 2002.

The author submits that this period should suffice for the introduction of new legislation and adequate changes in the practices of the authorities. Taken together with the rare institution of criminal proceedings and their ineffectiveness, the deficiency of the law damages the image of the country and strengthens the sense of impunity among representatives of the authorities.

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

КОМИТЕТ НА ООН СРЕЩУ ИЗТЕЗАНИЯТА

Становище съгласно чл. 22 от Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание¹

по молба № 59/ 1996 г. на **Енкарнасион Бланко Абад срещу Испания**
(разгледана на 14 май 1998 г. в рамките на 20-та сесия на Комитета)

(резюме)

Конвенция против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание - чл. 12: задължение на държавите-страни за бързо и безпристрастно разследване, когато има достатъчно основания да се предполага, че на територия под юрисдикцията им е било извършено изтезание; чл. 13: право на всяко лице, което твърди, че е било подложено на изтезания, да подаде жалба пред компетентните национални власти, която да бъде бързо и безпристрастно разгледана

По силата на чл. 12 от Конвенцията държавните органи имат задължение служебно и незабавно да започнат безпристрастно разследване винаги, когато има разумни основания да се смята, че са извършени действия на изтезаване или малтретиране. Бързината е от особена важност от една страна за да се избегне жертвата да продължи да търпи забранени действия, а от друга - тъй като по принцип физическите следи от изтезания и още повече от жестоко, нечовешко или унижително отнасяне изчезват бързо.

Чл. 13 от Конвенцията не изисква да бъде представено оплакване от изтезание в надлежната форма според предвидената от вътрешното законодателство процедура, нито изрична декларация за желание да се образува наказателно производство. Достатъчно е жертвата само да отнесе фактите до държавен орган, за да възникне задължение за него да ги счита като недвусмислено мълчаливо изявление на желанието ѝ да се образува безпристрастно и незабавно разследване, съгласно тази разпоредба на Конвенцията.

1. Молбата е подадена от Енкарнасион Бланко Абад. Тя твърди, че е жертва на нарушение от страна на Испания на членове 12, 13 и 15 от Конвенцията срещу изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. Молителката се представлява от адвокат.

¹ CAT/C/20/D/59/1996 (Jurisprudence), 14/05/98

Фактите, изложени от молителката

2.1 На 29 януари 1992 г. молителката била арестувана от Гражданската гвардия (Гуардиа сивил), едновременно със съпруга ѝ Хосу Егускиза, заради предлагане нейно участие в дейности в полза на въоръжената групировка ЕТА. Тя твърди, че е била жертва на малтретиране в периода между 29 януари и 2 февруари 1992 г., докато е била задържана съгласно антитерористичния закон.

2.2 В декларацията си при своето първо явяване на 13 март 1992 г. пред съда за наказателно разследване в Мадрид молителката описала малтретирането и изтезанията, на които била подложена в периода на задържането ѝ в ареста на Гуардиа сивил. Било образувано предварително разследване, след като от управата на центъра за лишаване от свобода на жени в Карабанкел се получило медицинското удостоверение от прегледа на молителката при постъпването ѝ там на 3 февруари 1992 г., в което било отбелязано наличието на хематоми.

2.3 На 2 февруари 1993 г. съдът постановил спиране на производството, тъй като изложените от молителката факти не съставлявали престъпление. След обжалването на това решение, на 13 октомври 1994 г. наказателното производство било възобновено, но с решение от 4 април 1995 г. било окончателно прекратено. Висшестоящият съд потвърдил прекратяването на 5 септември 1995 г., а на 29 януари 1996 г. подадената до Конституционния съд индивидуална жалба (жалба ампаро) срещу неговото решение била отхвърлена.

Становище на държавата-страна по Конвенцията относно допустимостта

3.1 В своя отговор от 17 януари 1997 г. държавата-страна посочва, че от 3 февруари 1992 г. нататък седем адвокати били ангажирани да защитават и представляват молителката. Въпреки това тя не представила жалба в надлежната форма, с която да изложи твърденията си за малтретиране. Държавата-страна твърди, че съдебната процедура е започнала веднага щом съдът за наказателно разследване бил служебно сезиран с медицинското удостоверение от 3 февруари 1992 г. Следователно производството не е започнало по жалба на молителката или на семейството ѝ, нито на някой от седемте ѝ адвокати, а вследствие на служебните действия, предвидени от законодателството за защита на основните права. Едва на 30 май 1994 г, т. е. две години и три месеца след събитията, молителката посочила имената на тримата защитници, които е определила да я представляват.

3.2 Държавата-страна признава, че след решението на Конституционния съд от 29 януари 1996 г. са изчерпани всички вътрешноправни средства за защита.

3.3 По отношение на чл. 13 от Конвенцията посочва, че на 9 септември 1994 г. адвокатите на г-жа Бланко Абад са обжалвали спирането на служебно започналото производство. На 13 октомври 1994 г. производството било възобновено, като била назначена медицинска експертиза. Г-жа Бланко Абад не възразила срещу експертизата и не поискала събирането на други доказателства. На 22 ноември 1994 г. съдебният лекар депозирал своето заключение. На 4 април 1995

г. съдът за наказателно разследване постановил окончателно прекратяване на производството, след като анализирал това заключение в подробности.

3.4 В периода между 9 септември 1994 г. и момента на окончателното прекратяване на производството г-жа Бланко Абад не поискала да се разпореди събирането на други доказателства, нито самата тя представила такива.

3.5 Тя атакувала решението за прекратяване на наказателното производство, но жалбата ѝ била отхвърлена. Подала жалба ампаро пред Конституционния съд, като се основала на субективния характер на оценката на медицинската експертиза. Конституционният съд обявил оспорваните съдебни решения за мотивирани, като изложените в тях съображения не могли да се приемат за очевидно необосновани или произволни.

3.6 Държавата-страна по Конвенцията изтъква, че от момента на възобновяването на производството до постановяването на решението на Конституционния съд са изтекли по-малко от 15 месеца. През първите шест месеца, през които производството било висящо, молителката не предприела никакво действие, нито подала каквато и да е писмена молба. През следващите девет месеца съдебните органи се произнесли по трите подадени от нея жалби.

3.7 Поради това държавата-страна счита, че оплакването на молителката е било разгледано безпристрастно и експедитивно и следователно не е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

Коментар на молителката

4.1 В своя коментар по отговора на държавата-страна молителката уточнява, че на 26 декември 1995 г. е осъдена на седем години лишаване от свобода и глоба. Тя цитира част от решението, в която съдът приема, че вероятно обвиняемите са били жертва на изтезания по време на престоя им в ареста и следователно от доказателствения материал ще бъдат изключени показанията пред полицията, които са недействителни.

4.2 Молителката изтъква, че единственото доказателство в нейна вреда са били показанията пред съда на съподсъдимите ѝ - съпруга ѝ Хосу Егускиза и Хуан Рамон Рохо, които съдът е приел за действителни, въпреки че произтичали пряко от обявените за недействителни показания пред полицията.

4.3 Молителката посочва, че на 2 февруари 1992 г. е дала показания пред съдия-следовател, без да е имала възможност да се консултира с адвокат, включително със служебния защитник. Посоченият от нея адвокат получил възможност да участва в процеса едва след даването на показания. От протокола се виждало изявлението ѝ, че пред Гуардиа сивил не е потвърдила или признала нищо и че не принадлежи към ЕТА и никога не ѝ е сътрудничала. Тя описва изтезанията, на които е била подложена: полицаите я удряли с телефонния указател, слагали ѝ найлонова торба на главата и електроди, принуждавали я да си свали изцяло дрехите, като я заплашвали с изнасилване. Била заставяна да стои права срещу стената с вдигнати ръце и разкрячени крака, като на редовни интервали била удряна по главата и гениталиите, а през цялото това време била обиждана.

4.4 Що се отнася до медицинските прегледи в ареста, молителката твърди, че те са били извършени изключително повърхностно от лекарката, която устано-

вила липса на следи от насилие. В медицинското заключение били отбелязани твърденията на молителката, че не са я оставяли да спи и наред с нанасяните ѝ удари са я принуждавали да стои без дрехи, но въпреки това то я определяло за физически и психически годна да даде показания. Едва в затвора на 3 февруари 1992 г. се установило наличието на хематоми. В тази връзка тя цитира доклад на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията от юни 1994 г., от който се виждало колко повърхностни са някои съдебно-медицински заключения.

4.5 Молителката твърди, че по оплакванията ѝ не е проведено безпристрастно и независимо разследване. Резултатите от трите медицински експертизи били противоречиви относно давността на хематомите с оглед на цвета им (между 4 и 6 дни). Твърдените виновници не били разпитани.

4.6 Единственото доказателство, което било събрано след възобновяването на разследването, била третата експертиза, изготвена на 22 ноември 1994 г., чиято цел била да се установи какви следи биха оставили изтезанията, на които твърдяла, че е била подложена. Това заключение, наред с небрежността при установяване давността на хематомите, станало причина за прекратяване на наказателното производство.

4.7 Молителката отбелязва, че в съдебното постановление за прекратяване на наказателното производство съдията е установил, че твърдените от нея изтезания не могат да бъдат доказани. Изтъква, че психическите и голяма част от физическите мъчения, на които е била подложена, не оставят видими следи върху човешкото тяло. Макар и показанията на жертвата да не са достатъчни за произнасяне на осъдителна присъда, то в случай, когато не е възможно да бъдат събрани други доказателства и не съществува съмнение в тяхната достоверност, те са достатъчни, ако се потвърждават от другите обстоятелства по делото и се отличават с последователност. Съдът обаче не е изслушал свидетелските показания на служителите в ареста и на лицето, с което е била в една килия.

4.8 Според молителката са нарушени членове 12 и 13 от Конвенцията срещу изтезанията. Действащото антитерористично законодателство благоприятствало изтезаването на задържаните, засягало основното право на адвокатска защита, затруднявало доказването на приложени мъчения и в крайна сметка гарантирало ненаказуемост. То било несъвместимо с духа на чл. 2 от Конвенцията.

4.9 Молителката твърди, че единствените доказателства, събрани срещу нея за сътрудничество с въоръжена групировка, са показанията на Егускиза и Рохо, изтръгнати с мъчения, в нарушение на чл. 15 от Конвенцията.

Решение на Комитета по допустимостта

5.1 На своята 18-та сесия Комитетът разгледа въпроса за допустимостта на молбата. Той установи, че оплакването не е разглеждано и не се разглежда от друг международен орган, че държавата-страна по Конвенцията не е оспорила допустимостта на молбата и че са изчерпани всички вътрешноправни средства за защита.

5.2 Комитетът прие, че молбата може да повдигне въпроси по членове 12 и 13 от Конвенцията, в частност поради факта, че съдът е изслушал молителката повече от месец след получаването на заключението на медицинската експертиза,

както и поради изтеклите близо 11 месеца от датата на показанията на молителката до постановлението за спиране на наказателното производство.

5.3 По отношение на твърденията на молителката, че осъждането ѝ съставлява нарушение на чл. 15 от Конвенцията, Комитетът отбелязва, че националният съд не е взел предвид показанията на обвиняемите (в това число и молителката) пред полицията, тъй като е приел за възможно да са изтръгнати с насилие. Осъждането на молителката се основава на други показания, които не са обявени за нищожни и са дадени от обвиняемите свободно в присъствието на техните адвокати. Поради това Комитетът констатира, че твърдението за нарушение на чл. 15 е несъвместимо с чл. 22 от Конвенцията.

5.4 Вследствие на това Комитетът прие молбата за допустима по отношение на оплакванията по членове 12 и 13 от Конвенцията.

Становище на държавата-страна по същество

6.1 В отговор от 10 ноември 1997 г. държавата-страна повтаря, че макар и да е била представявана от седем адвокати, молителката не е подала пред националните органи нито една жалба за малтретиране и дори не е встъпила в служебно започнатото производство. От 9 септември 1994 г. до 4 април 1995 г. тя не е искала събирането на нови доказателства. Непонятно било как може да се твърди малтретиране, като едновременно с това се възприема подобно пасивно поведение.

6.2 По отношение на чл. 13 от Конвенцията държавата-страна припомня, че той визира правото да се подаде жалба пред компетентните органи. Твърди, че в конкретния случай приложението му ще бъде ограничено до периода, започнал с явяването на молителката пред съда за наказателно разследване, след временното спиране на наказателното производство. Между възобновяването на производството и постановяването на решението на Конституционния съд са изтекли по-малко от 15 месеца, като производството е следвало своя ход в 6 от тях, без молителката, която е била подпомагана от адвокат, да представи писмена молба до съда или каквито и да било доказателства. През деветте месеца до прекратяването на делото съответните съдилища са разгледали жалбите ѝ и са постановили решения. Поради това държавата-страна не била нарушила задълженията си по чл. 13 от Конвенцията.

6.3 Що се отнася до чл. 12, държавата-страна подчертава, че испанската система за защита от изтезания и малтретиране разполага с механизми, гарантиращи посоченото в този текст право дори в случаите, когато заинтересуваното лице бездейства. Когато на 3 февруари 1992 г. молителката била приета в затвора, тя била подложена на медицински преглед, резултатът от който бил доведен до знанието на компетентния съд. На 17 февруари заключението от прегледа се получило в съда, а на 21 февруари започнало предварително разследване, като на директора на затвора била изпратена призовка за молителката с дата 7 март. Тя не се явила на посочения ден и на 9 март била изпратена нова призовка за 13-ти същия месец. На тази дата дала показания и съдията я уведомил, че може сама да инициира наказателно производство. И по-нататък компетентните органи

експедитивно предприемали нужните действия за разследване по оплакването на молителката.

6.4 Последователността на събитията не показвала по никакъв начин, че е допуснато протакане. В нито един момент молителката не се била възползвала от вътрешноправните пътища, за да обжалва твърдяното забавяне на производството.

Становище на молителката

7.1 Молителката поддържа, че в петте заключения от медицинските прегледи по време на задържането ѝ, продължило повече от 100 часа, е посочено, че тя се е оплакала от унижително отношение. Прилага копия от тези заключения. В тях са отбелязани оплакванията ѝ, че е била държана с найлонова торба на главата, обиждана и заплашвана, че е в състояние на голямо безпокойство, не е спала и не са ѝ давали да се храни, че е била удряна по главата и заставяна да стои гола, но в нито едно от заключенията не се установяват видими белези от насилие по нейното тяло.

7.2 В показанията си от 2 февруари 1992 г. молителката описала на какво е била подложена в ареста, но въпреки това съдията не предприел служебно действията, необходими за образуване на разследване.

7.3 Действията на съда се състояли в множество призовавания, целящи получаването на документацията със заключенията от медицинските прегледи по време на задържането и след това в затвора. Организиранни били още два прегледа - на 28 юли и на 2 ноември 1992г.

7.4 Заключение от експертната група от 31 януари 1992 г. не фигурирало в документацията и не е било изследвано от експертите, а часът на провеждане на прегледа на 3 февруари 1992 г. не бил определен, макар и да бил посочен в удостоверението, изпратено от затвора до адвокат на молителката.

7.5 В постановлението за окончателно прекратяване на наказателното производство било отбелязано, че е невъзможно някои от твърдените изтезания да бъдат доказани. Не било възможно да се определи и дали уврежданията са случайни, умислени или молителката се е самонаранила. Поради това не можело да се установи извършването на престъпление и делото било прекратено.

7.6 Жалбата на молителката срещу решението за прекратяване се основала на следните аргументи: Изтезанията били извършвани така, че да не оставят следи върху тялото на жертвата; Според първия експерт два от хематомите били причинени между 2 и 6 дни преди прегледа, а другите два били по-нови. Причината тяхното наличие да не бъде установено по-рано били повърхностният преглед или слабото осветление; Във връзка с доказателствената стойност на показанията на жертвата при липса на обективни доказателства, молителката се позовавала на практиката на Върховния съд, според която трябвало да се изследват достоверността им, подкрепата от други обстоятелства по делото и последователността в твърденията. По време на полицейската операция от 29 януари 1992 г. много от арестуваните се оплакали от малтретиране. Поради това в жалбата се искало изслушването на служителите в ареста и на лицето, с което молителката била в една килия.

7.7 На 5 септември 1995 г. съдът отхвърлил жалбата. На 28 септември 1995 г. молителката подала жалба ампаро пред Конституционния съд, изтъквайки, че решението на съда противоречи на чл. 15 от Конституцията (право на физически и духовен интегритет) и на чл. 24 (право на съдебна защита), защото поисканите от нея доказателства не били събрани.

7.8 На 29 януари 1996 г. Конституционният съд отхвърлил жалбата ампаро, отбелязвайки, че правото на съдебна защита не включва в себе си абсолютно право за започване на наказателно производство и завършването му докрай, а представлява право да се иска мотивирано съдебно произнасяне по направеното оплакване, което може да се изразява в спиране или прекратяване на производството или дори в отхвърляне на оплакването.

Решение на Комитета по същество

8.1 Комитетът разгледа молбата, като взе предвид всички предоставени от страните данни, в съответствие с чл. 22, т. 4 от Конвенцията.

"8.2 Комитетът отбелязва, че по силата на чл. 12 от Конвенцията държавните органи имат задължение служебно да започнат безпристрастно разследване винаги, когато има разумни основания да се смята, че са извършени действия на изтезаване или малтретиране, без съображенията за подозрението да са от съществено значение. Съгласно същата разпоредба разследването следва да се извърши незабавно и безпристрастно. Бързината е от особена важност от една страна за да се избегне жертвата да продължи да търпи забранени действия, а от друга - тъй като по принцип, освен ако изтезанията не са довели до постоянни и тежки последици, с оглед на използваните методи физическите следи от изтезания и още повече от жестоко, нечовешко или унижително отнасяне изчезват бързо."

8.3 Комитетът установява, че по време на явяването си пред съдия на 2 февруари 1992 г. молителката е декларирала, че е била подложена на физически и психически мъчения. На съдията са били изпратени пет заключения на съдебния лекар, според които молителката е сигнализирала за понесените мъчения, заплахи и обиди. Комитетът счита, че тези данни са били достатъчни да се започне разследване, но това не е сторено.

8.4 Комитетът отбелязва също, че съдебните власти са били уведомени за откритите на 3 февруари 1992 г. хематоми и други контузии по тялото на молителката. Компетентната съдебна институция обаче е получила документите едва на 17 февруари, а предварителното разследване е започнало чак на 21 февруари.

8.5 Комитетът счита, че непровеждането на разследване по твърденията, изложени най-напред пред съдебния лекар още при първия и при следващите прегледи, а след това отново и пред съдията, както и периодът между излагането на фактите и започването на наказателното производство са несъвместими със задължението за незабавно образуване на безпристрастно разследване по чл. 12 от Конвенцията.

"8.6 Комитетът отбелязва, че чл. 13 от Конвенцията не изисква да бъде представено оплакване от изтезание в надлежната форма според предвидената от вътрешното законодателство процедура, нито изрична декларация за желание да

се образува наказателно производство. Достатъчно е жертвата само да отнесе фактите до държавен орган, за да възникне задължение за него да ги счита като недвусмислено мълчаливо изявление на желанието ѝ да се образува безпристрастно и незабавно разследване, съгласно тази разпоредба на Конвенцията."

8.7 Комитетът установява, както вече бе посочено, че оплакването на молителката не е разгледано веднага и с необходимата бързина. Между получаването на 17 февруари на заключението от медицинския преглед и отвеждането на молителката пред съда на 13 март са изминали повече от три седмици. Прекалено дълги са и следващите срокове. Противно на твърденията на държавата-страна, според Комитета хронологията на събитията разкрива, че разследването не е водено с изискваната от чл. 13 бързина, като неполагането на изискваната грижа не може да бъде оправдано с факта, че молителката не е протестирала срещу забавянето.

8.8 Комитетът констатира и факта, че по време на предварителното следствие до спирането на делото на 12 февруари 1993 г. съдът не е предприел никакви мерки за идентифицирането и разпита на служителите от Гуардиа сивил, които би могло да са участвали в твърдените от молителката действия. Непростим е фактът, че те не са призовани, след като разследването има за цел както проучване на твърдените обстоятелства, така и идентифициране на лицата, които би могло да са замесени, както впрочем задължава и вътрешното право на държавата-страна. В хода на производството, след октомври 1994 г., молителката е поискала поне два пъти събирането и на други доказателства, освен медицински експертизи (изслушване на свидетели и на вероятните извършители на изтезанията), което не е сторено. Комитетът счита, че това изслушване е било особено необходимо, защото макар и медицинските експертизи да имат голямо значение за доказването на изтезанията, те не винаги са достатъчни и трябва да бъдат сравнени и допълнени с други доказателства. Комитетът не вижда оправдание за отказа на съдебните органи да съберат и други доказателства и по-специално да удовлетворят искането на молителката. Той счита, че посочените пропуски са несъвместими със задължението по чл. 13 от Конвенцията за провеждане на безпристрастно разследване.

9. Комитетът срещу изтезанията, действайки по силата на чл. 22, т. 7 от Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, счита, че изложените пред него факти разкриват нарушение на членове 12 и 13 от Конвенцията.

10. Съобразно с чл. 111, т. 5 от вътрешния си правилник, Комитетът желае да получи в 90-дневен срок сведения за всички мерки, които държавата-страна е предприела в съответствие с неговите констатации.

Резюме и превод от френски език: Ивайло Костов

**Становище съгласно чл. 22 от Конвенцията
против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко
или унижително отнасяне или наказание¹**

по молба № 113/ 1998 г., представена от **Радивое Ристич за
Милан Ристич (починал) срещу Югославия.**
(разгледана на 11 май 2001 г. в рамките на 26 -та сесия на Комитета)

(резюме)

Конвенция против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание - чл. 12: задължение на държавите-страни за бързо и безпристрастно разследване, когато има достатъчно основания да се предполага, че на територия под юрисдикцията им е било извършено изтезание; **чл. 13:** право на всяко лице, което твърди, че е било подложено на изтезания, да подаде жалба пред компетентните национални власти, която да бъде бързо и безпристрастно разгледана; **чл. 14** - право на жертвата на изтезания да бъде обезщетена

По силата на чл. 12 и 13 от Конвенцията държавата-страна е задължена да извърши бързо и ефективно разследване в случай на твърдени изтезания или тежко полицейско насилие.

1. Молителят Радивое Ристич е югославски гражданин. В молбата си от 22 юли 1998 г. той твърди, че синът му е починал след изтезания от полицията, а държавните органи не са провели бързо и безпристрастно разследване. Жалбата е изпратена на Комитета от Хуманитарен правен център, неправителствена организация със седалище в Белград.

Фактите, изложени в молбата

2.1 На 13 февруари 1995 г. трима полицаи (Драган Ризнич, Углеша Иванович и Драган Новакович), които издирвали заподозрян в убийство, арестували Милан Ристич в Шабак. Единият от полицаите ударил арестувания зад лявото ухо с тъп предмет, без съмнение пистолет или приклад на пушка, което причинило смъртта му. Полицаите преместили тялото и с тъп предмет строшили двете бедрени кости и едва тогава извикали линейка и екип следователи, сред които имало и съдебен лекар.

2.2 Полицаите казали на следователите, че Милан Ристич се е самоубил, скачайки от покрива на съседна сграда, което можел да потвърди и свидетел-очевидец (Драган Маркович). Лекарят, който пристигнал с линейката, установил

¹ CAT/C/26/D/113/1998 (Jurisprudence), 11/05/2001

смъртта, след което линейката заминала, а трупът трябвало да бъде транспортиран с фургон на моргата. Молителят твърди, че след тръгването на линейката полицаите удряли трупа по брадичката, с което предизвикали наранявания по лицето.

2.3 Молителят представя копие от доклада от аутопсията, според който смъртта е насилствена и е следствие от увреждане на мозъка, причинено от падане върху твърда повърхност. С падането се обяснявали и описаните в доклада счупвания. Молителят представя и копие от заключението на лекаря, пристигнал с линейката, който констатирал слабо кървене от раната зад ухото, отворена фрактура над дясното коляно и малки следи от кръвотечение. Около раната нямало следи от кръв.

2.4 Молителят посочва, че медицинските заключения си противоречат. Лекарят от линейката изрично сочел, че не е забелязал рани по лицето, докато в доклада от аутопсията се отбелязвали разкъсване и хематом на брадичката. Освен това молителят оспорва докладите с твърдението, че не е възможно падане от 14, 65 метра да не причини наранявания по лицето, петите, таза, гръбначния стълб и вътрешните органи, както и вътрешни кръвоизливи, а да са налице само хематоми на левия лакът и зад лявото ухо. Освен това, по земята не е имало кръв.

2.5 По жалба на родителите на жертвата, двама съдебни експерти проучили доклада от аутопсията и го оценили като повърхностен и противоречив, що се отнася до причината за смъртта. Аутопсията не била извършена по правилата на съдебната медицина, а крайното заключение не съвпадало с констатациите. Експертите предложили эксхумация на тялото и извършване на нова аутопсия. На 16 май 1995 г. двамата съдебни експерти разговаряли с патолога, който извършил аутопсията, и огледали предполагаемото място на инцидента. Според тях то не отговаряло на описаното в доклада от аутопсията и следователно тялото е било преместено. В декларация до прокуратурата от 18 юли 1995 г. патологът поискал эксхумация на тялото и изследването му от съдебен лекар, тъй като самият той не бил такъв и било възможно да е сгрешил или да е пропуснал някои от детайлите.

2.6 Родителите на жертвата подали до прокурора в Шабак оплакване срещу няколко полицаи с твърдение за извършено престъпление. На 19 февруари 1996 г. прокурорът го отхвърлил. Съгласно югославското право, в такъв случай жертвата или лице, действащо от нейно име, можели или да искат започването на разследване, или да внесат собствен обвинителен акт и да преминат директно в съдебния стадий на процеса. В случая родителите внесли обвинителен акт на 25 февруари 1996 г.

2.7 Разследващият съдия разпитал свидетелите и замесените полицаи и постановил, че няма основания да вярва, че полицаите са извършили твърдяното престъпление. Наказателното отделение на окръжния съд в Шабак потвърдило решението му, без да изслуша свидетелските показания на двамата експерти и без да счете за необходимо да се извърши эксхумация и нова аутопсия. Съдия-следователят изпратил на родителите неподписана декларация на патолога, която той бил депозирал пред съда в тяхно отсъствие и която противоречала на писмената му декларация от 18 юни 1995 г. Молителят посочва, че освен противоречията в медицински план съществували много други несъответствия, които не били изяснени от съдебното следствие.

2.8 Родителите обжалвали решението на окръжния съд пред Върховния съд на Сърбия, който на 29 октомври обявил жалбата за неоснователна. Свидетелските показания на Драган Маркович несъмнено доказвали, че Милан Ристич бил жив в момента, когато полицейските служители Синиша Исайлович и Зоран Жефтич пристигнали пред сградата, в която свидетелят живеел. Те дошли по сигнал на някой си Зоран Маркович, който забелязал човек, чието поведение подсказвало, че има намерение да се самоубие. Маркович и двамата полицаи всъщност видели Милан Ристич да скача от терасата, но не могли да направят нищо, за да го спрат.

2.9 Родителите опитали отново да задвижат наказателно производство, но на 10 февруари 1997 г. окръжният съд в Шабак постановил, че след решението на Върховния съд не е възможно да се предприеме наказателно преследване. На 18 март 1997 г. Върховният съд потвърдил това решение.

Оплакванията

3.1 Молителят счита, че полицията и съдебните органи не са провели бързо и безпристрастно разследване. Всички вътрешноправни средства за защита са били изчерпани, без съдът да разпорежи или официално да започне истинска процедура по разследване. Извършеното предварително разследване, при което били разпитани обвиняемите и някои от свидетелите, не изяснило обстоятелствата около смъртта, а съдът не постановил извършването на съдебно-медицинска експертиза и изслушването на други свидетели, като например служителите в погребалното бюро, чиито показания биха били полезни за установяването на хронологията на събитията. Извършеното разследване не съответствало на разпоредбите на Наказателнопроцесуалния кодекс. Процесуално-следствените действия на местопроизшествието били извършени от полицията без присъствието на съдия. Родителите на жертвата иницирали всички необходими действия за изясняване на инцидента, докато компетентните органи не направили нищо в тази насока.

3.2 Във връзка с изложеното молителят твърди, че държавата-страна е нарушила членове 12, 13 и 14 от Конвенцията. Въпреки че родителите по принцип имали право на обезщетение, фактически не съществувала възможност да го получат, поради решение, постановено от наказателен съд.

Становище на държавата-страна по Конвенцията

4. На 26 октомври 1998 г. държавата-страна уведоми Комитета, че макар и вътрешноправните средства за защита да са изчерпани, молбата на отговаря на всички условия по Конвенцията. Не бил налице акт на изтезание, тъй като починалото лице не било влизало в никакъв контакт с държавните органи (полицията). Поради това молбата била недопустима.

Решение на Комитета по допустимостта

6. На своята 22-ра сесия през април-май 1999 г. Комитетът разгледа въпроса за допустимостта на молбата и се убеди, че същият казус не е разглеждан и не се разглежда от друг международен орган, както и че всички вътрешноправни

средства са изчерпани и подаването на молбата не представлява злоупотреба с правото на жалба и не е несъвместимо с разпоредбите на Конвенцията. Поради тези причини на 30 април 1999 г. Комитетът реши, че молбата е допустима.

Становище на държавата-страна по същество

7.1 В изложение от 15 декември 1999 г. държавата-страна представи на Комитета своето становище по същество.

7.2 Според нея жертвата не е била подложена на изтезания, тъй като никога не е била в контакт с полицаите. Затова не е налице нарушение на Конвенцията.

7.3 Държавата-страна подчертава, че националните съдилища са независими и са постановили решенията си за отказ да се образува наказателно производство съобразно със закона и справедливостта. Изтъква се, че молителят не е представил всички постановени съдебни решения и другите документи, които биха помогнали на Комитета да си изясни казуса и да разгледа молбата. Затова тези документи се представят от държавата-страна.

7.4 Държавата-страна излага своята версия за фактите, според която твърдяната жертва имал навик да употребява алкохол и наркотици (бромазепан) и правил опит за самоубийство известно време преди настоящите събития. На 12 февруари 1995 г. след обяд Ристич бил приел наркотици под формата на таблетки и бил в лошо настроение заради скандал с майка си. Тези факти били потвърдени от четирима приятели на твърдяната жертва, които прекарвали с него същия следобед. Родителите и приятелката на Милан Ристич оспорили тези показания.

7.5 Относно обстоятелствата около смъртта на твърдяната жертва държавата-страна се позовава на показанията на свидетеля-очевидец Драган Маркович, който разказал, че видял жертвата прав на парапета на терасата на 15 метра височина от земята и незабавно повикал полицията. Когато полицаите дошли, Ристич скочил от терасата и никой не могъл да му попречи. Тримата полицаи, обвинявани в причиняването на смъртта, пристигнали след това. Ето защо не било възможно някой от тях да е упражнил принуда по отношение на жертвата.

7.6 Всички тези факти показвали, че смъртта е настъпила вследствие от самоубийство и че не бил извършен никакъв акт на насилие.

7.7 Безпристрастността на свидетеля-очевидец и на двамата полицаи, пристигнали първи на местопроизшествието, била неоспорима и потвърдена от факта, че срещу тях молителят не е поискал започване на разследване.

7.8 Основната причина, поради която не било започнато разследване, била липсата на данни с доказателствена сила за установяването на причинно-следствена връзка между поведението на тримата полицаи и смъртта на жертвата. Предписаните от закона действия били стриктно извършени във всички етапи на производството, а жалбите били проучени внимателно от всички магистрати, които са се занимавали с делото.

7.9 Възможните пропуски в работата на държавните органи, посочени от молителя, не били от съществена важност, тъй като не доказвали, че твърдяната жертва е починала вследствие на понесени изтезания.

Становище на молителя по същество

8.1 В изложение от 4 януари 1999 г. молителят се позовава на относимата практика на Европейския съд по правата на човека. В друго изложение от 19 април 2000 г. той акцентира отново върху твърденията си от жалбата и добавя допълнително становище по съществото на делото.

8.2 Молителят прави някои бележки по повдигнати или игнорирани от държавата-страна въпроси. Според него, тя се е задоволила да поддържа тезата, че тримата полицаи не са замесени в смъртта на твърдяната жертва, без да отговори на основния аргумент в молбата, а именно, че не е проведено бързо, безпристрастно и цялостно разследване.

8.3 Молителят изтъква следните доводи в подкрепа на твърденията си:

а) на натоварения с делото инспектор били необходими три месеца за събирането на необходимата за разследването информация;

б) започване на разследване било поискано от съда едва седем месеца след смъртта на твърдяната жертва;

в) при установяването на фактите по делото съдът не взел предвид полицейския доклад, изготвен в деня на смъртта;

г) в единствените си показания свидетелят-очевидец ясно посочил присъствието на местопрестъплението на полицаите Жефтич и Исайлович, но не и на тримата полицаи, обвинени в използване на насилие и изтезания;

д) полицейската служба в Шабак не предала снимките, направени на местопроизшествието, и заради това разследващият съдия изпратил на прокуратурата непълна документация;

е) когато родителите на жертвата иницирали наказателно преследване, съдията не разпоредил ексхумация на тялото на жертвата и нова аутопсия, но въпреки това приел, че първоначалната аутопсия "не е извършена съобразно всички правила на съдебната медицина";

ж) органите на съдебната власт не взели показания от много други свидетели, посочени от молителя.

8.4 Що се отнася до твърдението, че жертвата е правила и преди това опит за самоубийство, молителят посочва, че държавата-страна не го подкрепя с медицински досиета и полицейски доклади, както е прието да се прави в подобни случаи. Относно другите слухове за жертвата във връзка с предполагаема наркомания, молителят отбелязва, че те винаги са били отричани от семейството. Нито той, нито адвокатът му присъствали, когато са били разпитвани споменатите четирима приятели на жертвата. Възможно било трима от тях да са били подложени на натиск или шантаж по различни причини.

8.5 Относно задължението за разследване на случаи на изтезание молителят се позовава на решението на Комитета по делото "Енкарнасион Бланко Абад с/у Испания"², в което се посочва, че по силата на чл. 12 от Конвенцията, държавните органи имат задължение служебно да започнат безпристрастно разследване ви-

² Encarnacion Blanco Abad c. Espagne (CAT/C/20/D/59/1996).

наги, когато има разумно основание да се смята, че е налице изтезаване или малтретиране, без съображенията за това подозрение да са от съществено значение". Посочва се и решението по делото "Хенри Унаи Парот с/у Испания"³, според което задължението за започване на безпристрастно разследване съществува дори и когато жертвата само е съобщила за изтезания, без официално да има подадена жалба в този смисъл. Тази практика е потвърдена от решенията на Европейския съд по правата на човека (Асенов и др. с/у България)⁴.

8.6 Що се отнася до принципа, според който твърдяно изтезание или друго малтретиране трябва бързо да бъдат разследвани, молителят се позовава на практиката на Комитета срещу изтезанията, според който срок от 15 месеца преди започване на разследването е необосновано дълъг и не отговаря на изискванията на чл. 12 от Конвенцията (Кани Халими-Неджиби с/у Австрия)⁵.

8.7 Относно безпристрастността на съдебните органи молителят посочва, че един орган не може да бъде безпристрастен, ако не е в достатъчна степен независим. Той се позовава на практиката по чл. 6, т. 1 и чл. 13 от ЕКПЧ и подчертава, че органът, който следва да започне производството, трябва да бъде "достатъчно независим" от органа, за който се предполага, че е отговорен за нарушението.

8.8 Що се отнася до наличието на разумни основания да се предполага, че е извършен акт на изтезание или на малтретиране, молителят се основава отново на практиката на Европейския съд по правата на човека и подчертава, че такива са налице, когато "съществуващите факти или информация биха дали на безпристрастен наблюдател увереността, че замесеното лице може да е извършило престъплението".

8.9 Относно правото на обезщетение в случай на изтезание или малтретиране молителят счита, че ефикасните средства за възстановяване на правата включват и изплащането на обезщетение.

8.10 Молителят обръща внимание, че към момента на изготвянето на молбата са изтекли пет години от смъртта на сина му, а въпреки уликите, разкриващи полицейските жестокости, югославските власти не са провели бързо, безпристрастно и цялостно разследване, което да доведе до издирване и наказване на виновните. Държавните органи не са платили и обезщетение.

8.11 Опирайки се на богати източници на информация, молителят обяснява, че полицейското насилие в Югославия не представлява изключение. Освен това твърди, че прокуратурата не е независима и рядко започва наказателно преследване срещу полицаи, обвинени в насилие или репресивни действия срещу гражданите. В такива случаи мерките се ограничавали най-често до искане на информация от органите на полицията и последващите маневри за протакане били обикновено явление.

8.12 Накрая молителят изрично цитира последния преглед от страна на Комитета на периодичния доклад на Югославия. Комитетът се обявява за "извънредно загрижен от многобройни насилствени действия и изтезания, извършени от държавните полицейски сили, които са му докладвани от неправителствени органи-

³ Henri Unai Parot c. Espagne (CAT/C/14/D/6/1990).

⁴ Assenov et consorts c. Bulgarie (90/1997/874/1086).

⁵ Qani Halimi-Nedzibi c. Autriche (CAT/C/11/D/8/1991).

зации"⁶ и е също така "дълбоко загрижен от липсата на разследвания, наказателно преследване и справедливо наказване от страна на компетентните органи по отношение на предполагаемите извършители на изтезания или на лица, които са заподозрени в нарушение на чл. 16 от Конвенцията, както и от недостатъчната реакция по жалбите на жертвите, което фактически означава ненаказуемост на извършителите на изтезания"⁷.

Решение на Комитета по същество

9.1 Комитетът разгледа жалбата, като взе предвид цялата информация, която са представили засегнатите страни, съобразно с чл. 22, т. 4 от Конвенцията. В тази връзка Комитетът съжالياва, че държавата-страна е представила само една различна версия на фактите, и отбелязва, че се налагат по-точни обяснения за развитието на разследването и в частност отговор на въпроса защо не е извършена нова аутопсия.

9.2 Комитетът отбелязва, че според молителя държавата-страна е нарушила членове 2, 12, 13, 14, и 16 от Конвенцията.

9.3 Относно членове 2 и 16 Комитетът счита, че не е в неговите правомощия да оценява виновността на лицата, за които се предполага, че са извършили изтезания или полицейско насилие. Неговите правомощия се ограничават до определянето на това, дали държавата-страна е нарушила някоя от разпоредбите на Конвенцията. Затова Комитетът няма да се произнася по съществуването на изтезания или малтретиране.

9.4 По отношение на членове 12 и 13 от Конвенцията, Комитетът посочва следните обстоятелства:

а) Съществуват противоречия и несъгласуваност между изявленията от 18 август 1995 г. на лекаря, който е пристигнал на местопроизшествието с линейката, доклада от аутопсията от 13 февруари 1995 г. и заключението от 20 март 1995 г. на двамата съдебни експерти, изготвен по молба на родителите на твърдяната жертва;

б) Въпреки че натовареният с разследването съдия е обявил, че аутопсията "не е извършена по всички правила на съдебната медицина", той не е постановил ексхумация на тялото, за да се извърши нов съдебно-медицински преглед;

в) Показанията от 13 февруари 1995 г. на един от тримата предполагаемо отговорни за смъртта на твърдяната жертва полицаи, според които полицията е повикана заради лице, което вече се е самоубило, не съпадат с показанията на втори от тези полицаи, както и на двамата други полицаи и на свидетеля-очевидец, според които полицията е повикана заради лице, което заплашва, че ще скочи от покрива на сграда;

г) Полицията не е уведомила незабавно дежурния съдия-следовател за инцидента, така че той да може да наблюдава разследването на местопроизшествието, съгласно разпоредбата на чл. 154 от югославския Наказателнопроцесуален кодекс.

⁶ A/54/44/ par. 47.

⁷ A/54/44/ par. 48

9.5 Комитетът е загрижен от факта, че лекарят, който е извършил аутопсията, е признал на 18 юли 1995 г., че не е специалист по съдебна медицина.

9.6 Поради изложеното Комитетът счита, че извършеното от държавните органи разследване не е било нито ефективно, нито цялостно. Едно истинско разследване в действителност би довело до ексхумация на тялото и нова аутопсия, което би позволило с достатъчна степен на сигурност да се установи причината за смъртта.

9.7 Комитетът отбелязва, че към момента на получаването на молбата са изминали шест години от инцидента, време, в което държавата-страна е имала широки възможности за извършване на истинско разследване.

9.8 Поради тези обстоятелства, Комитетът счита, че държавата-страна е нарушила задълженията си по силата на чл. 12 и 13 от Конвенцията, а именно да извърши бързо и ефективно разследване в случай на твърдени изтезания или тежко полицейско насилие.

9.9 Що се отнася до твърденията за нарушение на чл. 14, Комитетът счита, че при липсата на истинско наказателно разследване не е възможно да се определи дали правата за обезщетение на жертвата или на нейното семейство са били нарушени. Заключение за това може да се даде в края на ефективно разследване. Затова Комитетът настоява държавата-страна незабавно да започне такова разследване.

10. Съгласно чл. 111, т. 5 от вътрешния си правилник, Комитетът изисква държавата-страна незабавно да осигури на молителя ефикасни средства за защита на правата му и да информира Комитета в 90-дневен срок от постановяването на решението за мерките, които са предприети в отговор на направените в решението констатации.

Резюме и превод от френски език: Ивайло Костов

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Дело Селмуни срещу Франция

(Selmouni v. France)

жалба № 25803/94 г., Reports 1999-V

Решение от 28 юли 1999 г. на голямото отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 3: забрана за изтезания, нечовешко или унижително отнасяне; **чл. 6, т. 1:** право на произнасяне от съд в разумен срок

Определени действия, които в миналото са били квалифицирани от Съда като "нечовешко и унижително отнасяне", а не като "изтезание", в бъдеще могат да бъдат квалифицирани по различен начин. Изискваният по-висок стандарт в областта на защитата на човешките права и основни свободи съответно и неизбежно налага по-голяма строгост при оценката на нарушенията на основните ценности на демократичните общества.

Факти по делото

Към момента на решението на Европейския съд г-н Селмуни, гражданин на Холандия и Мароко, се намирал във френски затвор.

На 25.11.1991 г. той бил арестуван по подозрение в трафик на наркотици. Бил разпознат от двама други арестанти, но отрекъл да е замесен в наркотрафик по какъвто и да било начин.

Г-н Селмуни останал под полицейски арест от 20:30 ч. на 25.11.1991 г. до 19 ч. на 28.11.1991 г. Първоначално бил разпитан от 12:40 до 01:30 ч. на 26.11.1991 г. от полицаите, срещу които по-късно подал оплакване. След разпита, когато бил върнат в килията, получил виене на свят. В 3:15 ч. бил отведен в болница, където били направени следните медицински находки: "... Постъпва с оплакване от побой. При прегледа бяха установени няколко повърхностни натъртвания и рани по двете ръце. Натъртвания по лявата страна на лицето. Натъртване по лявото подребрие. Следи от натъртвания по главата. Болките в гърдите се засилват при дълбоко дишане. Неврологичният преглед не показва отклонения."

На 26.11.1991 г. разследващият съдия продължил полицейския арест с 48 часа. Г-н Селмуни бил разпитван от 16:40 до 17:10 ч., в 19 ч., от 20 до 20:15 ч. и от 22:25 до 23:30 ч. Същия ден бил прегледан от лекар, който направил следните наблюдения: "Натъртвания по левия клепач, лявата ръка, долната част на гърба. Болезненост на скалпа."

На 27.11.1991 г. г-н Селмуни бил разпитван от 11 до 11:40 ч. При повторния преглед лекарят отбелязал: "Силно натъртване на левия клепач, лявата ръка, долната част на гърба. Натъртвания по скалпа ..."

След като на следващия ден бил разпитван в продължение на 45 минути, жалбоподателят бил прегледан отново. Лекарят отбелязал същите натъртвания, както и че понастоящем пациентът не се лекува.

На 29.11.1991 г. г-н Селмуни бил прегледан от общопрактикуващ лекар. По искане на жалбоподателя му било издадено медицинско удостоверение във връзка с твърденията му за нанесен побой. В него било записано: "Главоболие, натъртвания под двете очи, по ръцете, гърба, гръдния кош, бедрата и лявото коляно. Болезненост на всички участъци."

Същия ден жалбоподателят бил обвинен в престъпления, свързани с наркотици, и му била наложена мярка задържане под стража. Разследващият съдия по собствена инициатива назначил д-р Гарние - съдебен лекар, който да прегледа г-н Селмуни.

На 02.12.1991 г. той бил прегледан от лекар към затвора и били направени следните находки: "... силни натъртвания по гръдния кош и бедрата и значителни натъртвания около очите. Конюнктивални контузии. Твърди, че е засегнато зрението на лявото му око."

На 07.12.1991 г. бил прегледан от назначения съдебен лекар д-р Гарние. Г-н Селмуни заявил пред лекаря, че на 25.11.1991 г. е бил спрян на улицата и отведен в хотела, където живеел. Там един от полицаите го ударил в лявото слепочие, след което го отвели в полицията. Към 10 ч. около осем човека започнали да го удрят, дърпали го за косата, удряли го с бухалка и го ритали в продължение на около час. На другия ден бил удрян отново по време на следващия разпит. Лекарят отбелязал наличието на хематом под левия клепащ, белег на лявата вежда, хематом под дясното око, охлузвания по лявата и дясната ръка, множество хематом и охлузвания по тялото и по краката. Не били установени наранявания по скалпа или лявата очна ябълка.

Съгласно медицинското заключение, давността на установените травми съответствала на периода, прекаран от жалбоподателя под полицейски арест, и раните зараствали добре. Заключението било приложено към следственото дело, което разследващият съдия изпратил в прокуратурата.

На 08.09.1992 г. жалбоподателят бил предаден на съд и задържането му под стража било продължено.

На 17.02.1992 г. прокуратурата разпоредила на Националната полицейска инспекция да разпита полицаите. На 01.12.1992 г. неин служител изслушал обясненията на жалбоподателя, който изложил твърденията си за побоя и отрекъл да е оказвал съпротива при ареста. Заявил, че полицаите са го карали да тича по коридор, като те стоели от двете му страни, за да го препъват, че бил принуден да коленичи пред млада жена, на която полицаят казал: "Сега ще чуеш някой да пее", че впоследствие полицейски служител му показал пениса си, казал "Смучи го" и после уринирал върху него, че бил заплашван с горелка и спринцовка, за да проговори, и че полицейски служител му пхнал палка в ануса. Протоколът от разпита бил изпратен на прокурора следващия ден.

На 07.12.1992 г. жалбоподателят бил осъден на петнадесет години лишаване от свобода и постоянна забрана за влизане на френска територия, а по гражданския иск на митническите власти бил осъден да плати солидарно с другите осъдени 24 милиона френски франка. Апелативният съд намалил лишаването от свобода

на тринадесет години и потвърдил присъдата в останалата ѝ част. Касационната жалба на г-н Селмуни била отхвърлена.

По време на задържането си г-н Селмуни на няколко пъти постъпвал в болница за лечение.

На 01.02.1993 г. той подал до старшия разследващ съдия при съда в Бобини молби за образуване на наказателно производство и за конституиране като граждански ищец по повод извършени от полицейски служители при изпълнение на задълженията им деяния - побой, причинил цялостна временна нетрудоспособност и постоянна инвалидност (загуба на око), и изнасилване.

На 27.04.1993 г. г-жа Мари, разследващ съдия, издала инструкции до директора на Националната полицейска инспекция за предприемане на всички необходими действия за установяване на истината. На 09.06.1993 г. жалбоподателят бил прегледан отново от д-р Гарние по искане на г-жа Мари. В заключението му се посочвало, че според г-н Селмуни при първоначалния преглед той не споменал за сексуалния тормоз, тъй като се срамувал. Направеният преглед на аналния сфинктер не показал никакво нараняване, но от момента на твърдените действия бил изтекъл значителен период от време. Посочените в предишните доклади наранявания заздравявали добре и без усложнения. Установяването на причинна връзка между твърдяната загуба на зрение и действията, от които се оплаквал г-н Селмуни, изисквало преглед от офталмолог.

Разследващият съдия получила след второ поискване и 5 месеца и половина след определения от нея срок доказателствата, събрани от полицейската инспекция по нейните инструкции. Разпитала гражданските ищци на 06.12.1993 г.

На 10.02.1994 г. жалбоподателят разпознал четирима полицаи измежду десетимата, които му били представени за разпознаване.

На 19.09.1995 г. било оперирано лявото око на жалбоподателя.

На 18.01.1996 г. назначеният от разследващия съдия експерт по очни болести представил заключение, в което се посочвало, че не може да се установи със сигурност дали зрението на жалбоподателя действително се е влошило в периода от 25.11.1991 г. до момента на операцията. Посочвало се, че е налице дегенерация, която се дължала на функционално разстройство (късогледство на двете очи).

На 24.04.1998 г., тъй като полицаите отричали обвиненията и поддържали, че при арестуването на г-н Селмуни имало "схватка", разследващият съдия отново назначил медицинска експертиза, която да изясни дали установените наранявания са могли да бъдат причинени при "схватка". В заключението се посочвало, че нараняванията на жалбоподателя са били установени постепенно, докато траело задържането. Част от тях са могли да бъдат причинени при "схватка" по време на ареста, но друга част не са били открити при първоначалния преглед.

На 21.10.1998 г. полицаите били предадени на съд. На 25.03.1999 г. съдът ги признал за виновни и осъдил трима от тях на три години лишаване от свобода. Четвъртият, който бил началник на другите, бил осъден на четири години лишаване от свобода.

Съдът приел за допустим гражданския иск на г-н Селмуни, но отбелязал, че той не е посочил размер на исканото обезщетение и е запазил правото си да предяви иск пред граждански съд.

Полиците обжалвали присъдата. На 01.07.1999 г. апелативният съд ги признал за невинни по обвинението за сексуален тормоз. Осъдил отговорния полицей-

ски служител на 18 месеца лишаване от свобода, като отложил изпълнението на 15 от тях, други двама на 15 месеца условно лишаване от свобода, а последния - на 12 месеца условно лишаване от свобода. В мотивите си съдът посочвал: "По принцип думата на полицаи ... е по-достойна за доверие от думата на наркотрафикант. Тази презумпция обаче отслабва ... когато показанията на полицаите се разминават съществено в хода на производството ..." "Престъпленията, за които са виновни подсъдимите, са изключително сериозни ... те следва да се разглеждат като особено унизително отнасяне". Като взел предвид обаче, че обвиненията за сексуален тормоз отпаднали, че извършените престъпления не изглеждали да са резултат на някакъв съгласуван план, както и че подсъдимите не били осъждани и нямали дисциплинарни нарушения, Съдът преценил, че следва да намали наложените наказания.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Относно твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

70. Жалбоподателят се оплаква, че третирането, на което е бил подложен по време на задържането му от полицията, съставлява нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

A. Предварително възражение на правителството

71. Правителството твърди, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните средства за защита, тъй като молбата му за конституиране като граждански ищец в наказателното производство срещу полицаите съставлявала редовно и достатъчно правно средство за компенсация за твърдените вреди. След решението на Комисията по допустимостта на жалбата в производството пред националния съд настъпило съществено развитие. Не били налице "специални обстоятелства", освобождаващи жалбоподателя от задължението да изчерпи вътрешноправните средства (виж решението по делото Акдивар и други срещу Турция¹ от 16.09.1996 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV). Не можело да се смята, че властите са останали "напълно пасивни", тъй като въпреки някои периоди на бездействие полицаите в края на краищата били предадени на наказателен съд. При осъждането им, жалбоподателят като граждански ищец можел да претендира обезщетение за претърпените вреди, поради което молбата за конституиране в наказателното производство не можела да се счита за "неефикасна" по смисъла на съдебната практика по Конвенцията.

Правителството поддържа, че настоящото дело се различава от делото Митап и Мюфтуоглу срещу Турция², цитирано от Комисията в решението по допустимостта (жалби № 15530/89 и 15531/89, решение от 10.10.1991 г., *Decisions and Reports* (DR) 72, стр. 169) и от делото Томази срещу Франция³ (жалба no. 12850/87, реше-

¹ Akdivar and Others v. Turkey

² Mitap and Muftuoglu v. Turkey

³ Tomasi v. France

ние от 13.03.1990 г., DR 64, стр. 128) и Рингайзен срещу Австрия⁴ (решение от 16.07.1971 г., A.13), по които последният етап от вътрешноправната защита е бил достигнат скоро след подаването на жалбата, но преди решението на Комисията по допустимостта. Прекомерно дългият период на разглеждане оплакването на жалбоподателя не водел *ipso facto* до заключението, че средството за защита е неефикасно. Следвало да се вземе предвид, че полицаите са били изправени пред националния наказателен съд, поради което жалбата пред Съда била преждевременна.

72. Жалбоподателят твърди, че е изчерпал вътрешноправните средства. Заявил оплакването си пред служителя на Националната полицейска инспекция. Поради бездействието на прокуратурата, след това подал до старшия разследващ съдия молба за образуване на наказателно производство и за конституиране като граждански ищец. От този момент не разполагал със средство за защита, чрез което да ускори производството. Позовава се на решението по делото Аксой срещу Турция⁵ (от 18.12.1996 г., *Reports* 1996-VI) в подкрепа на твърдението си, че "не съществува задължение за прибягване до вътрешноправни средства, които са неадекватни или неефективни", какъвто бил настоящият случай.

73. Комисията намира, че жалбоподателят е изпълнил изискванията на чл. 35, тъй като предвид сериозността на неговите оплаквания и изминалото от събитията време властите не са предприели всички позитивни мерки за бързо приключване на разследването.

"74. Съдът изтъква, че целта на чл. 35 е да даде възможност на договарящите държави да предотвратят или поправят нарушенията, които се твърди, че са извършили, преди тези твърдения да бъдат отнесени към институциите по Конвенцията (виж например решенията по делата Антриш срещу Франция⁶ от 22.09.1994 г., A.296-A, стр. 18, § 33, и Ремли срещу Франция⁷ от 23.04.1996 г., *Reports* 1996-II, стр. 571, § 33). Следователно държавите не носят отговорност за действията си пред международен орган, преди да са имали възможност да поправят нещата чрез собствената си правна система. Това правило се основава на отразеното в чл. 13 от Конвенцията предположение - с което е тясно свързано - че е налице ефикасно вътрешноправно средство за защита срещу твърдяното нарушение. Така то представлява важен аспект от принципа, че защитният механизъм, установен в Конвенцията, е субсидиарен по отношение на националните системи, охраняващи човешките права (виж решението по делото Хендисайд срещу Обединеното кралство⁸ от 07.12.1976 г., A.24, стр. 22, § 48, и цитираното по-горе решение Акдивар и др., стр. 1210, § 65). (...)

75. Единствените средства за защита, чието изчерпване чл. 35 от Конвенцията изисква обаче, са онези, които имат връзка с твърдените нарушения и в същото време са разполагаеми и достатъчни. Съществуването на такива средства

⁴ Ringeisen v. Austria. Виж резюме на решението в бр 1-2/98 г. на изданието на фондация *Български адвокати за правата на човека* "Бюлетин практика на Европейския съд по правата на човека" (понататък - Бюлетина), излизал до края на 2000 г. като приложение към Бюлетина съдебна практика на ВКС. Всички публикувани в Бюлетина решения са и на интернет адрес www.infotel.bg/juen.

⁵ Aksoy v. Turkey. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

⁶ Hentrich v. France

⁷ Remli v. France

⁸ Handyside v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

трябва да бъде достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика - в противен случай биха им липсвали изискваните достъпност и ефективност. Задължение на държавата-ответник е да установи, че тези условия са изпълнени (виж, наред с други, следните решения: Вернило срещу Франция⁹, 20.02.1991 г., А.198, стр. 11-12, § 27; цитираното по-горе Акдивар и др., стр. 1210, § 66 и Далиа срещу Франция¹⁰, 19.02.1998 г., *Reports* 1998-I, стр. 87-88, § 38). Наред с това, съгласно "общопризнатите принципи на международното право" могат да съществуват особени обстоятелства, които освобождават жалбоподателя от задължението да изчерпи разполагаемите вътрешноправни средства (виж решението по делото Ван Оустервийк¹¹ срещу Белгия от 06.11.1980 г., А.40, стр. 18-19, §§ 36-40).

76. Чл. 35 предвижда разпределение на доказателствената тежест. Правителството, което се позовава на неизчерпване, следва да убеди Съда, че съответното средство е било ефективно, разполагаемо на теория и на практика в разглеждания момент, т.е. било е достъпно, годно да предостави компенсация във връзка с оплакванията на жалбоподателя и е предлагало разумни очаквания за успех. Ако правителството изпълни това изискване, жалбоподателят следва да докаже, че това средство е изчерпано или че по някаква причина то е било недостатъчно и неефикасно в конкретния случай, или че са били налице особени обстоятелства, които го освобождават от изискването (виж горесцитираното решение Акдивар и др., стр. 1211, § 68). Такава причина може да бъде фактът, че националните власти са останали напълно пасивни при наличието на сериозни твърдения за незаконосъобразно поведение или причиняване на вреди от страна на държавни служители, например ако не са предприели разследване или са отказали съдействие. В такъв случай може да се каже, че тежестта на доказване се прехвърля още веднъж, така че ответното правителство следва да докаже какво е било предприето в съответствие с мащаба и сериозността на оплакванията (пак там)."

77. Съдът отбелязва, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства следва да се прилага според конкретните обстоятелства, гъвкаво и без излишен формализъм. То нито е абсолютно, нито може да се приложи автоматично. Съдът следва реалистично да отчете не само съществуването на формалните средства за защита, но също и общия правен и политически контекст, в който те функционират, както и конкретните обстоятелства, свързани с жалбоподателите (виж горесцитираното решение Акдивар и др., стр. 1211, § 69).

78. Съдът отбелязва, че разследващият съдия е назначил медицинска експертиза и е разпоредил извършването на разследване веднага след прекратяването на полицейския арест на 29.11.1991 г. Обясненията на жалбоподателя обаче са били взети след повече от година, а образуване на съдебно разследване е било поискано едва след като той подал на 01.02.1993 г. молба за образуване на наказателно производство и конституиране като граждански ищец.

Съдът отбелязва и редица други забавяния на производството, както и факта, че пет години след събитията не е имало обвинени лица, макар и полицаите да били разпознати. Нещо повече, те били изправени пред наказателен съд почти пет години след като били разпознати и седем години след полицейския арест.

⁹ Vernillo v. France

¹⁰ Dalia v. France

¹¹ Van Oosterwijck v. Belgium

79. Според Съда въпросът не се свежда толкова до това дали е било извършено разследване, каквото действително е имало, колкото до това дали то е било проведено старателно, дали властите са били решени да разкрият и преследват виновните лица и, съответно, дали разследването е било "ефективно". Този въпрос е от особено значение, ако се напомни, че когато едно лице има защитимо оплакване по чл. 3 (или по чл. 2), понятието за ефикасно средство за защита включва пълно и ефективно разследване от властите, годно да доведе до разкриването и наказването на виновните (виж, наред с други, следните решения: цитираното по-горе Аксой, стр. 2287, § 98; Асенов и други срещу България, 28.10.1998 г., *Reports* 1998-VIII, стр. 3290, § 102; и, *mutatis mutandis*, Съоринг срещу Обединеното кралство¹², 07.07.1989 г., A.161, стр. 34-35, § 88). Твърденията на жалбоподателя, които - видно от известните на властите медицински удостоверения - са съставлявали поне защитимо твърдение, са били особено сериозни по отношение както на твърдените факти, така и на положението на замесените лица.

80. С оглед на гореизложеното Съдът счита, подобно на Комисията, че властите не са предприели позитивните мерки, изисквани при обстоятелствата на случая, за да гарантират ефикасност на вътрешноправното средство, на което се позовава правителството.

81. В съответствие с това, предвид липсата на убедително обяснение от страна на правителството относно "ефективността" и "адекватността" на посоченото средство за защита, Съдът намира, че в случая то не е било достатъчно, за да осигури поправка на твърдените нарушения. Като подчертава, че това решение се основава на конкретните обстоятелства по делото и не следва да се тълкува като общо становище, че молбата за образуване на наказателно производство и конституиране като граждански ищец никога не съставлява правно средство за защита в случаи на твърдения за малтретиране по време на полицейско задържане, Съдът отхвърля възражението на правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства.

Б. По съществуването на оплакването

1. Преценка на фактите от Съда

82. Жалбоподателят се оплаква, че е бил подложен на различни форми на малтретиране. Подчертава, че твърденията му са били безпротиворечиви и последователни в течение на цялото производство и медицинските доказателства са установили тяхната правдоподобност и причинната връзка с третирането му по време на полицейското задържане.

83. Комисията счита, че медицинските удостоверения и заключения, изготвени напълно независимо от различни лекари, свидетелстват за значителния брой удари, нанесени на жалбоподателя, и за тяхната сила.

84. Холандското правителство се съгласява с анализа на Комисията.

85. Френското правителство подчертава, че при липса на окончателна присъда полицейските служители следва да се ползват от презумпцията за невинност.

¹² Soering v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

"86. Съдът се позовава на установената си практика, съгласно която при действията до 01.11.1998 г. режим по Конвенцията установяването и проверката на фактите са задача преди всичко на Комисията (предишни членове 28, т. 1 и 31). Съответно, Съдът е използвал правомощията си в тази област само в изключителни случаи. Той обаче не е обвързан от фактическите изводи на Комисията и е свободен да направи своя самостоятелна преценка в светлината на всички представени материали (виж, *inter alia*, следните решения: Круз Варас и други срещу Швеция¹³ от 20.03.1991 г., A.201, стр. 29, § 74; Маккен и други срещу Обединеното Кралство¹⁴ от 27.09.1995 г., A.324, стр. 50, § 168; и горещитираното Аксой, стр. 2272, § 38).

87. Съдът счита, че когато едно лице е задържано от полицията в добро здраве, а към момента на освобождаването му се установят наранявания, в тежест на държавата е да даде правдоподобно обяснение за начина, по който са били причинени тези наранявания - в противен случай възниква очевиден проблем по чл. 3 от Конвенцията (виж решението по делото Томази срещу Франция¹⁵ от 27.08.1992 г., A.241-A, стр. 40-41, §§ 108-11, и Рибич срещу Австрия¹⁶ от 04.12.1995 г., A.336, стр. 25-26, § 34). Съдът изтъква също така, че в молбите си за образуване на наказателно производство и за конституиране като граждански ищец г-н Селмуни е направил оплаквания срещу въпросните полицейски служители и че проблемът за тяхната вина е от юрисдикцията единствено на френските съдилища, и поспециално на наказателния съд. Какъвто и да е изходът на вътрешното производство, осъждането или оправдаването на полицейските служители не освобождава държавата-ответник от отговорност по Конвенцията (виж горещитираното решение Рибич). Съответно тя има задължението да даде правдоподобно обяснение за причините за нараняванията на г-н Селмуни.

88. В настоящия случай Съдът счита, че следва да приеме в основни линии установените от Комисията факти, тъй като се убеди въз основа на разгледаните доказателства в правилността на заключението ѝ, че твърденията на жалбоподателя са доказани по несъмнен начин, като припомня, че такова доказване може да следва от едновременното наличие на достатъчно силни, ясни и непротиворечиви изводи (виж решенията по делата Ирландия срещу Обединеното кралство¹⁷ от 18.01.1978 г., A.25, стр. 64-65, § 161, и Айдын срещу Турция¹⁸ от 25.09.1997 г., *Reports* 1997-VI, стр. 1889, § 73). Съществуването на няколко медицински удостоверения, съдържащи точна и непротиворечива информация, и липсата на правдоподобно обяснение за начина, по който са причинени нараняванията, оправдават заключението на Комисията. Анализът на Съда обаче се различава от мнението на Комисията по две причини.

Първо, за разлика от Комисията Съдът счита, че е необходимо да се произнесе по твърденията на г-н Селмуни, които не се подкрепят от медицинските заключения. В тази връзка Съдът отбелязва, че в защитата си правителството, въпреки стремежа си да се концентрира върху допустимостта на жалбата, като ал-

¹³ Cruz Varas and Others v. Sweden

¹⁴ McCann and Others v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 на Бюлетина.

¹⁵ Tomasi v. France. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

¹⁶ Ribitsch v. Austria. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

¹⁷ Ireland v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

¹⁸ Aydin v. Turkey

тернатива е изложило аргументи относно сериозността на фактите и начина, по който те биха могли да се квалифицират по чл. 3 от Конвенцията. Правителството оспорва сериозността на твърдените наранявания в светлината на второто заключение на д-р Гарни и на заключението на експерта по очни болести д-р Биард. Така, независимо от тези аргументи, изтъкнати като алтернатива, правителството в нито един момент не е оспорило другите факти, твърдени от г-н Селмуни. Съдът отбелязва като допълнително съображение, че тези факти са приети за установени както от наказателния съд - с изключение на твърденията за изнасилване и загуба на зрителна острота - така и от Версайския апелативен съд, с изключение на сексуалния тормоз.

89. В съответствие с това Съдът е на мнение, че във връзка с направеното пред него оплакване тези факти могат да се считат за установени.

90. Съдът счита обаче, че не е установено г-н Селмуни да е бил изнасилван, тъй като твърдението е било направено твърде късно, за да може да се потвърди или опровергае с медицински доказателства. Подобно на това, въз основа на медицинското заключение не може да се установи причинна връзка между твърдяната от жалбоподателя загуба на зрителна острота и събитията по време на полицейското задържане."

2. Относно суровостта на отнасянето

91. Жалбоподателят твърди, че в настоящия случай е налице изискваната за прилагане на чл. 3 степен на суровост. Счита, че мотивът за действията на полицаите е бил изтръгването на признания. Подчертава, че е на 49 г. и не е бил осъждан, нито арестуван и че продължава да отрича да е бил замесен в трафик на наркотици.

92. Комисията смята, че нанесените на жалбоподателя удари са му причинили действителни наранявания и остри физически и душевни страдания. Намира, че третирането е било умишлено и е имало за цел получаването на признание или информация. Такова отнасяне от страна на един или повече държавни служители, установено с медицински свидетелства, било от толкова сериозен и жесток характер, че можело да се квалифицира единствено като изтезание, без да е необходимо произнасяне по другите нарушения, по-специално по твърдяното от жалбоподателя изнасилване.

93. Холандското правителство се съгласява с Комисията.

94. Френското правителство вижда противоречие между констатацията на Комисията, която изтъква "сериозността" на нараняванията, установени от д-р Гарни в заключението му от 07.12.1991 г., и констатацията на самия д-р Гарни, който в по-късно свое заключение посочвал, че нараняванията "не са сериозни".

Във всеки случай, правителството твърди в светлината на практиката на Съда (виж горесцитираните решения Ирландия срещу Обединеното кралство, Томази и Айдън) и обстоятелствата по делото, че твърдяното малтретиране от страна на полицейските служители не съставлява "изтезание" по смисъла на чл. 3.

"95. Съдът припомня, че чл. 3 охранява една от най-фундаменталните ценности на демократичните общества. Дори при най-трудни обстоятелства, като борбата срещу тероризма и организираната престъпност, Конвенцията забранява по абсолютен начин изтезанията и нечовешкото и унижително отнасяне или наказване.

За разлика от повечето материалноправни разпоредби на Конвенцията и на Протоколи №№ 1 и 4, чл. 3 не предвижда изключения и дерогирането му на основание чл. 15, т. 2 не е позволено, дори в случай на извънредно положение, застрашаващо съществуването на нацията (виж следните решения: горещитираните Ирландия срещу Обединеното кралство, стр. 65, § 163 и Съоринг, стр. 34-35, § 88; и Чахал срещу Обединеното кралство¹⁹ от 15.11.1996 г., *Reports* 1996-V, стр. 1855, § 79).

96. За да се произнесе дали дадена форма на малтретиране следва да се квалифицира като изтезание, Съдът трябва да има предвид отграничението, съдържащо се в чл. 3, между това понятие и понятието нечовешко или унижително отнасяне. Както Европейския съд вече е приемал, целта явно е била чрез това отграничение Конвенцията да придаде специално значение на целенасоченото нечовешко отнасяне, причиняващо много сериозни и жестоки страдания (виж цитираното по-горе решение Ирландия срещу Обединеното кралство, стр. 66-67, § 167).

97. Конвенцията на ООН срещу изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, влязла в сила на 26.06.1987 г., също прави такова отграничение, видно от чл. 1 и чл. 16. (...)

98. Съдът намира, че всички наранявания, описани в различните медицински удостоверения, и изявленията на жалбоподателя относно малтретирането, на което е бил подложен по време на задържането му в полицията, установяват наличието на физически и - несъмнено (въпреки достойния за съжаление пропуск да се назначи психологическа експертиза на г-н Селмуни, след събитията) - душевни болки и страдания. Ходът на събитията показва също така, че болките и страданията са били причинени на жалбоподателя умишлено, с цел, *inter alia*, да бъде наказан да признае престъплението, в което е бил заподозрян. Най-накрая, приложените към делото медицински удостоверения ясно показват, че множеството актове на насилие са били причинени от полицейските служители пряко при изпълнението на служебните им задължения.

99. Действията, от които се оплаква жалбоподателят, са били от естество да предизвикат у него чувства на страх, болка и малоценност, способни да го унижат и евентуално да пречупят физическата му и морална устойчивост. Поради това Съдът открива елементи, които са достатъчно сериозни, за да характеризират това отнасяне като нечовешко и унижително (виж цитираните решения Ирландия срещу Обединеното кралство, стр. 66-67, § 167, и Томази, стр. 42, § 115). Във всеки случай Съдът припомня, че използването на физическа сила по отношение на лишено от свобода лице, ако такава не е била абсолютно необходима поради собственото му поведение, унижава човешкото достойнство и по принцип съставлява нарушение на правото, залегнало в чл. 3 (виж горещитираното решение Рибич, стр. 26, § 38, и Текин срещу Турция²⁰, 09.06.1998 г., *Reports* 1998-IV, стр. 1517-18, § 53).

100. С други думи, в настоящия случай остава да се установи дали причинените на г-н Селмуни "болки и страдания" могат да бъдат дефинирани като "силни" по смисъла на чл. 1 от Конвенцията на ООН. Съдът има предвид, че тази "сила",

¹⁹ *Chahal v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 11-12/97 г. на Бюлетина.

²⁰ *Tekin v. Turkey*

подобно на "минималната степен на суровост", изисквана за прилагането на чл. 3, по естеството си е относителна; тя зависи от всички обстоятелства в случая, като продължителността на третирането, неговите физически и душевни последици, а в някои случаи и пола, възрастта и здравословното състояние на жертвата и т.н.

101. Съдът е разглеждал дела, в които е заключавал, че отнасянето може да се квалифицира единствено като изтезание (виж горещитираните решения Аксой, стр. 2279, § 64, и Айдън, стр. 1891-92, §§ 83-84 и 86). Все пак, като има предвид факта, че Конвенцията е "жив инструмент, който трябва да се тълкува в светлината на съществуващите в момента условия" (виж, наред с други, следните решения: Тайрър срещу Обединеното Кралство²¹ от 25.04.1978 г., А.26, стр. 15-16, § 31; горещитираното Съоринг, стр. 40, § 102; и Лоизиду срещу Турция²² от 23.03.1995 г, А.310, стр. 26-27, § 71), Съдът счита, че определени действия, които в миналото са били квалифицирани като "нечовешко и унижително отнасяне", а не като "изтезание", в бъдеще могат да бъдат квалифицирани по различен начин. Съдът възприема становището, че изискваният по-висок стандарт в областта на защитата на човешките права и основни свободи съответно и неизбежно налага по-голяма строгост при оценката на нарушенията на основните ценности на демократичните общества.

102. Съдът се убеди, че на г-н Селмуни са били нанесени множество удари. Каквото и да е здравословното състояние на лицето, може да се предположи, че такава интензивност на ударите ще причини значителна болка. Нещо повече, ударът не оставя автоматично видима следа по тялото. Въпреки това, от медицинското заключение на д-р Гарние от 07.12.1991 г. е видно, че белезите от насилие над г-н Селмуни са покривали почти цялото му тяло.

103. Съдът отбелязва също така, че жалбоподателят е бил теглен за косата; че са го карали да тича по коридор, от двете страни на който били подредени полицаи, за да го препъват; че е трябвало да коленичи пред млада жена, на която казали "Сега ще чуеш някой да пее"; че полицейски служител му е показал пениса си и казал "Смучи го", преди да уринира върху него; че е бил заплашван с горелка и със спринцовка. Наред с насилническият характер на горните действия, Съдът е принуден да отбележи, че същите биха били отвратителни и унижителни за всеки, независимо от състоянието му.

104. Накрая Съдът отбелязва, че горните събития не са се ограничили до определен период от полицейското задържане, през който - без това по някакъв начин да ги оправдава - такива крайности да са били предизвикани от повишено напрежение и емоции. Категорично е установено, че г-н Селмуни е претърпял повтарящи се и постоянни побои в продължение на няколко дни на разпити.

105. При тези обстоятелства Съдът приема за установено, че като цяло физическото и душевно насилие над личността на жалбоподателя е причинило "силни" болки и страдания и е било особено сериозно и жестоко. Такова поведение трябва да се квалифицира като изтезание по смисъла на чл. 3 от Конвенцията.

3. Заключение

106. Следователно, налице е нарушение на чл. 3."

²¹ Tyrer v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

²² Loizidou v. Turkey. Виж резюме на решението в бр. 1/01 г. на Бюлетина.

II. Относно твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

107. Жалбоподателят твърди, че производството по повод оплакванията му срещу полицейските служители не е било проведено в рамките на разумен срок съгласно изискванията на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

A. Относим период

111. Съдът счита, че периодът, който следва да бъде разгледан, е започнал с подаването на изрично оплакване от страна на жалбоподателя по време на снемането на обясненията му от служител на Националния полицейски инспекторат, т.е. на 01.12.1992 г. Тази проста форма на сезиране е средство за защита по френското право и прокурорът е бил уведомен за нея още следващия ден.

B. Разумност на продължителността на производството

112. Тя следва да се преценява в светлината на конкретните обстоятелства по делото, като се вземат предвид критериите, установени с практиката на Съда, и по-специално сложността на делото и поведението на жалбоподателя и на компетентните власти (виж, наред с други, решенията по цитираното по-горе дело Вернило срещу Франция, стр. 12-13, § 30, и Аквивива срещу Франция²³ от 21.11.1995 г., А.333-А, стр. 15-16, § 53).

116. Съдът намира, че нито сложността на делото, нито поведението на жалбоподателя могат да оправдаят продължителността на производството.

117-118. Относно поведението на съдебните власти Съдът отбелязва, че производството продължава вече над шест години и седем месеца и все още е висящо. Изводите му по допустимостта на оплакването по чл. 3, и по-специално това, че са били налице множество забавяния по вина на съдебните органи, водят до заключението, че оплакването е основателно. С оглед на доказателствата Съдът счита, че изискваният от чл. 6, т. 1 "разумен срок" е бил надвишен.

Съответно, налице е нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията относно продължителността на производството.

119-133. Съдът констатира, че жалбоподателят е претърпял неимуществени вреди и му присъжда по справедливост обезщетение в размер на 500 000 фр. франка, както и 113 364 фр. франка за направените разноски. Приема, че не е компетентен да се произнесе по исканията му да доизтърпи наказанието си в холандски затвор и присъдените му за обезщетение и разноски суми да не бъдат запорирани за собствените му задължения към френската хазна. По второто искане Съдът оставя въпроса на преценката на френските власти, като все пак отбелязва, че присъдено от него обезщетение по чл. 41 от Конвенцията не би трябвало да подлежи на заповор, защото това не съответства на целта на обезщетението за неимуществени вреди и на механизма на чл. 41.²⁴

Резюме и превод от английски език: Даниела Екимова

²³ Acquaviva v. France

²⁴ Решението е единодушно по всички въпроси и текстове от Конвенцията.

Дело Махмут Кайа срещу Турция

(Mahmut Kaya v. Turkey)

жалба № 22535/93 г., Reports 2000-III

Решение от 28 март 2000 г. на I отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 2, т. 1, изр. 1: защита на правото на живот от закона; **чл. 3:** забрана за изтезания, нечовешко или унижително отнасяне; **чл. 13:** ефективно вътрешноправно средство за защита

Първото изречение на чл. 2, т. 1 задължава държавата не само да се въздържа от незаконно отнемане на живот, но също и да предприема подходящи стъпки за опазване живота на лицата под нейна юрисдикция. Това включва първостепенното ѝ задължение да осигури правото на живот, като създаде ефективни наказателноправни разпоредби за възпиране извършването на престъпления срещу личността, подкрепени от механизъм за правоприлагане с оглед предотвратяване, ограничаване и наказване нарушенията на такива разпоредби. То обхваща при съответни обстоятелства и позитивното задължение на властите да предприемат оперативни мерки, за да защитят индивид или индивиди, чийто живот е в риск от престъпни действия на друг индивид.

Задължението на високодоговарящите страни по чл. 1 от Конвенцията да осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в нея, разгледано във връзка с чл. 3, изисква от държавите да вземат мерки с цел да осигурят лицата под юрисдикцията им да не бъдат подлагани на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне, включително от страна на частни лица.

Факти по делото

Д-р Хасан Кайа - брат на жалбоподателя - бил практикуващ лекар в Югоизточна Турция. След като се погрижил за демонстранти, ранени при сблъсък със силите за сигурност по време на честването на кюрдската Нова година, той бил преместен от Ширнак, където работел в периода 1990-1992 г., в Елазиг. Там се виждал често с Метин Кан - председател на местната асоциация за правата на човека (АПЧ), юрист, защитавал заподозрени в членство в ПКК. И двамата били притеснявани и заплашвани по повод тези си дейности.

На 21 февруари 1993 г., след като получил телефонно обаждане в офиса си, Метин Кан се срещнал с двама мъже в едно кафене. На срещата присъствал и Шерафетин Йозкан, който също работел в АПЧ. Мъжете казали, че извън града се крие ранен член на ПКК. Метин Кан ги отвел в апартамента си и се обадил по телефона на Хасан Кайа, който също дошъл там. Уговорили се двамата мъже да отведат ранения в Язиконак - село край Елазиг - и да се обадят, когато са готови.

Около 19 ч. се получило телефонно обаждане и Метин Кан и Хасан Кайа, който носел медицинската си чанта, тръгнали с колата на брата на д-р Кайа. Метин Кан казал на съпругата си, че няма да се бавят.

Двамата не се върнали тази нощ. Около 12 или 13 ч. следващия ден съпругата на Метин Кан получила телефонно обаждане. Гласът звучал като този на единия от мъжете, които били в апартамента им предния ден. Той казал, че Метин и приятелят му са убити. Г-жа Кан и Шерафетин Йозкан отишли в Дирекцията по сигурността да съобщят за изчезването на двамата. Не казали на полицията за срещата на Метин Кан с двамата мъже, нито подробностите по събитията преди изчезването. Г-жа Кан не споменала тези подробности и когато същия ден заявила за изчезването пред прокурора.

Комендантът на Елазиг уведомил същия ден всички други коменданти в областта в извънредно положение и поискал да бъде издирена колата на изчезналите. Вечерта в полицията се обадил гражданин, забелязал съмнително паркирана кола, която се оказала тази на брата на д-р Кайа. Полицаяте я претърсили и фотографирали, снели отпечатащи и разпитали съседите на Метин Кан.

В апартамента на Метин Кан се получили странни телефонни обаждания. На 23 февруари мъж казал, че той и Хасан Кайа са живи и първият ще бъде освободен. Същата вечер пред сградата на Народната социалдемократическа партия в Елазиг била намерена чанта с два чифта стари обувки. На другия ден братът на Метин Кан разпознал единия като принадлежащ на брат му, но братът на Хасан Кайа казал, че другият чифт не е на брат му. Близките на двамата изчезнали подали искания за предприемане на мерки пред различни органи.

На 27 февруари под мост на около 12 км от Тунсели били намерени две тела, разпознати като телата на Метин Кан и Хасан Кайа. Те били без обувки. На мястото били открити два патрона. По земята нямало много кръв.

Същия ден била извършена аутопсия. Били констатирани огнестрелни рани в главите на двамата мъже. Ръцете им били вързани. По тялото на Хасан Кайа не били открити следи от насилие и удари, докато по това на Метин Кан били отбелязани наранявания, но било направено заключение, че няма следи от насилие и удари. Следващия ден била извършена повторна аутопсия. По тялото на Хасан Кайа били отбелязани синини в основата на ноктите на лявата ръка, кръгообразни белези по двете ръце, които можело да бъдат причинени от връзването им с жица, синини на дясното коляно и левия глезен и драскотини по левия глезен, белези по ходилата, вероятно причинени от дългото им престояване във вода и сняг. Смъртта и на двамата мъже била настъпила в резултат на увреждане на мозъка от изстрелите.

След като разпитал повторно г-жа Кан, прокурорът на Елазиг препратил преписката на прокурора на Тунсели, където били намерени телата. Бащата на д-р Кайа информирал прокурора за чути от него сведения - че синът му и Метин Кан са били задържани от цивилни полицаи, както и че по време на телевизионно предаване за контра-партизанските сили едно лице, което посочил по име, казало в питейно заведение: "Ние убихме Хасан Кайа и адвоката Метин Кан". След като присъстващите се нахвърлили върху него, той извадил пистолет, извикал помощ по уоки-токито си и жандармеристи дошли да го вземат. Като приел, че престъплението попада под действието на законодателството за извънредното положение,

прокурорът препратил делото на прокурора при Съда по национална сигурност в Кайсери. Впоследствие то било препратено по компетентност последователно на прокурорите към две други съдилища по национална сигурност. На 3 септември 1993 г. председателят на АПЧ в Тунсели и адвокатът Али Демир изпратили на прокурора копие от статия във вестник, в която се казвало, че офицер за специални операции е идентифицирал убийците, включително и на Хасан Кайа и Метин Кан, които се посочвали по име, принадлежали към контра-партизанските сили, получавали заплащане от държавата и били отговорни за повечето убийства в областта. Бащата на Метин Кан подал официално оплакване срещу единия от тях, като предоставил и адреса и местоработата му. Само едно от тези и други посочени впоследствие лица било намерено и разпитано.

Жалбоподателят е предоставил на Комисията т. нар. "доклад Сюсюрлюк", изготвен по искане на министър-председателя, който не се основава на проведено съдебно следствие, но съдържа информация относно някои събития главно в югоизточната област, сочещи на незаконни сделки между политически фигури, правителствени институции и нелегални групи. Представил е и доклад от 1993 г. на Парламентарната следствена комисия, в който се споменават 908 неразкрити убийства и се констатира, че в югоизточната област липсва отчетност и някои групи с официални функции може да са замесени в тях, както и книга и материали от пресата за контра-партизанските сили.

Европейската комисия по правата на човека е изслушала 11 свидетели.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Преценката на Съда относно фактите

72-74. Съдът отбелязва, че в случая установените в производството пред Комисията факти вече не са предмет на сериозен спор между страните. След като е събрала доказателства в Анкара и в Страсбург, Комисията е заключила, че не е в състояние да определи кой е убил д-р Хасан Кайа и не са налице достатъчно доказателства, за да се установи по несъмнен начин, че убийството е извършено от държавни служители или лица, действащи от тяхно име. Тя е констатирала все пак, че д-р Хасан Кайа е бил подозиран от властите като симпатизант на ПКК и че съществува сериозно подозрение, подкрепено от някои доказателства, че счигани за симпатизанти на ПКК лица са се намирали в риск да станат прицел на определени елементи от силите за сигурност или на такива, които действат от тяхно име или с тяхно съгласие и мълчаливо одобрение.

75-76. Съдът припомня постоянната си практика до 1 ноември 1998 г.¹, че установяването и проверката на фактите са задача преди всичко на Комисията. Макар и Съдът да не е обвързан от нейните констатации и да може да направи своя собствена преценка в светлината на материалите, с които разполага, той упражнява тези си правомощия само в изключителни случаи. По настоящото дело Съдът не намира основание да го стори и приема фактите така, както са установени от Комисията.

¹ Датата на влизане в сила на Протокол № 11 към Конвенцията, с който се внасят промени в процедурата, включително се прекратява съществуването на Комисията (Б. ред.).

II. Относно твърдяното нарушение на чл. 2 от Конвенцията

77-78. Жалбоподателят твърди, че държавата отговаря за смъртта на брат му д-р Хасан Кайа, тъй като не е осигурила защита и ефективно разследване на обстоятелствата около смъртта му. Правителството оспорва това твърдение. Комисията счита, че държавата е нарушила позитивното си задължение да защити правото на живот на Хасан Кайа.

A. Доводи на явилите се пред Съда

1. Жалбоподателят

79-81. Като се съгласява с доклада на Комисията и се позовава на решението по делото Осман (Осман с/у Обединеното кралство², 28.10.1998 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII), жалбоподателят твърди, че властите не са осигурили ефективно прилагане на закона в югоизточните райони на страната през или около 1993 г. Изтъква доклада Сюсюрлюк в подкрепа на твърденията си за незаконни атаки с участието и знанието на властите, както и констатациите на органите по Конвенцията за недостатъците в разследването на оплаквания срещу силите за сигурност. В конкретните обстоятелства, според него, брат му не се е ползвал от изискваните от закона гаранции за закрила и разследването по повод смъртта му е било порочно в основата си.

2. Правителството

82-84. Правителството счита подхода на Комисията за общ и неточен. Докладът Сюсюрлюк няма доказателствена стойност. Позовава се на критичното положение в тази част на страната, обуславящо несигурност за всички и риск за всички държавни служители като лекарите, а не само за д-р Хасан Кайа. Разследването по повод смъртта му било проведено с най-големи прецизност и професионализъм. Прокурорът не можел да бъде упрекуван, че не е разследвал неподкрепени слухове и не е разпитал журналисти, които не са били свидетели на събитията. Разследването продължавало и щяло да продължава в рамките на 20-годишния давностен срок.

B. Преценката на Съда

а) твърденият пропуск да се предприемат защитни мерки

"85. Съдът припомня, че първото изречение на чл. 2, т. 1 задължава държавата не само да се въздържа от незаконно отнемане на живот, но също и да предприема подходящи стъпки за опазване живота на лицата под нейна юрисдикция (вж. решението от 09.06.1998 г. по делото L.C.V. с/у Обединеното кралство, *Reports* 1998-III, стр. 1403, § 36). Това включва първостепенното задължение на държавата да осигури правото на живот, като създаде ефективни наказателноправни разпоредби за възпиране извършването на престъпления срещу личността, под-

² Osman v. the United Kingdom

крепени от механизъм за правоприлагане с оглед предотвратяване, ограничаване и наказване нарушенията на такива разпоредби. То обхваща при съответни обстоятелства и позитивното задължение на властите да предприемат оперативни мерки, за да защитят индивид или индивиди, чийто живот е в риск от престъпни действия на друг индивид (вж. цитираното решение по делото Осман, стр. 3159, § 115).

86. Като се имат предвид трудностите при поддържане на реда в модерните общества, непредсказуемостта на човешкото поведение и оперативният избор, който трябва да се направи с оглед на приоритетите и ресурсите, позитивното задължение трябва да се тълкува по начин, който не налага на властите невъзможна и непропорционална тежест. В съответствие с това, не всеки твърдящ риск за живота може да доведе до изискване по Конвенцията властите да вземат оперативни мерки, за да предотвратят материализирането му. За да възникне позитивно задължение, трябва да се установи, че властите са знаели или е трябвало да знаят в съответния момент за съществуването на действителен и непосредствен риск за живота на определено лице или лица от престъпни действия на трето лице и че са пропуснали да вземат в рамките на правомощията си мерки, които, разумно преценени, биха могли да се очакват за избягване на този риск (вж. цитираното решение по делото Осман, стр. 3159, § 116).

87. В настоящия случай Съдът припомня, че не е установено по несъмнен начин държавен служител да е бил замесен в убийството на Хасан Кайа. Все пак, от фактите по делото могат да се извлекат сериозни заключения, че извършителите му са били известни на властите. (...)

Въпросът, който Съдът трябва да разреши, е дали в конкретните обстоятелства властите са нарушили позитивно задължение да защитят Хасан Кайа от риск за живота му."

88. Жалбоподателят е вярвал, че животът му е в опасност и че е следен от полицията.

89. Не се спори, че е имало значителен брой убийства, включително на изявени курдски фигури - феноменът "неизвестният извършител". Съдът се убеди, че Хасан Кайа, като лекар, заподозрян в подпомагане на ПКК, е бил по това време в особена опасност да стане жертва на незаконна атака. При това, с оглед на обстоятелствата рискът е могъл да се приеме за реален и непосредствен.

90-91. Съдът се убеди също така, че властите са знаели за този риск, както и че трябва да са били наясно относно възможността той да произтича от актове на лица или групи, действащи със знанието или мълчаливото одобрение на елементи от силите за сигурност. Макар и да оспорва доказателствената стойност на доклада Сюсюрлюк, правителството признава, че той предоставя информация, въз основа на която министър-председателят е трябвало да предприеме подходящи мерки, т.е. се касае за важен документ.

92. Съдът разгледа въпроса дали властите са направили всичко, което разумно може да се очаква от тях, за да предотвратят риска за Хасан Кайа.

93. Той припомня, че в югоизточната част на страната е имало многочислени сили за сигурност, изправени пред трудната задача да противодействат на въоръжените атаки на ПКК и други групи. Съществували са правна рамка за защита на живота, както и полицейски и жандармеристки сили с функции да предотвратяват и разследват престъпления, под контрола на съдебния отдел на прокуратурата, както и съдилища, прилагащи разпоредбите на наказателния закон.

94. Съдът отбелязва обаче, че прилагането на наказателното право по отношение на незаконни действия, за които се твърди, че са извършени с участието на силите за сигурност, разкрива особени характеристики в югоизточните райони в този период.

95. Първо, при престъпления, извършени от длъжностни лица при определени обстоятелства, компетентността за разследване е била отнета от прокурора в полза на административни съвети, които са вземали решението дали да се предприеме наказателно преследване. Те са били съставени от държавни служители, подчинени на коменданта, който от своя страна е отговарял за силите за сигурност, чиито действия са се разглеждали. Предприетите от тях разследвания често са се извършвали от жандармеристи, йерархически свързани със замесените в инцидента подразделения. В съответствие с това, по две дела Съдът намери, че административните съвети не предоставят независима или ефективна процедура за разследване на смъртни случаи, в които са замесени силите за сигурност (вж. решенията по делата *Гюлеч с/у Турция*³, 27.07.1998 г., *Reports* 1998-IV, стр.1731-33, §§ 77-82 и *Огюр с/у Турция*⁴ [GC], № 21594/93, §§ 85-93, ECHR 1999-III).

96. Второ, в разгледаните от органите по Конвенцията случаи, касаещи областта по това време, са направени серия констатации за неизпълнение от страна на властите на задължението им за разследване на твърдения за неправомерни актове на силите за сигурност. Обща черта на споменатите случаи е, че прокурорът не е предприемал нужните действия по оплаквания на граждани за незаконни действия на тези сили - например като не е разпитвал замесените техни представители, приемал е за чиста монета техните рапорти за инцидентите и е приписвал инциденти на ПКК, на базата на минимални доказателства или без да са налице такива.

97. Трето, компетентни да разглеждат терористични деяния са били съдилищата по национална сигурност, за които по серия дела Съдът е намерил, че не отговарят на изискването за независимост по чл. 6 от Конвенцията, поради участието на военен съдия, пораждащо основателно съмнение за повлияване от съображения, които нямат нищо общо с естеството на случая (вж. решението от 09.06.1998 г. по делото *Инкал с/у Турция*⁵, *Reports* 1998-IV, стр. 1571-73, §§ 65-73).

"98. Съдът намира, че тези недостатъци подкопават ефективността на защитата, предоставена от наказателното право в югоизточната област през относимия към настоящия случай период. Той счита, че това е позволило или благоприятствало липса на отчетност на членовете на силите за сигурност за действията им, което, както е приела Комисията в доклада си, е несъвместимо с върховенството на закона в едно демократично общество, зачитащо гарантираните от Конвенцията основни права и свободи.

99. Следователно тези пороци са отнели закрилата, която Хасан Кайа е следвало да получи от закона."

100. Съдът не се съгласява с аргумента на правителството, че властите не са били в състояние да осигурят защита срещу атаки. Те би трябвало да са разпо-

³ *Gulec v. Turkey*

⁴ *Ogur v. Turkey* - решение на голямото отделение

⁵ *Incal v. Turkey*

лагали с широк кръг превантивни мерки по отношение на действията на собствените им сили за сигурност и групите, за които се твърди, че са действали с тяхно знание. Правителството не дава информация за каквито и да било предприети стъпки преди доклада Сюсюрлюк.

"101. Съдът заключава, че при обстоятелствата на случая властите не са изпълнили задължението си да вземат разумни мерки в рамките на възможностите, с които са разполагали, за да предотвратят един действителен и непосредствен риск за живота на Хасан Кайа. Съответно, налице е нарушение на чл. 2 от Конвенцията."⁶

б) Твърдяната неадекватност на разследването

"102. Съдът подчертава отново, че задължението за закрила на живота по чл. 2 от Конвенцията, разглеждано във връзка с общото задължение на държавата по чл. 1 от Конвенцията "да осигур[и] на всяко лице под [нейна] юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенция[та]", изисква имплицитно съществуването на някаква форма на ефективно официално разследване, когато граждани са били убити в резултат на употреба на сила (вж. *mutatis mutandis* решението от 27.09.1995 г. по делото МакКен и др. с/у Обединеното кралство⁷, А.324, стр. 49, § 161 и по делото Кайа⁸ с/у Турция, стр. 329, § 105)."

103-105. В случая започнатото от прокурор разследване по повод изчезването е било прехвърляно на няколко пъти на други прокурори и е все още висящо. Първата от извършените две аутопсии е била повърхностна и заключението съдържа забележителното твърдение, че по телата няма следи от малтретиране. Втората е била по-обстойна и е установила белези и по двете тела, но и тя не е дала обяснение или заключение относно много от тях. Мястото, където са намерени телата, не е било изследвано от експерти и няма заключение дали жертвите са били убити там. Не е разследвано как са били транспортирани от Елазиг до Тунсели - разстояние от повече от 135 км, чието изминаване предполага спиране на серия официални проверочни пунктове. В досието няма данни за опити да се проверят протоколи за задържане или да се разпитат потенциални очевидци в Язиконак, където е намерена колата. Забележително е, че основните и всъщност единствени данни в разследването са се отнасяли за твърдяното участие на контра-партизански сили и сили за сигурност и са били предоставени от близките на жертвите, въз основа на наученото от хора или от пресата, и от три други лица, реагирани на информация в пресата. Предприетите във връзка с информацията стъпки са били ограничени и повърхностни.

106. Разследването е било и мудро, забавяно е събирането на показания от свидетели и е имало периоди на бездействие.

107. Съдът не подценява затрудненията и претовареността на прокурорите в областта по това време. "Все пак, когато са налице сериозни твърдения за противоправно поведение и причиняване на незаконни вреди, в които са замесени длъжностни лица, властите носят отговорността да реагират активно и с нужната

⁶ Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу 1.

⁷ *McCann and Others v. the United Kingdom*. Резюме на решението е публикувано в бр. 7-8/1997 г. на Бюлетина.

⁸ *Kaya v. Turkey*, решение от 19.02.1998 г., Reports 1998-I

експедитивност (вж. *mutatis mutandis* решението по делото Селмуни с/у Франция⁹, [GC], № 25803/94, §§ 76-79, ECHR 1999-V).

108. Съдът не приема, че проведеното по повод убийството на Хасан Кайа и Метин Кан разследване е било адекватно или ефективно. То е пропуснало да установи значими елементи на инцидента или да изясни какво се е случило с двамата мъже и не е било водено с усърдието и решимостта, необходими за да е налице реалистична перспектива извършителите да бъдат идентифицирани и задържани. От ранните си етапи то е останало в юрисдикцията на прокурорите към съдилищата по национална сигурност, които разследват предимно терористки или сепаратистки деяния.

109. Съдът заключава, че в това отношение е налице нарушение на чл. 2 от Конвенцията.¹⁰

III. Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

110-111. Жалбоподателят се оплаква, че брат му е бил измъчван преди смъртта си, като се позовава на медицинските данни за наранявания. Твърди също, че липсата на адекватно разследване е в нарушение на процедурното задължение по чл. 3.

112. Правителството отрича аутопсиите да са открили белези от измъчване, както и отговорността на държавата за изчезването.

113. Комисията е намерила, че медицинските данни разкриват малтретиране, което следва да се характеризира като нечовешко и унизително отнасяне.

114-115. Съдът припомня изводите си по чл. 2 за неоказана закрила. "Задължението на високодоговарящите страни по чл. 1 от Конвенцията да осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в нея, разгледано във връзка с чл. 3, изисква от държавите да вземат мерки с цел да осигурят лицата под юрисдикцията им да не бъдат подлагани на изтезания или нечовешко или унизително отнасяне, включително от страна на частни лица (вж. решението от 23.09.1998 г. по делото А. с/у Обединеното кралство, *Reports* 1998-VI, стр. 2699, § 22). Следователно отговорността на държавата може да бъде ангажирана, когато правната рамка не предоставя адекватна закрила (вж. например цитираното решение по делото А., стр. 2700, § 24) или когато властите не вземат разумни мерки да избегнат риск от малтретиране, за който знаят или е трябвало да знаят (например, *mutatis mutandis*, цитираното по-горе решение по делото Осман, стр. 3159-60, §§ 115-116)."

116. Съдът намира, че властите са знаели или е трябвало да знаят, че Хасан Кайа рискува да стане прицел, като заподозрян в оказване помощ на ранени членове на ПКК. Констатираната липса на конкретна и обща закрила го е поставила в опасност също и от малтретиране от лица, които са безотчетни за действията си. От това следва, че държавата е отговорна за малтретирането, понесено от него след изчезването и преди смъртта му.

117. При преценката дали дадена форма на малтретиране следва да се квалифицира като изтезание, Съдът следва да има предвид отграничението, съдър-

⁹ *Selmouni v. France*, решение на голямото отделение

¹⁰ Решението е единодушно.

жашо се в чл. 3, между това понятие и понятието нечовешко или унизително отнасяне. Както е отбелязано в предишни решения, явно целта е била чрез това отграничение Конвенцията да придаде специално значение на целенасоченото нечовешко отнасяне, причиняващо много сериозни и жестоки страдания (виж решението от 18.01.1978 г. по делото Ирландия срещу Обединеното кралство¹¹, А.25, стр. 66, § 167 и цитираното по-горе решение по делото Селмуни, § 96). Наред със суровостта на отнасянето, налице е и елемент на преднамереност, както се признава в Конвенцията на ООН срещу изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание (вж. чл. 1).

118. Съдът се съгласява с Комисията, че точните обстоятелства по третирането на Хасан Кайа и получаването на констатираните при аутопсията наранявания са неизвестни. Разполагаемите медицински данни също не дават основание претърпяното страдание да се разглежда като много жестоко и сурово. Несъмнено е все пак, че връзването на китките му с жица така, че да бъде прерязана кожата, и продължителното държане на краката му в сняг и вода, независимо дали са били причинени умишлено, могат да се приемат за нечовешко и унизително отнасяне по смисъла на чл. 3 от Конвенцията.

119. Съдът заключава, че е налице нарушение на чл. 3 от Конвенцията по отношение на Хасан Кайа.¹²

120. Той не смята за нужно да прави отделни констатации по чл. 3 във връзка с твърдените пороци на разследването.

IV. Относно твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

121-122. Жалбоподателят се оплаква, че не разполага с ефективно средство по смисъла на чл. 13. Правителството възразява, че в светлината на конкретните условия се води ефективно разследване.

123. Според Комисията, жалбоподателят е имал защитими основания да твърди, че силите за сигурност са замесени в убийството на брат му, но не му е било осигурено ефикасно средство за защита.

124. Съдът припомня, че визираните от чл. 13 средства трябва да позволяват разглеждане на съществуващото на защитимо твърдение за нарушение на Конвенцията и поправяне на такова нарушение, както и да бъдат правно и практически ефективни.

"Като се има предвид фундаменталното значение на правото на защита на живота, чл. 13 изисква не само плащане на обезщетение, когато това е уместно, но още и щателно и ефективно разследване, способно да доведе до идентифициране и наказване на виновните за отнемане на живот и включващо ефективен достъп на лицето, от което изхожда оплакването, до производството по разследването (вж. цитираното по-горе решение по делото Кайа, стр. 330-31, § 107)."

125. Съдът не намери за доказано по несъмнен начин убийството да е било извършено от длъжностни лица или такива да са били замесени в него по друг начин. Както е приемал по предишни дела обаче, това не изключва оплакването във връзка с чл. 2 да бъде "защитимо" от гледна точка на чл. 13 (вж. решението от

¹¹ Ireland v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/97 г. на Бюлетина.

¹² Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу 1.

27.04.1988 г. по делото Бойл и Райс с/у Обединеното кралство¹³, А.131, стр. 23, § 52 и цитираните по-горе решения по делата Кайа и Яша¹⁴, съответно стр. 330-31, § 107 и стр. 2442, § 113). Не се спори, че братът на жалбоподателя е бил незаконно лишен от живот и съответно може да се счита, че той има "защитимо твърдение".

"126. При това положение властите са имали задължението да проведат ефективно разследване на обстоятелствата по убийството на брат му. По изложените по-горе съображения (вж. §§ 100-106), не може да се приеме, че е било проведено ефективно разследване в съответствие с чл. 13, чиито изисквания са по-широки от задължението за разследване по чл. 2 (вж. цитираното по-горе решение по делото Кайа, стр. 330-31, § 107). Следователно Съдът намира, че жалбоподателят е бил лишен от ефикасно средство по отношение на смъртта на брат си, а оттам и от достъп до каквото и да е друго съществуващо средство за защита на негово разположение, включително иск за обезщетение.

Вследствие на това, налице е нарушение на чл. 13 от Конвенцията."¹⁵

V. Твърдяната практика на властите да нарушават членове 2, 3 и 13 от Конвенцията

127-128. Предвид направените по-горе констатации по тези текстове, Съдът не намира за необходимо да се произнася дали намерените нарушения са част от възприета от властите практика, както твърди жалбоподателят, като се позовава на установени от органите по Конвенция идентични нарушения по други дела.

VI. Твърдяното нарушение на чл. 14 от Конвенцията

129-130. Жалбоподателят поддържа, че брат му е бил отвлечен и убит поради кюрдския му произход и презумираните му политически възгледи, което съставлява забранена от чл. 14 дискриминация. Правителството не взема становище.

131. Съдът счита, че тези оплаквания се основават на същите факти, както и разгледаните по чл.чл. 2, 3 и 13, и не намира за необходимо да ги разглежда отделно.¹⁶

132-143. Жалбоподателят претендира обезщетение за имуществени вреди, тъй като поради ранната си смърт брат му не е получил възнаграждението, което би получавал, упражнявайки лекарската си професия. Съдът приема, че не се касае за действително претърпяна загуба - било от убийтия преди смъртта му, било от жалбоподателя след това - и отхвърля искането. Присъжда 15 000 британски паунда за претърпените от убийтия неимуществени вреди, които да бъдат платени на брат му, за да ги държи за наследниците на жертвата. Присъжда и 2 500 паунда за претърпените от самия жалбоподател неимуществени вреди и 22 000 паунда разноски.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

¹³ Boyle and Rice v. the United Kingdom. Вж. резюме на решението в бр. 7-8/1998 г. на Бюлетина.

¹⁴ Yasa v. Turkey, решение от 02.09.1998 г., Reports 1998-VI

¹⁵ Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу 1.

¹⁶ Решението е единодушно.

Дело Ребок срещу Словения*(Rehbock v. Slovenia)*

жалба № 29462/95

Решение от 28 ноември 2000 г. на I отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 3: забрана за из-тезания, нечовешко или унизително отнасяне; **чл. 5, т. 4:** съдебно произнасяне по законността на задържането в кратък срок; **чл. 5, т. 5:** право на обезщетение, когато задържането е в нарушение на чл. 5; **чл. 8:** право на зачитане тайната на кореспонденцията

Употребата на сила при арест на невъоръжено лице, в резултат на която са му причинени тежки наранявания, е прекомерна и неоправдана, ако властите не са в състояние да дадат правдоподобно и убедително обяснение.

Факти по делото

На 8 септември 1995 г. около 14 часа жалбоподателят преминал границата между Австрия и Словения с кола. В нея имал опаковка хапчета, които негов познат го бил помолил да занесе в Словения и които той не декларирал на митницата. В 16:55 ч. същия ден бил арестуван от словенската полиция в населено място на около 70 км от границата, където трябвало да предаде хапчетата.

Страните спорят по обстоятелствата около задържането.

Според жалбоподателя, той бил заобиколен от шестима въоръжени мъже, облечени в черно и с черни маски. Те го нападнали без никакво предупреждение, докато наблизко стояли неколцина други мъже. Жалбоподателят бил хванат здраво и не направил какъвто и да е опит за съпротива. Въпреки че крещял на английски и немски, че не се съпротивлява, бил завлечен брутално до капака на една кола. Двама от мъжете го държали здраво и блъснали горната част на тялото му върху колата. Ръцете му били издърпани назад и му били поставени белезници, като едновременно с това четирима други мъже го удряли по главата с палки и юмруци. Лицето му било жестоко и болезнено наранено.

Според правителството, жалбоподателят бил задържан в изпълнение на акция, предварително планирана от компетентните органи въз основа на оперативна информация. При сформиранието на осъществилия ареста екип властите отчели и факта, че заподозреният в търговия с наркотици жалбоподател е неколнократен шампион по боди-билдинг на Германия и е много силен. Правителството се позовава и на доклад от 8 март 1996 г. на нарочна тричленна комисия, образувана по заповед на началника на полицията за преценка дали използваната по време на ареста сила е била оправдана. Според доклада задържането било извършено от четирима криминални инспектори, облечени в опознавателни якета и носещи личното си оръжие. Заподозрените се намирили на паркинг, където полицаите ги при-

ближили, извикали "Стой! Полиция!" и им наредили да не се движат. Двама от тях пристъпили към жалбоподателя, за да го претърсят. Той се опитал да избяга. Полицайте го хванали здраво, но поради физическата му сила и оказваната съпротива се наложило да го съборят на земята, за да предотвратят бягството му, при което той се ударил в калника на паркирана кола и в паважа. Поставили му белезници, докато лежал на земята. Тримата заподозрени били отведени в полицейския участък. По време на ареста жалбоподателят не се оплакал от болки или наранявания. На следващия ден казал, че го боли челюстта. При направения медицински преглед се установило, че долната му челюст е счупена. След обсъждане на всички обстоятелства по случая назначената комисия е намерила, че полицайте са действали правилно и в съответствие със закона. Използвали възможно най-леката форма на принуда - физическа сила и белезници, като така предотвратили бягството на заподозрения от мястото на престъплението.

Впоследствие правителството е уточнило по искане на Съда, че в акцията са участвали 13 полицаи, двама от които са имали за задача да поставят белезници на жалбоподателя.

Жалбоподателят твърди пред Съда, че след отвеждането му в полицейския участък се е оплаквал от главоболие и проблеми със зрението. За първи път бил прегледан от лекар на другия ден сутринта.

Правителството твърди, че той се е оплакал от болки едва сутринта на този следващ ареста му ден. Веднага бил извикан лекар, който препоръчал преглед в местната болница, а от там го отвели в болницата в град Марибор. От представените пред Съда документи се вижда, че жалбоподателят е бил прегледан от лицево-черепен хирург на 9 септември. Била му е направена рентгенова снимка, която установила две фрактури на челюстта и лицеви контузии. Според лекаря се налагала незабавна операция под обща упойка, но жалбоподателят отказал, тъй като считал, че ще бъде освободен скоро и ще се оперира в Германия.

На 12 септември той бил прегледан отново. Твърдял, че му е лошо и повръща, но отказал хирургическа намеса. На прегледа на 18 септември се чувствал по-добре, болките му били по-слаби, но все още ги усещал при дъвчене и ядене. На 25 септември отказал да бъде прегледан в болница. Следващите прегледи били извършени на 3 октомври и на 25 и 27 ноември. Той признавал, че в състоянието на челюстта му има леко подобрение, но се оплаквал от болки в корема и кръв в екскрементите. Отказал ректален преглед, а прегледът на корема и изследванията на урината не показали отклонения. Лекарите предписали диета и допълнителни прегледи, ако възникне необходимост.

На 4 декември жалбоподателят отново бил прегледан в болницата на Марибор. Лекарят установил, че захапката му е повредена и че се оплаква от болки в челюстта. На 7 декември бил лекуван в болницата от две повърхностни порязвания на лявата китка, които си бил причинил сам на 3-ти същия месец.

На 16 януари 1996 г. бил прегледан отново. Били му предписани аналгетици, като лекарят отбелязал, че следва да бъде консултиран от специалист за лечението на челюстта. Такъв специалист го прегледал на 23 януари и предписал протезна рехабилитация или дори операция. Тъй като жалбоподателят заявил, че желае да се лекува в Германия, лекарят препоръчал да бъде изпратен там колкото е възможно по-скоро.

Жалбоподателят многократно се оплаквал пред началника на затвора, а веднъж и пред съдия от Мариборския висш съд, че предписаните медикаменти не му се дават редовно.

Мярката за неотклонение задържане под стража на жалбоподателя била наложена от окръжния съд на 10.09.1995 г. На два пъти той подавал молби за промяната ѝ (на 3 октомври и 29 ноември), като предлагал да заплати гаранция в размер на 50 000 DEM. И двата пъти окръжният съд отказал да измени мярката, като междуременно на 6 октомври и 27 ноември продължил срока на задържането.

Цялата кореспонденция на жалбоподателя по време на задържането му в Словения, включително тази с Европейската комисия по правата на човека, била проверявана.

На 8 януари 1996 г. той бил осъден на една година лишаване от свобода за непозволено производство и разпространение на наркотици и контрабанда. На 17.04.1996 г. второинстанционният съд отхвърлил жалбата му срещу присъдата и, като уважил протеста на прокуратурата, увеличил наказанието на 17 месеца лишаване от свобода. На 1.09.1996 г. жалбоподателят бил освободен условно предсрочно.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварителни възражения на правителството

60-61. Тъй като правителството не е повдигнало пред Комисията първото си предварително възражение - за неизчерпване на всички вътрешноправни средства за защита, Съдът го приема за недопустимо.

62. На второ място правителството възражава, че Комисията е обсъждала фактите в светлината на чл. 5, т. 4 и т. 5, въпреки че жалбоподателят не се е позовал на тези разпоредби.

"63. Съдът напомня, че органите по Конвенцията са компетентни да разгледат обстоятелствата, които сочи жалбоподателят, в светлината на всички изисквания на Конвенцията. При изпълнение на функциите си те са свободни да дадат на приетите за установени от представените доказателства факти по делото правна квалификация, различна от дадената от жалбоподателя, или, ако се налага, да погледнат на фактите по друг начин (виж, *inter alia*, решението Камензинд срещу Швейцария¹ от 16.12.1997 г., *Reports* 1997-VIII, стр. 2895, § 50)."

64. Предметът на разглеждане по дела, по чието същество се е произнесла Комисията, се определя от решението ѝ по допустимостта на жалбата. При това в производството пред Съда жалбоподателят е твърдял нарушение на чл. 5, т. 4 и т. 5 от Конвенцията, следователно тези оплаквания трябва да бъдат разгледани.

II. Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

65-66. Пред Съда жалбоподателят твърди нарушение на чл. 3 от Конвенцията, като поддържа, че при ареста словенската полиция му е причинила сериозни те-

¹ Camenzind v. Switzerland

лесни повреди, а по време на последвалото задържане не са му били предоставени адекватни медицински грижи.

67. Правителството оспорва тези твърдения - употребената при ареста сила била в рамките на необходимото с оглед поведението на жалбоподателя, а по време на задържането за него били положени медицински грижи, но той отказал да се подложи на препоръчаната от лекарите операция.

1. Твърденията за малтретиране по време на ареста

68. Страните не спорят, че нараняванията на жалбоподателя са причинени по време на ареста. Различни са версиите им за това, как точно са нанесени.

"69. Според постоянната практика на Съда, установяването и проверката на фактите по дела, разглеждани първоначално от Комисията, са главно нейна задача. Съдът не е обвързан от фактическите констатации на Комисията и е свободен да направи собствена преценка в светлината на всички представени му материали, но упражнява това си правомощие само в изключителни случаи (виж решението по делото Кайа срещу Турция² от 19.02.1998 г., *Reports* 1998-I, стр. 321, § 75)."

70. В доклада си Комисията отбелязва, че въпреки неколкото искания правителството по никакъв начин не е доказало твърденията си, че нараняванията на жалбоподателя са причинени случайно. Като се е позовала на решението по делото Рибич срещу Австрия³ (от 4.12.1995 г., A.336, стр. 26, § 38), Комисията е намерила нарушение на чл. 3, тъй като правителството не е дало правдоподобно обяснение как са причинени нараняванията и не е представило доказателства за факти, поставящи под съмнение разказа на жалбоподателя.

71. Съдът отбелязва, че случаят се различава от този по делото Рибич с това, че твърдяното малтретиране тук е извършено по време на самото арестуване на жалбоподателя, а не при престоя му в ареста. Случаят е различен и от този по делото Клаас срещу Германия⁴ (решение от 22.09.1993 г., A.269, стр. 16-18, §§ 26-30), в който по-леки увреждания са причинени при арест, но националните съдилища са установили фактите, защото са имали възможност да изслушат свидетели и да преценят доколко може да кредитират техните показания.

"72. В настоящия случай жалбоподателят не е арестуван в рамките на случайна акция, при която би могло да настъпи неочаквано развитие и да се наложи полицията да реагира без предварителна подготовка. Представените на Съда документи показват, че тя предварително е планирала операцията по задържането и полицаите са имали достатъчно време да оценят възможните рискове и да вземат всички необходими мерки, за да осъществят ареста. Участвали са 13 полицаи, които несъмнено са превъзхождали числено тримата заподозрени. Освен това жалбоподателят не е заплашвал полицаите, които са го арестували, примерно чрез открито носене на оръжие или чрез нападение. При това положение, като се вземат предвид много сериозните наранявания на жалбоподателя и обстоятелството, че спорните факти не са били установени от национален съд, в тежест на

² Kaya v. Turkey

³ Ribitsch v. Austria. Резюме на решението е публикувано в бр.7-8/97 г. на Бюлетина.

⁴ Klaas v. Germany.

правителството остава да покаже с убедителни аргументи, че употребата на сила не е била прекомерна."

73. Пред Съда правителството представи доклад от 8.03.1996 г. за действията на полицаите по време на ареста, който не е представян пред Комисията. Според него полицаите са действали в съответствие със закона, а употребата на сила е била предизвикана от оказаната от жалбоподателя съпротива.

"74. Съдът отбелязва, че заповедта за разследване на случая е издадена пет месеца след инцидента от 8 септември 1995 г. Разследването е било проведено от администрацията на полицията, чиито служители са извършили ареста. Докладът не уточнява откъде черпи информация и доказателства. По-конкретно, от него не личи авторите му да са изслушали жалбоподателя, другите арестувани едновременно с него лица или каквито и да било свидетели, извън участвалите полицаи. Правителството не обяснява и защо докладът се представя едва на един късен етап от производството.

75. Пред Комисията правителството е поддържало, че жалбоподателят е получил нараняванията си като си ударил главата в бронята на кола. Полицейският доклад от 8.03.1996 г. обаче сочи, че той си е ударил лицето в калника на паркирана кола и на паважа на паркинга. Правителството не обясни това противоречие.

76. Съдът напомня, че жалбоподателят е получил двойна фрактура на челюстта, както и контузии по лицето. Предвид сериозния характер на нараняванията и въпреки заключенията на цитирания доклад, Съдът счита, че правителството не е изложило убедителни или правдоподобни аргументи, които да дадат основа за обяснение или оправдание на силата, употребена по време на операцията по ареста. Следователно, при конкретните обстоятелства употребената сила е била прекомерна и неоправдана.

77. Така употребената сила е довела до наранявания, които без съмнение са причинили на жалбоподателя тежки страдания, от характер, съставляващ нечовешко отнасяне.

78. Следователно има нарушение на чл. 3 от Конвенцията с оглед на третирането, на което жалбоподателят е бил подложен по време на арестуването му.¹⁵

2. Твърденията за малтретиране на жалбоподателя по време на задържането му под стража

79. Жалбоподателят не отрича, че е бил прегледан от лекар веднага след като е поискал - на 9 септември 1995 г. Документите сочат, че от този ден той е бил преглеждан редовно и е отказал препоръчаната от специалисти операция. Поради това Съдът намира, че в това отношение не се поставя въпрос по чл. 3.

80. Пропускът на персонала на затвора на няколко пъти да осигури на жалбоподателя болкоуспокояващи лекарства няма такава тежест, че да доведе до заключение за нарушение на правото му по чл. 3.

81. Следователно няма нарушение на чл. 3 от Конвенцията във връзка с отнасянето към жалбоподателя по време на задържането му под стража.⁶

⁵ Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу 1.

⁶ Решението е единодушно.

III. По твърдението за нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията

82-83. Жалбоподателят твърди, че като не са разгледали в кратък срок двете му молби за освобождаване, словенските власти са нарушили правата, гарантирани му от чл. 5, т. 4. Според правителството изискването за "кратък срок" е било спазено.

84-87. Компетентният словенски съд се е произнесъл и по двете молби 23 дни след съответните дати на подаването им. Съдът намира, че те не са били разглеждани в "кратък срок".

88. Следователно има нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията.⁷

IV. По твърдението за нарушение на чл. 5, т. 5 от Конвенцията

89-90. Жалбоподателят твърди, че е лишен от правото си на обезщетение за констатираното по-горе нарушение на чл. 5, т. 4.

91. Законодателство на Словения предвижда право на обезщетение в случаи на незаконно или предизвикано от грешка лишаване от свобода. Не личи обаче продължителното задържане на жалбоподателя и отхвърлянето на молбите му за освобождаване да са били незаконни или по грешка по смисъла на словенското законодателство.

92-93. При тези обстоятелства Съдът счита, че правото на жалбоподателя да бъде компенсирани за нарушението на чл. 5, т. 4 от Конвенцията не е било гарантирано с достатъчна сигурност (виж решението по делото Сакик и други срещу Турция⁸ от 26.11.1997г., *Reports* 1997-VII, стр. 2626, § 60, и препратките там). Следователно има нарушение на чл. 5, т. 5 от Конвенцията⁹.

V. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

94-95. Пред Съда жалбоподателят се оплаква, че кореспонденцията му с Комисията е била неоснователно проверявана. Правителството твърди, че това е било правено на основание разпоредба на НПК, но след изменението му от 23.10.1998 г. кореспонденцията с Европейския съд вече не се проверява.

96-100. Съдът счита, че е налице намеса при упражняването на правото на жалбоподателя по чл. 8, т. 1 от Конвенцията. Тази намеса е била в съответствие със закона и би могло да се приеме, че е преследвала законната цел "за предотвратяване на безредици или престъпления". Съдът обаче не може да приеме, че тя е била необходима в едно демократично общество по смисъла на чл. 8, т. 2. Промяната на закона от 1998 г. не е в състояние да се отрази на това заключение.

101. Следователно има нарушение на чл. 8 от Конвенцията.¹⁰

102-112. На жалбоподателя са присъдени обезщетение за претърпените нематериални вреди в размер на 25 000 германски марки и 7 000 германски марки за направените разноски.

Резюме и превод от английски език: София Разбойникова

⁷ Решението е единодушно.

⁸ *Sakik and Others v. Turkey*

⁹ Решението е единодушно.

¹⁰ Решението е единодушно.

Дело Хю Джордан срещу Обединеното кралство

(Hugh Jordan v. the United Kingdom)

жалба No.24746/94

Решение от 4 май 2001 г. на III-то отделение на Съда, станало окончателно на 4 август 2001 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 2: право на живот (процедурен аспект); **чл. 6, т. 1:** право на достъп до правосъдие; **чл. 13:** право на ефективни вътрешноправни средства за защита; **чл. 14:** забрана на дискриминацията

Задължението за защита на правото на живот в чл. 2, тълкувано съвместно с общото задължение на държавите по чл. 1 да "осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията", имплицитно изисква съществуването на някаква форма на ефективно официално разследване, когато в резултат на употребена от властите сила има убити. Властите трябва да действат по собствена инициатива още при узнаването за случая, а не да чакат формално подаване на жалба.

Отговарящите за разследването и тези, които го провеждат, трябва да бъдат независими от участвалите в събитията длъжностни лица не само йерархически и институционално, но и реално.

С оглед запазване на общественото доверие трябва да има достатъчно публично участие и контрол върху разследването. Най-близките роднини на жертвата трябва задължително да участват в степената, нужна да защитят законните си интереси.

Разследването трябва да се предприеме без отлагане и да се води експедитивно.

Фактите по делото

Фактите по делото и по-специално какво точно се е случило при стрелбата срещу Пиърс Джордан на 25 ноември 1992 г., са предмет на спор между страните. На тази дата Пиърс Джордан (на 22 г.), син на жалбоподателя, бил убит в Белфаст от полицаи на Кралската полиция на Ълстър (RUC), по-нататък посочван като сержант А. В официалното съобщение на полицията до медиите се казвало, че неин екип преследвал кола по Фолс Роуд и я принудил да спре, след което в резултат на няколкото изстрела от страна на полицаите фатално бил ранен шофьорът на колата, недалеч от мястото, където я изоставил. Никакво оръжие, боеприпаси, експлозиви, маски или ръкавици не били намерени в колата, а шофьорът Пиърс Джордан бил невъоръжен.

В заключението от аутопсията се посочвало, че лицето е било пронизано от три куршума, дошли откъм гърба му и отляво, без да се указва тяхната последователност.

Четири цивилни лица били свидетели на стрелбата и на 26 ноември 1992 г. дали следните оспорвани от правителството показания пред Комитета за правосъдие (неправителствена правозащитна организация в Белфаст). Четиримата вървели заедно по Фолс Роъд и след като подминали полицейския участък на Андерсънтаун около 5 ч. следобед, забелязали две паркирани полицейски коли без отличителни знаци и със загасени фарове, всяка от които с по трима полицаи. Те продължили, но чули трясък зад себе си и видели на отсрещната страна на платното как едната полицейска кола, изпреварвайки и избутвайки колата на Пиърс Джордан към тротоара, спряла пред нея, докато другата я доближила и ударила отзад. Пиърс Джордан излязъл от спрялата кола олюлявайки се и залитайки пресякъл платното в посока към четиримата свидетели, следван от четирима полицаи. Когато стигнал бялата разделителна линия по средата на платното, един полицаи, намиращ се на около 12 фута (малко повече от 3,5 м.), стрелял неколккратно, като никой от полицаите словесно не предупредил или призовал бягащия да спре. Свидетелите не забелязали нищо в ръцете на Пиърс Джордан или нещо заплашително в поведението му. Някои от изстрелите го уцелили, той направил още няколко крачки олюлявайки се, след което се обърнал с лице към полицаите, които настигайки го псували и наврели лицето му в земята, където го ритали и обискирали. Обискирана била и колата му. Четиримата очевидци отишли в болницата, където Пиърс Джордан бил откаран с линейка и където, по техни думи, органите за държавна сигурност се държали враждебно и ги заплашвали.

Жалбоподателят твърди, че преди официалното съобщение на полицията е имало няколко неофициални такива, широко разпространени сред медиите, че в колата били намерени ръкавици, маски, оръжие и бомби. В официалното съобщение на RUC се сочело, че случаят ще се разследва от неин заместник-директор, който не е от Белфаст, а по-късно било съобщено, че Независимата комисия за жалби против полицията (ICPC) ще упражнява надзор над разследването на RUC.

На 26 ноември 1992 г. сутринта сержант А, член на специална обучена в антитероризъм полицейска част, бил разпитан от главен инспектор от отдела за разследване на престъпления на RUC, в присъствието на адвоката му и на представител на ICPC. На 30 март 1993 г. бил разпитан повторно в присъствието на адвоката му, като му били зададени допълнителни въпроси относно местоположението и действията му по време на стрелбата. Той обяснил, че при продължилата няколко часа антитерористична полицейска операция възприел като агресивност обръщането на починалия към него с ръце надолу и извън видимост и в този кратък миг го приел като заплаха за живота си. Бил убеден, че няма друга алтернатива, освен да стреля. Били обследвани колите и били разпитани останалите участвали полицаи и военни. По време на разследването полицията отпратила призови във вестниците и по радиото евентуални свидетели-очевидци да се явят и дадат показания за случилото се, в резултат на което няколко граждани дали показания пред нея и впоследствие на коронерското разследване. През май 1993 г. RUC приключила полицейското разследване и представила доклада си на прокурора.

На 3 юни 1993 г. ICPC изразила в писмо до семейството на жалбоподателя мнението, че този доклад относно наказателното разследване на стрелбата я удовлетворява. На 15 юни 1993 г. RUC писмено уведомила жалбоподателя, че

документацията е изпратена на главния прокурор, но на семейството не била дадена никаква информация относно съществуването на заключенията на RUC. През ноември с.г. прокуратурата изпратила до началника на RUC и до неправителствената организация Комитет за правосъдие (CAJ) заключение за отказ да се предприеме наказателно преследване във връзка със съдбоносната стрелба по Пиърс Джордан, поради липсата на достатъчно доказателства за търсене на нечия наказателна отговорност. На 11 февруари 1994 г. Отделът за жалби и наказания при RUC писмено уведоми жалбоподателя за изпращането на доклада във връзка със стрелбата до ICPC, която на 31 август 1994 г. писмено го известила, че след внимателна проверка на всички обстоятелства по случая е стигнала до заключението, че липсват достатъчно доказателства за търсене на дисциплинарна отговорност от съответните полицейски служители.

На 29 ноември 1993 г. RUC уведоми коронера¹ за решението на главния прокурор да не повдига обвинение, при което коронерът решил да проведе отделно разследване (inquest). Той получил документацията по случая от RUC почти година по-късно - на 4 ноември 1994 г. - и обявил 4 януари 1995 г. за начало на коронерското разследване (inquest), за което уведоми заинтересованите страни. Междувременно преди тази дата министърът на отбраната и министърът за Северна Ирландия издали надлежни удостоверения, с които посочвали разкриването на коя информация по тяхно мнение би било във вреда на обществен интерес с оглед на националната сигурност, респективно излагането на риск на разузнавателните операции на RUC. Било поискано също самоличността на определени свидетели-военнослужещи да не бъде разкривана и те да дават показания скрити зад параван, които искания коронерът удовлетворил.

На коронерското разследване надлежно били представлявани както жалбоподателят и семейството му (от солиситор и адвокат), така и RUC. Разпитани били 19 свидетели, включително жалбоподателя, 8 цивилни лица, трима войника, 7 полицаи и патолог. Сержант А информирал коронера, че няма да се яви. Междувременно неправителствената организация Комитет за правосъдие представила показанията на нов свидетел-очевидец, шофьор на такси, поради което семейството на Пиърс Джордан поискало прокурорът да преразгледа решението си относно повдигане на обвинение, но той отказал. През март 1995 г. адвокатите на жалбоподателя поискали от коронера да се отведе поради пристрастност, което не било прието.

Жалбоподателят получил безплатна правна помощ за предявяване на иск за обезщетение пред граждански съд, който завел на 7 декември 1992 г. Производството все още е висящо.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Относно твърдяното нарушение на чл. 2 от Конвенцията

A. Аргументите, изложени пред Съда

94-95. Жалбоподателят твърди, че е налице нарушение на чл. 2, тъй като синът му Пиърс Джордан е лишен от живот противозаконно и не е проведено

¹ Следовател при смъртни случаи - бел. пр.

ефикасно разследване на обстоятелствата около смъртта му. Той се оплаква, че смъртта е причинена в резултат на неоправдана и непропорционална употреба на сила от полицейски служител на Кралската полиция на Ълстър (RUC) и че синът му е жертва на политиката, прилагана в Северна Ирландия от правителството на Обединеното кралство, да се стреля до причиняване на смърт. Позовава се на доклади на Амнести Интернешънъл и на Хюман Райтс Уоч², както и на констатациите на г-н Джон Сталкер, старши полицески служител, провел разследване по обвинения за подобна политика. Жалбоподателят смята, че настоящият случай не би могъл да се разглежда изолирано от другите случаи на употреба на смъртоносна сила от държавните служби за сигурност в Северна Ирландия. Анализът на причинените по този начин смъртни случаи между 1969 г. и 1994 г. показвал съществуването на практика заподозрените да бъдат произволно убивани, вместо арестувани. Съществували редица общи характеристики, като предварително планиране въз основа на информация от доносници, разгръщане на специализирани военни или полицейски части и максимална употреба на сила. В случая сержант А, при липса на доказателства, че Пиърс Джордан е въоръжен, стрелял направо в горната част тялото му, без да опита да го рани или да се скрие зад бронираната си кола, за да се предпази. Това не можело да се приеме за употреба на минимум или пропорционална сила.

97. Жалбоподателят се оплаква и от липсата на ефикасно официално разследване на убийството, при спазване на международните стандарти, определени в Протокола от Минесота (протокол-образец, публикуван в Наръчник на ООН за ефикасно предотвратяване и разследване на незаконни, произволни и прибързани екзекуции). Извършеното полицейско разследване, ролята на главния прокурор и разследването на коронера били незадоволителни и страдали от множество недостатъци.

98-100. Правителството оспорва твърденията на жалбоподателя, че синът му е убит при прекомерна и неоправдана употреба на сила. Смята, че чрез комбинацията от различните съществуващи производства вътрешното право напълно удовлетворява процесуалните изисквания на чл. 2 от Конвенцията.

101. Комисията по правата на човека на Северна Ирландия (представила писмено становище съгласно чл. 36, т. 2 от Конвенцията) счита, че използваните в случая механизми за разследване, поотделно и в тяхната съвкупност, не отговарят на стандартите за ефективност, независимост, прозрачност и бързина.

Б. Преценката на Съда

1. Общи принципи

"102. Чл. 2, който гарантира правото на живот и посочва обстоятелствата, при които лишаването от живот може да бъде оправдано, е една от най-фундаменталните разпоредби на Конвенцията, чието derogation е абсолютно недопустимо в мирно време, съгласно чл. 15. Заедно с чл. 3, тя охранява една от основните ценности на демократичните общества, създали Съвета на Европа. Следователно

² Авторитетни международни правозащитни организации - бел.пр.

обстоятелствата, при които лишаването от живот може да бъде оправдано, следва да бъдат тълкувани ограничително. Предметът и целта на Конвенцията като инструмент за защита на отделния човек изискват освен това чл. 2 да се прилага и тълкува така, че гаранциите му да са практически и ефективни (вж. решението от 27.09. 1995 г. по делото МакКен и др. срещу Обединеното кралство³, А.324, стр. 45-46, §§146-147).

103. Поради значимостта на предоставената от чл. 2 защита, Съдът следва да подлага на най-внимателна проверка случаите на лишаване от живот, като взема предвид не само действията на длъжностните лица, но и всички съпътстващи обстоятелства. Когато разглежданите събития са изцяло или в значителната си част достояние само на властите, както е примерно със задържаните лица под техен контрол, ще възникнат сериозни фактически презумпции относно евентуални наранявания или смърт. В действителност може да се приеме, че тежестта на доказване лежи върху властите, които трябва да дадат удовлетворително и убедително обяснение (вж. решенията по делата Салман с/у Турция⁴, [GC], № 21986/93, ECHR 2000-VII, § 100 и Чакици с/у Турция⁵, [GC], ECHR 1999-IV, § 85, Ертак с/у Турция⁶, № 20764/92 [I отд.], ECHR 2000-V, § 32 и Тимуртас с/у Турция⁷, № 23531/94 [I отд.], ECHR 2000-VI, § 82).

104. Текстът на чл. 2, разглеждан в целостта му, показва, че той обхваща не само умишленото лишаване от живот, но и случаите, когато се разрешава "употреба на сила", която може да доведе до лишаване от живот като непреднамерен изход. (...) Всяка употреба на сила трябва да е "абсолютно необходима" за постигане на някоя от целите, визирани в б.б."а" - "с". Този термин сочи, че трябва да се прилага по-стриктен и строг тест за необходимост в сравнение с нормално прилагания за определяне дали действията на държавата са "необходими в едно демократично общество", съгласно вторите точки на членове 8-11 от Конвенцията. Следователно, използваната сила трябва да бъде строго пропорционална на постигането на позволените цели (цитираното по-горе решение МакКен, §§ 148-149).

105. Задължението за защита на правото на живот в чл. 2 от Конвенцията, тълкувано съвместно с общото задължение на държавите по чл. 1 да "осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенция[та]", изисква имплицитно и съществуването на някаква форма на ефективно официално разследване, когато в резултат на употребата на сила има убити (вж. съответно цитираното по-горе решение МакКен, стр. 49, § 161 и решението от 19.02.1998 г. по делото Кайа с/у Турция⁸, *Reports* 1998-I, стр. 324, § 86). Основната цел на подобно разследване е да осигури ефикасно прилагане на вътрешните правни норми, защитаващи правото на живот, и, когато са замесени държавни служители или органи, да обезпечи отчетността им за настъпили смъртни случаи, за които носят отговорност. (...) [В]ластите трябва да действат по своя собствена инициатива, веднага щом узнаят за случая. Те не могат да оставят на инициативата

³ *McCann and Others v. the United Kingdom*. Вж. резюме на решението в бр. 7-8/1997 г. на Бюлетина.

⁴ *Salman v. Turkey*, решение на голямото отделение

⁵ *Çakıcı v. Turkey*, решение на голямото отделение

⁶ *Ertak v. Turkey*

⁷ *Timurtas v. Turkey*

⁸ *Kaya v Turkey*

на най-близките роднини да подадат формално жалба или да поемат отговорността за провеждането на разследване (вж. например *mutatis mutandis* решението по делото Илхан с/у Турция⁹ [GC], № 22277/93, ECHR 2000-VII, § 63)."

106. За да бъде ефикасно разследването на твърдяно незаконно убийство от длъжностни лица, е необходимо отговорните за разследването и онези, които го провеждат, да бъдат независими от участвалите в събитията - не само йерархически или институционално, но и реално (виж решенията по делата Гюлеч с/у Турция¹⁰, 27.07.1998 г., *Reports* 1998-IV, §§ 81-82; Йогур с/у Турция¹¹ [GC], №21954/93, ECHR 1999-III, §§ 91-92; Ерги с/у Турция¹², 28.07.1998 г., *Reports* 1998-IV, §§ 83-84, където прокурорът е показал липса на независимост, като е разчитал прекалено на информацията, предоставена от замесените жандармеристи).

107. Разследването трябва да бъде ефикасно и в смисъл да може да доведе до заключение дали употребата на сила е била оправдана или не при дадените обстоятелства (виж цитираното решение Кайа с/у Турция, стр. 324, § 87), както и до идентифициране и наказване на отговорните лица (виж цитираното решение Йогур с/у Турция, § 88). Това не е задължение за резултат, а за използване на средства. Всеки пропуск в разследването, който не позволява то да установи причината за смъртта или отговорните лице или лица, крие опасност за неспазването на този стандарт.

108. Съществува и имплицитно изискване за своевременност и разумна бързина (виж решенията по делата Яша с/у Турция¹³, 02.09.1998 г., *Reports* 1998-IV, стр. 2439-2440, §§ 102-104; цитираното Чакици с/у Турция, §§ 80, 87 и 106 и др.) Независимо от възможните трудности, бързото отреагиране на властите при разследване употребата на смъртоносна сила може да се смята за особено важно за поддържане на общественото доверие към тях и за предотвратяване на съмнения за тайни уговорки или търпимост към незаконни действия.

109. По същите съображения трябва да има достатъчно публично участие и контрол върху разследването или неговите резултати с оглед осигуряване на отговорност практически, а не само теоретично. Степента на нужното обществено участие може да е различна в различните случаи, но задължително най-близките роднини на жертвата трябва да участват в производството в степента, нужна да защитят законните си интереси (виж цитираното решение Гюлеч с/у Турция, стр. 1733, § 82, където бащата на жертвата не е бил уведомен за решението да не се предприема наказателно преследване; цитираното Йогур с/у Турция, § 92, където семейството на жертвата не е имало достъп до следствената и съдебна преписки, и др.).

2. Прилагане на принципите по настоящото дело

а. относно твърдяната отговорност на държавата за смъртта на Пиърс Джордан

110. Безспорно е, че Пиърс Джордан е убит от полицейски служител, когато не е бил въоръжен. Подобна употреба на смъртоносна сила недвусмислено попада

⁹ İlhan v. Turkey, решение на голямото отделение

¹⁰ Güleç v. Turkey

¹¹ Ögur v. Turkey, решение на голямото отделение

¹² Ergi v. Turkey

¹³ Yasa v. Turkey

в обсега на чл. 2, който изисква това действие да преследва някоя от посочените в т. 2 цели и да е абсолютно необходимо. Налице е поредица несъгласия относно ключови факти, и по-специално дали сержант А е действал въз основа на искрено убеждение, основателно считано за обосновано към онзи момент, но впоследствие оказало се погрешно, че той или друг полицаи е изложен на риск от страна на Пиърс Джордан. За да се реши въпросът е необходимо да се прецени дали на видимостта на сержант А е попречила кола, както той твърди, дали същият е извикал предупредително, дали Пиърс Джордан е бил обърнат срещу него или вече е бил с гръб в мига, в който сержант А решил да стреля. Оценка на правдоподобността и надеждността на различните свидетели би била от решаващо значение при наличието на явно противоречие между показанията на полицаите и цивилните свидетели, очевидци на случая.

111-113. Това са и фактите, предмет на две висящи вътрешни производства - гражданското производство, образувано от жалбоподателя, и коронерското разследване. Съдът обаче не смята да се опитва да установява фактите чрез разпит на свидетели, нито да прави изводи относно отговорността за смъртта на сина на жалбоподателя. Европейската комисия е провеждала мисии по установяване на факти в Турция, но когато е ставало дума за приключили поне в първа инстанция наказателни производства, чиято неефективност е била основно оплакване на жалбоподателите. В случая нищо не сочи, че гражданският съд не е в състояние да установи фактите и да се произнесе по законността на лишаването от живот.

114. Съдът няма да прави и анализ на инцидентите през последните тридесет години, за да установи дали те разкриват твърдяната практика за прекомерна употреба на сила от органите на сигурността. Това би надхвърлило пределите на жалбата.

115. Що се отнася до аргумента на правителството, че предявеният от жалбоподателя иск съставлява средство за защита, което все още не е изчерпано, и следователно не се налага преценка по чл. 2, Съдът напомня, че задълженията на държавата по този текст не се ограничават до простото плащане на обезщетение. Разследването, изисквано от чл. 2 и чл. 13 на Конвенцията, трябва да може да доведе до установяване и наказване на виновните. Поради това по-нататък Съдът изследва дали е налице съобразяване с този процедурен аспект на чл. 2 от Конвенцията.

б. Относно процедурното задължение по чл. 2 от Конвенцията

і. Полицейското разследване

118-119. Съдът намира за неубедителни критиките на жалбоподателя относно полицейското разследване. Същото е започнало незабавно след смъртта, разпитани са множество свидетели, в т.ч. цивилни лица, за чието твърдяно заплашване няма достатъчно доказателства, назначени са експертизи.

120. Следва да се отбележи обаче, че разследването на причинената от полицейски служител на РУС смърт е било оглавно и осъществено от други служители на РУС, които са изготвили заключението. Въпреки че надзор върху разследването е упражнила Независимата комисия за жалби против полицията (ICPC), все пак е налице йерархическа връзка между полицаите, които са го осъществили, и тези, които са били разследвани, всичките подчинени на началника на РУС,

който има функции в процеса на образуване на всяко дисциплинарно или наказателно производство. Правомощията на ICPC да разпорежи изпращане на заключението от разследването на главния прокурор или да изиска образуване на дисциплинарно производство не е достатъчна гаранция.

ii. Ролята на главния прокурор

122-123. Съдът отбелязва, че прокурорът е независим орган, натоварен с отговорността да реши дали да се предприеме наказателно преследване за евентуално извършено от полицаи престъпление. Той не е длъжен да мотивира решението си да не се предприема наказателно преследване, както е постъпил и в случая. Съдът няма съмнения в независимостта на прокурора, но когато независимостта на полицейското разследване поражда съмнения и не подлежи на обществен контрол, нараства значението на това дали прокурорът, натоварен с решението за наказателно преследване, демонстрира независимост при вземането му. Липсата на мотиви намалява общественото доверие, лишава близките на жертвата от информация по жизненоважен за тях въпрос и е пречка за атакуване на решението.

124. В настоящия случай Пиърс Джордан е застрелян невъоръжен. Това е ситуация, която, по думите на националните съдилища, крещи за обяснение. Жалбоподателят обаче не е информиран защо е прието, че стрелбата не съставлява престъпление или че извършителят-полицаи не следва да носи наказателна отговорност. Не са изготвени мотиви към решението, които да убедят разтревоженото общество, че е спазен законът. Това не отговаря на изискванията на чл. 2, освен ако информацията бъде получена по друг начин, но в случая това не е станало.

iii. Разследването на коронера

125. В Северна Ирландия, както и в Англия и Уелс, разследването на смъртни случаи може да се извърши чрез открити съдебни производства, провеждани от коронери - независими органи на съдебна власт, които обикновено заседават с жури от съдебни заседатели и които трябва да установят фактите около съмнителни смъртни случаи. На съдебен контрол подлежат както процедурните решения на коронера, така и неправилните указания, дадени на съдебните заседатели. Следователно съществуват сериозни гаранции за законосъобразността и коректността на това производство.

126-127. Настоящият случай се различава от този по споменатото по-горе дело МакКен. В Северна Ирландия лицето, заподозряно в причиняване на смъртта, не може да бъде задължено да даде показания (Правило 9(2) от Правилата за коронера от 1963 г.). На практика замесените полицейски служители и войници не се явяват лично. Вместо това като доказателства се приемат писмените им показания или записите от разпити. В настоящия случай сержант А не се е явил, а са били прослушани показанията му, депозиран при полицейското разследване, което не дава възможност да се направи правилна преценка нито на неговата надеждност, нито на достоверността на показанията му по фактически обстоятелства от решаващо значение. Това лишава разследването от възможност да установи пряко относимите към смъртта факти и по-специално законността на употребата на сила, а следователно и да постигне една от целите по чл. 2 от Конвенцията. Същото се изисква и от параграф 10 на Принципите за ефикасно предотвратяване

и разследване на незаконните, произволни и бързи екзекуции на ООН, приети на 24 май 1989 г. от Икономическия и социален съвет с резолюция 1989/65.¹⁴

128. Твърди се също, че разследването на коронера е ограничено по обхват. Според националната съдебна практика, производството е за установяване на факти, а не за определяне на вина, и коронерът трябва да се ограничи до установяване само на пряко относимите към причиняването на смъртта обстоятелства. Същият стандарт е приложен и в случая по делото МакКен, което не е попречило да се изследват относимите аспекти на планирането и провеждането на операцията. Поради това Съдът не намира, че този подход непременно противоречи на изискванията на чл. 2. Преценката следва да се прави с оглед на конкретните обстоятелства. В случая няма данни да е препятствано изследването на относими към смъртта факти.

129. За разлика от коронерското разследване по делото МакКен обаче, в случая с решението си журито е можело само да определи личността на убития и датата, мястото и причината за смъртта, докато в Англия, Уелс и Гибралтар то може да направи серия заключения, в това число за "незаконно причинена смърт". Единственото отражение на решението на журито върху евентуално наказателно преследване е била възможността коронерът да изпрати на главния прокурор писмен доклад, ако счита, че може да е налице престъпление, без последният да е задължен да се произнесе в отговор или да изложи подробни мотиви защо не предприема действия. В случая прокурорът явно е преразгледал решението си, след като коронерът го е информирал за няколко появили се очевидци, но не е изложил съображения защо продължава да счита, че не са налице достатъчно доказателства за предприемане на наказателно преследване.

130. Независимо от полезната функция по установяване на фактите, която понякога коронерското разследване осъществява при смъртни случаи, Съдът намира, че в настоящия случай то не е изиграло ефективна роля за установяването или наказателното преследване на евентуално извършени престъпления и с оглед на това не съответства на изискванията на чл. 2.

131-132. Съдът не намира за основателно оплакването, че участието на близките на убития в коронерското разследване е било препятствано поради липсата на безплатна правна помощ за тези производства. Макар и такава да е била предвидена едва през юли 2000 г., жалбоподателят се е възползвал при обжалването по съдебен ред, а е бил представляван от адвокат и в течение на цялото производство. Изчакването на решението относно правото на близките на безплатна правна помощ е причинило обаче близо двегодишно забавяне в производството.

133. По въпроса за достъпа до документи Съдът отбелязва, че до неотдавна жалбоподателят не е можел да получи копия от показанията на свидетелите преди разпита им. Същият е случаят и по делото МакКен, където Съдът е приел, че това не е попречило съществено на адвокатите на семействата да разпитат свидетелите. Следва обаче да се отбележи, че разследването на коронера по делото МакКен е до известна степен изключение в сравнение с подобните производства

¹⁴ Според този текст "разследващите органи имат правото да получат цялата информация, необходима за разследването на смъртта. Извършващите разследването имат и правомощието да задължат служебните лица, за които се знае, че са участвали, да се явят и дадат показания ...".

по редица случаи в Северна Ирландия (вж. също делата МакКер¹⁵, № 28883/95; Кели и др.¹⁶, № 30054/96 и Шанаган¹⁷, № 37715/97 - всичките срещу Обединеното кралство). След делото МакКен Съдът придава все по-голямо значение на участието на най-близките роднини на починалите в производството и на достъпа им до информация (вж. цитираното решение Йогур, § 92).

134. Съдът отбелязва положителна промяна в производството пред коронера в Обединеното кралство след делото Стивън Лоренс, в посока към по-голяма откритост и справедливост. Понастоящем се препоръчва полицията да предоставя свидетелските показания 28 дни предварително. В случая Съдът не намира данни за лишаване от достъп до документи, необходими за изследване на фактите, но отбелязва, че липсата на предварителен достъп до свидетелските показания е причинила няколко отлагания и е поставила жалбоподателя в неравностойно положение спрямо представителите на полицията. Преди посочените положителни промени интересите на най-близките не са били адекватно защитени.

135. Съдът не намира за основателни твърденията на жалбоподателя, че издадените от министъра на отбраната и министъра за Северна Ирландия разпореждания за неразкриване на определена информация по съображения в обществен интерес са попречили на разследването на обстоятелствата от значение за смъртта на Пиърс Джордан.

136-138. Накрая Съдът обръща внимание на забавянето в производството. Разследването на коронера е започнало повече от 25 месеца след смъртта на Пиърс Джордан, без да се дава каквото и да е обяснение за това. Към деня на постановяване на настоящото решение, повече от осем години и четири месеца след събитията, то все още не е приключило. Макар и многократните отлагания да са ставали по искане или със съгласие на самия жалбоподател, те до голяма степен са резултат от трудностите пред роднините да участват в това производство. Ако се приемат за оправдани в интерес на справедливостта на процеса за семейството на жертвата, това повдига въпроса дали системата на коронерско разследване към този момент структурно е била в състояние да обезпечи едновременно бързина и ефективно участие на близките на убития.

140. По изложените съображения продължителността на коронерското разследване не може да се приеме за съобразна със задължението на държавата по чл. 2 от Конвенцията да обезпечи разследванията на смъртни случаи, настъпили при съмнителни обстоятелства, да бъдат извършвани веднага и с разумна бързина.

iv. Гражданското производство

141. Гражданските производства, които осигуряват съдебно установяване на фактите със съответните гаранции, както и с възможности за констатиране на нарушения на закона и за присъждане на обезщетение, са производства, започващи по инициатива на жалбоподателя, а не на властите. Като такива те не следва да се вземат под внимание при преценката дали държавата-ответник е спазила процедурните си задължения по чл. 2 от Конвенцията.

¹⁵ McKerr v. the United Kingdom

¹⁶ Kelly and Others v. the United Kingdom

¹⁷ Shanaghan v. the United Kingdom

v. Заключение

142-143. След като обобщава изложените недостатъци на проведените производства, Съдът отбелязва, че не е негова задача да посочва какви точно производства трябва да въведат властите, за да обезпечат надлежно установяване на обстоятелствата при случаи на причинена от длъжностни лица смърт. Изискванията на чл. 2 могат да бъдат спазени и при разпределяне на функциите по установяване на фактите и наказателно преследване, както е в Северна Ирландия, ако наред с отчитането на законосъобразния интерес за охрана на националната сигурност се предоставят по достъпен и ефективен начин и необходимите гаранции. В случая не е намерен подходящият баланс.

145. Съдът намира, че не е спазено процедурното задължение, наложено от чл. 2 от Конвенцията, и в това отношение е налице нарушение на разпоредбата.

III. Относно твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

146-148. Жалбоподателят твърди, че синът му е убит произволно при обстоятелства, при които е било напълно възможно да се осъществи арест, а сержант А умишлено го е застрелял вместо да го арестува. Той се позовава на тревогата, изразена например от Амнести Интернешънъл, че убийствата, извършени от силите за сигурност в Северна Ирландия, разкриват целенасочена политика за физическо ликвидиране вместо арест.

149. Съдът припомня, че законосъобразността на лишаването на Пиърс Джордан от живот тепърва следва да се установи в хода на висящото гражданско производство. Поради това и с оглед пределите на жалбата той не намира основание да прави изводи относно твърдяната мотивация, стояща зад инцидента. Евентуални въпроси относно ефективността на наказателното разследване са относими към чл. 2 и чл. 13.

150. Поради това Съдът не намира нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

IV. Относно твърдяното нарушение на чл. 14 от Конвенцията

151- 153. Жалбоподателят се оплаква, че обстоятелствата, при които е убит синът му, разкриват дискриминация. Твърди, че в периода между 1969 г. и март 1994 г., 357 души са убити от силите за сигурност, като преобладаващото мнозинство от тях са млади мъже католици или принадлежащи към националистичната общност. Сравнявайки тези цифри с броя на убитите протестанти и вземайки предвид, че са повдигнати само 31 обвинения, а осъжданията са само четири, това показва дискриминационна употреба на смъртоносна сила и липса на законна закрила на една част от обществото, основана на национален произход или асоцииране с национално малцинство.

154. Съдът смята, че макар и според статистическите данни мнозинството от лицата, убити от силите за сигурност с огнестрелно оръжие, да са католици или от националистичната общност, то статистиката сама по себе си не може да свидетелства за наличие на практика, дискриминационна по смисъла на чл. 14.

155. Съдът не намира нарушение на чл. 14 от Конвенцията.

V. Относно твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

156-157. Жалбоподателят се оплаква от липсата на ефективни правни средства за защита.

159-160. Съдът припомня практиката си по чл. 13. В случаи на използване на смъртоносна сила или настъпила при съмнителни обстоятелства смърт той налага задължение не само за евентуално обезщетяване, но и за щателно разследване, годно да доведе до разкриване и наказване на виновните, като изискванията му са по-широки от задължението за разследване по чл. 2.

161-163. Съдът намира, че правната система в Северна Ирландия е различна от положението в Югоизточна Турция, където по редица дела е констатирано нарушение на чл. 13, тъй като не е било проведено никакво ефикасно разследване, а фактическите констатации в наказателното производство често са били решаващи за възможността да се води гражданско дело и следователно е съществувала тясна връзка между разследването и разполагаемите средства за защита като цяло.

В Северна Ирландия жалбоподателят трябва да изчерпи всички вътрешноправни средства за защита, в това число гражданското съдебно производство, в което съдът изследва фактите, определя отговорността и евентуално присъжда обезщетение. Това гражданско производство е напълно независимо от наказателното разследване и ефикасността му не е функция от надлежното провеждане на последното. В настоящия случай заведено от жалбоподателя гражданско дело е все още висящо.

164. Що се отнася до оплакванията от проведеното разследване, те бяха разгледани във връзка с процедурните аспекти на чл. 2 и Съдът не вижда в случая отделен проблем по чл. 13.

165. Поради изложеното, не е налице нарушение на чл. 13.

166-175 Съдът определя обезщетение за претърпените от жалбоподателя нематериални вреди в размер на 10 000 паунда и присъжда 30 000 паунда за направените разноски.¹⁸

*Резюме и превод от английски език:
Цветанка Спасова, доктор по право*

¹⁸ Решението е единодушно по всички въпроси и текстове от Конвенцията.

НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ

ЕВРОПЕЙСКА МРЕЖА НА ЖЕНИТЕ В ПОЛИЦИЯТА - БЪЛГАРИЯ

Европейската мрежа на жените в полицията - България (ЕМЖП - България) е регистрирана на 13.03.1998 г. като **сдружение с идеална цел на жените-офицери и сержанти от полицията - действащи и от запаса**. Уставът ѝ е адаптиран към специфичните условия на работа в полицейските структури, Конституцията на Република България и Закона за МВР.

Основна цел на сдружението е оптимално прилагане на механизмите на равните възможности за повишаване на ефективността на полицейската дейност, издигане авторитета на полицията и жената - полицейски служител, за постигане на по-добро взаимодействие с другите структури на гражданското общество.

Сдружението е **член на Европейската мрежа на жените в полицията (ЕМЖП)** с център гр. Амерсфорт, Холандия. ЕМЖП е основана по време на Международната конференция на жените в полицията, проведена в Нордвикерхут, Холандия, на 23 март 1989 г. Холандските основателки предвиждат изграждането на професионална мрежа - информационен канал, благодарение на който жените и мъжете в полицията да могат да образуват конструктивни съюзи в името на предоставянето на равни възможности за всички служители в полицейските служби из цяла Европа, независимо от пола им. ЕМЖП е организация с идеална цел, чиято дейност е напълно независима от правителства, политически партии или други групи и в подкрепа на универсалните ценности на човечеството, а именно равенство, свобода, справедливост и солидарност. При поставянето на целите си и в работата си организацията се ръководи от демократичните принципи и съблюдаването на основните права на човека, залегнали в Хартата за правата на човека.

Философията на ЕМЖП се базира на следните съображения: Доброто управление на човешките ресурси позволява оптималното използване на човешкия потенциал в полицията. "Човешкият капитал" (т.е. качествата на мъжете и жените) трябва да се развива така, че да постигне максималния си потенциал. Комбинацията от "мъжки" и "женски" качества ще подобри работата на полицията като цяло. Обществото ще може по-лесно да се идентифицира с една полиция, в която жените работят рамо до рамо с мъжете на всяко ниво и изпълняват всякакви видове задачи, като по този начин полицията всъщност ще отразява обществото като в огледало. Полицията, като правоприлагащ орган, трябва да даде пример за равноправно отношение към мъжете и жените. Взети заедно, горните принципи създават основа за висококачествена, ориентирана към потребителите и гъвкава дейност на полицейските служби, които ще предоставят на обществото услуги, отговарящи на най-високите стандарти.

Историята на присъствието на жените в българската полиция сочи, че днес те имат значително по-достойно място, отколкото в миналото. През 1941 г. - много години след откриването през 1925 г. на Полицейската школа за подготовка на полицейски кадри, прераснала по-късно в Държавно полицейско училище - бил организиран и проведен специален курс за обучение на жени-полицайки. Броят на курсистките бил около 50, от които 70% със средно образование, а останалите с висше или специално. Те били подготвяни преди всичко за службите, които се занимавали с превенцията и борбата със скитничеството, просията, детската престъпност, проституцията и др. Успешно завършилите курса били назначавани в различните отдели на Дирекция на полицията. По този начин се поставило началото на женското присъствие в българската полиция. През 1992 г. започна прием на жени-курсисти във факултет "Полиция" на Висшия институт за подготовка на офицери и научно-изследователска дейност при МВР. Техният брой за посочената година е 40. Тази положителна практика продължава и сега, като 25% от общия брой на приетите студенти са жени. Конкурсните изпити и обучителният процес са еднакви за мъжете и жените.

Увеличава се броят на жените с висше образование (придобито в различни институти в страната), които работят в различните направления на дейност в Националната полиция. Превенцията и борбата с разнообразните форми на престъпността изискват висок професионализъм и последователност - качества, притежавани от българските полицайки. Те са доказали на практика, че са достойни партньори в екипната работа. Няма ограничения относно заемане на длъжност и достигане на определено звание за жените в българската полиция. Към момента приблизително 16% от общия числен състав на полицията в България са жени. При съпоставяне броя на жени-офицери (униформени и нуниформени) с броя на мъже-офицери (униформени и нуниформени), жените са 6.55% от общата бройка на офицерите в Националната полиция. При сержантския състав съотношението е 2.4% жени спрямо мъжете - сержанти в НП. Най-голям е дялът на жените в информационните направления и административните служби - приблизително 84%. Все още е нисък процентът на жените - ръководители в Националната полиция - около 2%. Те са предимно в информационно-аналитичните служби.

Ние считаме, че жената - полицейски служител е добре мотивирана за работа в полицията. Тя е добър професионалист и надежден партньор при изпълнение на полицейските дейности. Гражданското общество в България има положително отношение към жените в униформа. Достойното носене на полицейската униформа от тях създава респект и уважение към институцията. Демократичното развитие на България през последните години създаде условия за положителна промяна в Националната полиция, която е граждански отворена към потребностите на обществото.

На годишно заседание на **Европейската мрежа на жените в полицията** в Брюксел, Белгия, през април 1999 г. **България беше посочена като модел за изключително успешно развиваща се мрежа, адаптирала европейския опит към специфичните си условия.** Председателката на ЕМЖП-България Т. Желязкова беше избрана за член на Генералния борд на организацията.

През ноември същата година по наша инициатива в София се проведе **Първата международна конференция за Централна и Югоизточна Европа**

под мотото *Взаимодействие за стабилност*. Във форума участваха ръководни представители на 19 женски полицейски организации от Англия, Белгия, Германия, Гърция, Турция, Холандия, Люксембург, Норвегия, Дания, Швеция, Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Хърватска, Унгария, Словения, Испания и представител на неправителствена организация от Република Сръбска. Присъстваха представители от 39 неправителствени организации от страната и Балканите. По наша инициатива официално беше представен Инициативният комитет по създаване с наше съдействие и по модела на ЕМЖП-България на *Македонска мрежа на жените в полицията*. На този форум се осъществи диалог между представителите на организациите на гражданското общество и полицейските служители от посочените по-горе страни за промяна и изграждане на една обществено отворена полиция, обърната към потребностите на гражданите.

Интерес към проведената конференция проявиха представители от парламента, президентството, ръководството на Дирекция на Национална служба "Полиция" и Столична дирекция на вътрешните работи, на Делегацията на Европейската комисия в България, офиса на Световната банка в София, както и представители на дипломатическите мисии в София.

През септември 2000 година ЕМЖП-България взе участие в *Шестата международна полицейска конференция*, организирана от ЕМЖП, Шведската национална полиция и Стокхолмската полиция. Членството ни в Генералния борд на европейската организация даде възможност на българските полицейски представители (с униформа на българската полиция) да участват в *Марша на полицията на 21 век*.

Ръководството на ЕМЖП-България подготви и получи финансиране по два проекта от Фондация *Отворено общество* и от Британския съвет. Същинската работа по проектите се състоеше в организирането на работни семинари по темите: *Осъществяване на дейности, свързани със защита правата на децата, Сътрудничество за закрила и Доизграждане структурата на Европейската мрежа на жените в полицията-България*. В работните групи участваха полицейски служители от Дирекция на Национална служба "Полиция", Столична дирекция на вътрешните работи и 28 регионални дирекции (инспектори от детските педагогически стаи и домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни лица), социални работници, представители на Министерството на труда и социалната политика, представители на Държавна агенция за закрила на детето и със специалното участие на г-жа Морийн Поол - висш полицейски служител от английската полиция. Сдружението организира и проведе *обучителен семинар на полицейски служители от цялата страна на теми: Издирване на лица в България и извън нея и Жените и децата - обект на трафик с цел сексуална експлоатация*. По инициатива на сектор "Надзор и охрана" към местата за лишаване от свобода организирахме и проведохме в сградата на сливения женски затвор *среща-семинар на теми: Насилието над жени и деца - извършители на насилие и Влиянието на професията върху емоционалното състояние на жената в личен и професионален аспект - стресът като един от факторите на влияние*.

През месец април 2001 година в град Монс, Белгия се проведе отчетно-изборна конференция на "Европейската мрежа на жените в полицията" за периода от 1999г. до 2001 г. и се избра нов Генерален и изпълнителен борд за периода 2001-2003 г. Българските представители полк. Теменужка Желязкова - председател на ЕМЖП - България и полк. Елена Димитрова - контактна личност за страната, бяха номинирани и избрани в новия Генерален и изпълнителен борд на ЕМЖП. Изпълнителният борд се състои от по една представителка от следните страни: Австрия, Англия, България, Германия, Гърция и Холандия. Това беше едно изключително постижение за България, тъй-като в 15 годишния период от съществуването на тази организация за пръв път се допуска представител на страна, която не е член на НАТО и Европейския съюз да бъде избран да консултира финансирането на програмите, които предстои да се изпълняват от ЕМЖП за текущия период. По време на първото заседание на новоизбрания Генерален и изпълнителен борд президентът Ана-Лена Барт (Швеция) ни информира за проведените от нея срещи с министрите на вътрешните работи на страните-членки на Европейския съюз, които ще финансират чрез техните министерства Европейската полицейска организация. Такова финансиране от страна на България не се изисква. Единственото задължение на българските представители е участие в заседанията на Изпълнителния и генерален борд на "Европейската мрежа на жените в полицията" (четири пъти в годината).

Тази година организацията участва с доклад по въпросите на домашното насилие в международна конференция, организирана от Европейската мрежа на жените в полицията и проведена в Мадрид на тема *Полицията и гражданското общество. Борбата с домашното насилие.*

Председателят на ЕМЖП-България полк. Теменужка Желязкова е член на Международната асоциация на жените в полицията със седалище САЩ - междуконтинентална организация на жените в полицията. Тази година тя спечели специална награда - *Сертификат за висше отличие за постижения и принос в правозащитната област* в международен конкурс, организиран от Асоциацията, с разработка, представяща дейността на ЕМЖП-България и изразяваща виждания по въпросите на работата на жените в полицията и изграждането на мост между правоохранителните институции и гражданското общество, както и по наболели проблеми като трафика на хора и борбата с наркоманиите.

Полк. Теменужка Желязкова членува и в Комисията против насилието към Държавната агенция за закрила на детето.

ЕМЖП-България смята за необходимо и ще работи по създаването в България на **Балкански информационен център**, който да съдейства за обмен на информация и опит и улесняване комуникацията между организациите на жените в полицията.

Признание за успешната работа на ЕМЖП-България е решението в нашата страна да се състои предстоящото (12-15 декември 2002 г.) извънредно заседание на Генералния и изпълнителен борд на Европейската мрежа на жените в полицията, по чието организиране работим в мо-

мента и което ще има за цел подготовка на отчетно-изборната конференция за периода от 2003 г. до 2005 г.

Ръководствата на МВР и НС "Полиция" подкрепят дейността на ЕМЖП-България, поощряват участието на жените-полицайки в международни организации и разчитат на тяхната всеотдайност в борбата с негативните явления в нашия живот. Това спомага за обединяване на усилията на полицията, гражданите и неправителствените организации за осигуряване на добър обществен ред и сигурност.

За контакти: полк. Теменужка Желязкова - председател на ЕМЖП-България; Дирекция на Национална служба "Полиция", София, бул. "Сливница" 235, тел. 9833940, 9824948, e-mail: enp@netbg.com

* * *

ЦЕНТЪР ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА ХОРА, ПРЕЖИВЕЛИ ИЗТЕЗАНИЕ - АСЕТ

Центърът за подпомагане на хора, преживели изтезание - АСЕТ е българска неправителствена организация, създадена в края на 1995 г. Основните дейности на АСЕТ са медицинската рехабилитация за жертви на изтезания и провеждане на програми и инициативи в областта на превенция на изтезанията. АСЕТ е член на Балканската мрежа от рехабилитационни центрове за жертви на изтезания (Атина), на Международния рехабилитационен съвет за жертви на изтезания (Копенхаген) и на SOS-мрежата на Световната организация против изтезания (Женева).

Дейностите на АСЕТ включват:

- медицинска и психологическа рехабилитация за жертви на изтезание и членове на техните семейства
- разясняване сред обществеността и специализирани групи на последиците от изтезанията и възможностите за рехабилитация, а така също и задълженията за забрана на дехуманизиращите практики на изтезанието
- сътрудничество със заинтересувани организации и лица за работа в името на жертвите на изтезание и дейности по превенция на изтезанията

Медицинска рехабилитация

В началото на 1997 г. след провеждане на изследване за последиците от изтезанията, АСЕТ създаде програма за рехабилитация на жертви на изтезания. През м. ноември 1997 г. бе открита приемна за оказване на медицинска рехабилитация на жертви на изтезания, която включва следните целеви групи: жертви на репресиите на комунистическия режим, бежанци и граждани, станали жертва на грубо и нечовешко отнасяне или изтезание, и членовете на техните семейства. Грижите за тези хора се осъществяват от екип, включващ специалисти от различни области и мрежа от външни консултанти за оказване на допълнителни услуги, свързани с рехабилитацията на жертвите на изтезания. В случай на необхо-

димост АСЕТ издава удостоверение (сертификат) за последиците от преживените изтезания.

Предоставяната рехабилитация е безплатна и включва набор от услуги, които се съобразяват с конкретния случай. Подходът при разработването на индивидуална рехабилитационна програма за всеки клиент е мултидисциплинарен и ангажира усилията и уменията на целия екип на АСЕТ.

ПРОГРАМА ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЯ НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ПОЛИТИЧЕСКИ РЕПРЕСИИ

Програмата предлага следните възможности:

- медицинско и психологическо диагностично изследване;
- лечение и/или рехабилитационни процедури на соматичните (телесните) и психични последици от изтезанията;
- психологическо консултиране и лекарствена терапия на последиците от изтезанията;
- включване в група за преодоляване на социалната изолация и споделяне на сходен опит;
- други.

ПРОГРАМА ЗА РАБОТА С БЕЖАНЦИ

- медицинско и психологическо диагностично изследване;
- лечение и/или рехабилитационни процедури на соматичните (телесните) и психични последици от изтезанията;
- психологическо консултиране, психотерапия и лекарствена терапия на психичните последици от изтезанията;
- други.

ПРОГРАМА ЗА ЖЕРТВИ НА НЕЧОВЕШКО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ

- медицинско и психологическо диагностично изследване;
- лечение и/или рехабилитационни процедури на соматичните (телесните) последици от изтезанията;
- психологическо консултиране, психотерапия и лекарствена терапия на психичните последици от изтезанията.

Превенция на изтезанията

От теоретична гледна точка се различават три вида превенция на изтезанията:

- a) *Първична*: включва всички целенасочени усилия на обществото за утвърждаване на практики, насочени към прекратяване на изтезанията;
- b) *Вторична*: включва работа със специфични групи в обществото и по-специално онези, които са отговорни за употребата на силови методи (полиция, затворническа администрация, правни органи, медицински персонал)
- c) *Третична*: включва работа с отделни лица и по-специално лечение и рехабилитация на жертвите на изтезания. Целта на усилията е да се намалят последиците от изтезанието.

Дейностите на АСЕТ в областта на превенцията на изтезанията имат изключително значение в цялостната стратегия на организацията. Част от усилията включват работа с обществеността и професионални групи: изготвяне на съобщения за печата, статии, участия в дискусии, конференции, кръгли маси, публикации на книги и др.

През последните години АСЕТ разви своя концепция за работа по превенцията на изтезанията чрез специализирана програма за обучение на полицейски служители. Тази превантивна програма цели да повиши чувствителността на обществото като цяло и да подпомогне правоприлагащите институции за утвърждаване на стандартите по правата на човека в практиката.

Хронологично дейността на АСЕТ по обучение на полицейски служители по правата на човека и превенция на грубото и нечовешко отнасяне включва следните етапи:

Първи етап: специализирани семинари по правата на човека за полицейски служители. От декември 1998 г. до май 2000 г. бяха проведени над 30 семинара за повече от хиляда участника. Тези семинари включиха две части: общ увод по правата на човека (международни, регионални и национални механизми) и специализирано обучение по превенция на изтезанията. През 2000 г. бе проведено съвместно проучване с ОМСТ (Световна организация против изтезанията) относно злоупотребата със сила и полицейската бруталност, което включи 169 служители от София, Пловдив и Варна.

Втори етап: обучение за обучители по теми от областта на правата на човека. Методологията на обучението включи използване на потенциала и ресурсите на полицейската организация и работа с отговорните служители.

През 2001-2002 г. бяха проведени шест модулни тренинга за служители от всички РДВР и транспортна полиция. Целта на тренингите бе подкрепа на отговорните полицейски служители от страната при провеждането на семинари по правата на човека за служители в съответните дирекции. В рамките на програмата специално внимание бе отделено на преподавателите от сержантските училища, които допринесоха за адаптиране и разработване на дискуссионни учебни казуси.

Понастоящем Център АСЕТ е разработил нови елементи в специализираната програма за правораздавателните институции, които ще бъдат вложени в нейния следващ етап.

За контакти: 1680 София, ж.к. "Белите брези", ул. "Звъника", 7-9, ап. 3, ет. 1, тел./факс: (02) 958 46 36; Ел. поща: acet@omega.bg; интернет страница: www.acet-bg.org

ПУБЛИКАЦИИ

"Полицейската професия и правата на човека",
АСЕТ, 2001, София, ISBN 954-90411-8-2, стр. 111

Учебно помагало за обучение на полицейски служители. Това е втората специализирана публикация на АСЕТ след издадената през 1999 г. книга "Полицията и правата на човека" (ISBN 954-90411-1-5, стр. 131).

Публикацията разглежда мястото на темата за правата на човека в полицейската професия. В два материала са разгледани членове 1, 3, 5, 6 и 8 от Европейската конвенция за правата на човека и дейността на полицията. Към тези материали са приложени учебни казуси за дискусии при провеждане на учебни занятия за служители. Последният материал в книгата е посветен на ролята на преподавателя в обучението по правата на човека.

* * *

В поредицата **Решения на Европейския съд по правата на човека срещу България** на *Български адвокати за правата на човека* излязоха от печат решенията по делата **Ангелова срещу България**, от 13 юни 2002 г. и **Ал-Нашиф срещу България**, от 20 юни 2002 г.

Жалбата по делото **Ангелова** е на българска гражданка от Разград, чийто 17-годишен син е починал по време на задържане в полицейски арест. В решението България е осъдена за три нарушения на чл. 2 от Конвенцията - за това, че синът на жалбоподателката е починал вследствие на изтезания, причинени му от полицейските служители; за това, че не му е било осигурена своевременно медицинска помощ, и за това, че властите не са провели ефективно разследване на случая. Във връзка с установеното подлагане на изтезания Съдът е установил нарушение и на чл. 3 от Конвенцията. Липсата на писмена заповед и надлежно отбелязване за задържането е достатъчно основание Съдът да заключи, че задържането е незаконно по смисъла на българското законодателство и е в нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. Установено е и нарушение на чл. 13 - липса на ефективно вътрешноправно средство за защита. Съдът е отхвърлил като недоказано твърдението за нарушение на чл. 14 от Конвенцията за дискриминация, основана на ромския произход на починалия.

По делото **Ал-Нашиф** жалбоподатели са апатрид от палестински произход и двете му деца, които са български граждани. Съдът е намерил нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията по отношение на първия жалбоподател, чието право на пребиваване в страната е било отнето през април 1999 г. на основание чл. 40, ал. 1, т. 2 и чл. 10, ал. 1 т. 1 от Закона за чужденците (опасност "за сигурността или интересите на българската държава"). През юни с.г. били издадени заповеди за задържането и експулсирането му от България и бил отведен в центъра за задържане до аерогара София. Съдът е приел, че липсата на съдебен контрол върху заповедта

за експулсиране и върху задържането, основани на националната сигурност, съчетана с отсъствието на мотиви на заповедта за задържане и с изолацията, в която жалбоподателят е бил държан в центъра и която му е попречила да се срещне с адвокат и да обсъди с него възможните правни действия за оспорване на мерките, противоречи на чл. 5, т. 4 от Конвенцията. Констатирано е и нарушение на чл. 8 от Конвенцията по отношение на тримата жалбоподатели, тъй като експулсирането на първия от тях е било извършено въз основа на правен режим, който не предвижда необходимите гаранции срещу произвол. Съдът е намерил нарушение и на чл. 13 поради липсата на ефективно средство за защита във връзка с оплакването по чл. 8.

**ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, кн. 3/2002 г.
ПОЛИЦИЯТА И ПРАВАТА НА ЧОВЕКА**

Издание на
Фондация **“Български адвокати за правата на човека”**
ул. “Ген. Гурко” № 49, вх. А, ет. IV
София 1000
тел. 980 39 67, тел./факс 986 66 23
e-mail hrlawyer@sf.icn.bg, интернет адрес www.blhr.org

ISSN 1311-9516

Bulgarian Lawyers for Human Rights Foundation
49, Gurko str., Entrance A, Floor IV
1000 Sofia BULGARIA
Tel. +3592/980 39 67, tel/fax +3592/986 66 23
E-mail hrlawyer@sf.icn.bg, Website: www.blhr.org

Художник на корицата: Димитър Стоянов - Димо
Предпечатна подготовка и печат: "АРХОНТ - В" ООД